

**TÜRKİYE'DE 2008 MALİ KRİZİNDE
UYGULANAN PARASAL VE MALİ
POLİTİKALAR**
(Monetary and Fiscal Policies Applied In The 2008
Financial Crisis in Turkey)

ÜZEYİR AKYAZI

YÜKSEK LİSANS

İKTİSAT ANABİLİM DALI

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimleri Enstitüsü

**TÜRKİYE’DE 2008 MALİ KRİZİNDE UYGULANAN
PARASAL VE MALİ POLİTİKALAR**

ÜZEYİR AKYAZI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İktisat Anabilim Dalı

AKADEMİK DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Nedim DİKMEN

Ordu – 2013

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bu çalışma jürimiz tarafından 06/09/2013 tarihinde yapılan sınav ile İktisat Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Nedim DİKMEN (Danışman)

Üye : Doç. Dr. Gürol ÖZCÜRE

Üye : Yrd. Doç. Dr. Seval MUTLU ÇAMOĞLU

ONAY :

09/10/2013

Doç. Dr. Serhat VENER

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya, kullandığım başka yazarlara ait her özgün fikre kaynak gösterdiğimi bildiririm.

__ / __ /2013

İmza

Üzeyir AKYAZI

ÖZ

[AKYAZI, Üzeyir]. *[Türkiye’de 2008 Mali Krizinde Uygulanan Parasal Ve Mali Politikalar]*, [Yüksek Lisans], [Ordu], [2013].

Ekonomik krizler insanlık tarihini etkileyen ve süreç içerisinde yeniden ortaya çıkan olgulardır. Ekonomik sistemdeki olumsuzlukları anlamak ve sosyal yaşantıda ekonominin etki alanını görebilmek, alınan kararlar sonrası yapılan yanlış ekonomik tercihleri tahlil edebilmek açısından ekonomik krizler önemli bulgular ve deliller sunmaktadır.

Kapitalist sistemle yönetilen ülkelerde belli aralıklarla ekonomide krizler ortaya çıkmaktadır. Krizlerin etkileri ülkelerin ekonomik ve toplumsal yapılarına göre farklılıklar gösterir. Krizler, genel olarak makro ve mikro değişkenleri önemli ölçüde etkilemektedir. Bu değişkenleri etkileyen ve ülkeler arasında farklılıklar gösteren ekonomik istikrarsızlıklar, genel olarak mali dengelerin bozulması, döviz sıkıntısı, ekonomik durgunluk, yüksek enflasyon, işsizlik, vb. şekillerde ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan değişik ekonomik istikrarsızlık durumları için farklı istikrar programları uygulamak gerekmektedir. Ülkelerin gündeminden düşmeyen krizler ekonomik ve toplumsal yapıyı etkilemekte, bu nedenle birçok sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada 2008 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde başlayan daha sonra başta İngiltere, Fransa olmak üzere Avrupa ülkelerinde hissedilen mali krizin yapısı üzerinde durulmuştur. Dünya genelinde yayılma sürecine giren ve Türkiye ekonomisinde de kendisini hissettirmeye başlayan ekonomik ve toplumsal yapıda etki alanını genişleten mali krizin, Türkiye açısından yansımaları incelenmiştir. Kriz sürecinde Türkiye’nin içinde bulunduğu durum değerlendirilmiş, krizi önlemede Türkiye’de uygulanan parasal ve mali politikalar ortaya konularak kriz sürecinde Türkiye’de uygulanan parasal ve mali politikaların başarı değerlendirmesi ve uygulanabilirliği konusunda değerlendirmelere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler (Ekonomik Kriz, Global Kriz, Mali Politika, Parasal Politika)

ABSTRACT

[AKYAZI Üzeyir]. *[Monetary and Fiscal Policies Applied In The 2008 Financial Crisis in Turkey]*, [Master], [Ordu], [2013].

Economic crises are phenomena which affect the human history and reappear in the process. The economic crisis offers important findings and proofs for understanding negativenesses in economic system, seeing impact area of economy in social life, and analyzing decisions made after wrong economic choices.

Economic crises occur periodically in countries ruled by capitalist system. The effects of crisis varies according to economic and social structures of countries. Generally, crises affect macro and micro variables significantly. Economic instabilities which affect these variables and differ across countries occur as, generally disruption of fiscal balances, foreign exchange shortages, economic recession, high inflation, unemployment, and so on. Different stabilization programs should be implemented for different economic instability situations when they occurred. Crises affect economic and social structure that do not fall down from agenda of countries, therefore many problems arise.

This study focuses on the structure of the financial crisis, which began in 2008 in United States of America, then felt in European countries, primarily in United Kingdom and France. Reflections of financial crisis for Turkey investigated which extended impact area in economic and social structure, entered a spreading period across the world and began to felt in Turkey's economy. Condition of Turkey assessed during the crisis period, evaluations were included about success assessment and applicability of monetary and fiscal policies implemented in Turkey during the crisis, by putting forth monetary and fiscal policies that implemented to prevent crisis in Turkey.

Key Words (Economic Crisis, Global Crisis, Fiscal Policy, Monetary Policy)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı :	Üzeyir AKYAZI
Doğum Yeri ve Tarihi :	Ünye / 21.02.1980
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi :	Selçuk Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi :	Ordu Üniversitesi SBE İktisat AD
Bildiği Yabancı Diller :	İngilizce
Bilimsel Etkinlikleri :	---
İş Deneyimi	
Uygulamalar :	---
Projeler :	---
Çalıştığı Kurumlar :	-MEB Terme İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü (2005-2007), -Ordu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (2007-....)
İletişim	
E-Posta Adresi :	uakyazi@mynet.com
Telefon :	
İş :	0452 234 5010 / 1011
Ev :	-
Cep :	0544 8536406
Tarih ve İmza :/10/2013 /

ÖNSÖZ

Hazırlanan bu çalışmada maddi ve manevi desteğini esirgemeyen hocam, danışmanım Syn. Yrd. Doç. Dr. Nedim DİKMEN'e, bu süreçte sağlamış olduğu yardımları nedeni ile değerli eşim ve aileme teşekkür eder saygı ve sevgilerimi sunarım.

Üzeyir AKYAZI

İÇİNDEKİLER	<i>Sayfa</i>
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI SAYFASI.....	i
BEYAN SAYFASI.....	ii
ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖZGEÇMİŞ.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. İKTİSADİ (EKONOMİK) KRİZ KAVRAMI, PARA VE MALİYE POLİTİKASI.....	3
2.1. İktisadi (Ekonomik) Kriz Kavramı.....	3
2.1.1. Kriz Kavramı.....	3
2.1.2. Ekonomik Krizlerin Etkileri.....	5
2.1.3. Ekonomik Krizin Mahiyeti.....	6
2.1.3.1. Fiyat İstikrarsızlığı.....	6
2.1.3.2. Arz – Talep Dengesizliği.....	6
2.1.3.3. Ödemeler Bilançosu Açığı ve Dış Dengesizlik.....	6
2.1.3.4. Borçlanma ve Borç Krizi.....	7
2.1.3.5. Adaletsiz Gelir Dağılımı ve Sosyal Sıkıntılar.....	8
2.2. Para ve Maliye Politikası.....	9
2.2.1. Para Politikası.....	9
2.2.1.1. Para Politikasının Amaçları.....	11
2.2.1.2. Para Politikasının Araçları.....	12
2.2.1.2.1. Mevduat Zorunlu Karşılıklar Oranı.....	12
2.2.1.2.2. Açık Piyasa İşlemleri.....	12
2.2.1.2.3. Reeskont Oranı.....	13
2.2.1.2.4. Faiz Oranı.....	13
2.2.1.2.5. Selektif Araçlar.....	13

2.2.2. Maliye Politikası.....	15
2.2.2.1. Maliye Politikasının Araçları.....	15
2.2.2.2. Maliye Politikasının Hazırlanması ve Yürütülmesi..	16
3. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİ	18
3.1. Küresel Krizin Başlangıç Süreci.....	18
3.2. Küresel Krizin Seyri ve Alınan Önlemler.....	26
3.2.1. Küresel Krizin Seyri.....	26
3.2.2. Küresel Krize Karşı Alınan Önlemler.....	28
3.3. Küresel Ekonomik Krizin Ortaya Çıkışı Türkiye Örneği.....	34
3.3.1. Kriz Sürecinin Etki Alanını Ve Ekonominin Mevcut Durumu....	36
3.3.2. Türkiye Ekonomisinde Krizin Etkileri Ve Makro	37
Ekonomik Parametrelerdeki Gelişmeler.....	
3.3.2.1. İktisadi Büyümedeki Gelişmeler (GSYİH).....	37
3.3.2.2. Yabancı Sermaye Girişindeki Gelişmeler.....	40
3.3.2.3. İşsizlik Oranındaki Gelişmeler.....	41
3.3.2.4. Dış Ticaretteki Gelişmeler.....	41
3.3.2.5. Ödemeler Dengesinde Yaşanan Gelişmeler.....	42
3.3.2.6. Enflasyon ve Kur Oranlarındaki Gelişmeler.....	43
4. TÜRKİYE'DE KÜRESEL KRİZDE UYGULANAN POLİTİKALAR.....	45
4.1. Parasal Politikalar.....	47
4.1.1. Faiz Oranları ve Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi.....	48
4.1.2. Döviz Piyasalarındaki İşlemler.....	52
4.1.3. Mevduat Zorunlu Karşılıklar Oranlarındaki Değişimler.....	56
4.1.4. Diğer Alanlarda Uygulanan İşlemler.....	56
4.2. Mali Politikalar.....	57
4.2.1. Vergi Alacaklarında Yapılan Düzenlemeler.....	61
4.2.2. Vergi İndirimleri Ve İstisnaları İle İlgili Düzenlemeler.....	61
4.2.3. Kredi İmkanlarında Yapılan Düzenlemeler.....	62
4.2.4. Diğer Alanlarda Yapılan Düzenlemeler.....	63
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	65
6. KAYNAKÇA.....	72

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2.2.1. Para Politikalarının Hazırlanması ve Yürütülmesi.....	14
Tablo 2.2.2. Maliye Politikalarının Hazırlanması ve Yürütülmesi.....	16
Tablo 3.1.1. Çeşitli Ülkelerde Bazı Finansal Kuruluş İflasları ve Yapılan Yardımlar.....	24
Tablo 3.3.1. Kriz Sürecinde Ekonomide Sektörel Bazda Gerçekleşen Değerler(I)	38
Tablo 3.3.2. Kriz Sürecinde Ekonomide Sektörel Bazda Gerçekleşen Değerler (II).....	39
Tablo 3.3.3. Türkiye Ekonomisinde Kriz Sürecinde Dış Ticaret Değerleri.....	42
Tablo 3.3.4. Türkiye Ekonomisinde Kriz Sürecinde Ödemeler Dengesi.....	43
Tablo 4.1. Küresel Kriz Döneminde Türkiye Ekonomisinin Yıllara Göre Durumu....	46
Tablo 4.2. Dünya Merkez Bankaları ve Faiz Oranları.....	52
Tablo 4.3. 2002- 2009 Döneminde Merkez Bankası'nın Döviz Alım-Satımı....	54
Tablo 4.4. Krize Karşı Alınan Mali Önlemler ve 2009-2010 Yılları İçin Tahmini Mali Yük.....	59

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1.1. Krizlerin Türlerinin Şematik Gösterimi.....	3
Şekil 3.1.1. Cari Açık ve Fazlalar.....	19
Şekil 3.1.2. ABD’de Ev Fiyatlarındaki Yıllık Artış Oranı.....	22
Şekil 3.1.3. Kriz Sürecinde Bankaların Kayıpları ve Sağlanan Sermaye Miktarları.....	22
Şekil 3.1.4. Krizin Nedenleri.....	25
Şekil 3.1.5. Krize Geliş Ortamı.....	28
Şekil 3.2.1. 1970-2010 Büyüme Oranları %.....	31
Şekil 3.2.2. Küresel Sanayi Üretim Endeksi (Yıllık Yüzde Değişim).....	31
Şekil 3.2.3. Bazı Ülkelerde Reel Yatırım Büyüme Oranları.....	32
Şekil 3.2.4. Dünyada İşsizlik Oranları.....	33
Şekil 3.2.5. Krizin Dünya Ticaretine Etkisi %.....	33
Şekil 3.3.1. GSYİH’nın Gelişimi.....	38
Şekil 3.3.2. Sanayi Üretim Endeksi.....	39
Şekil 3.3.3. Türkiye Ekonomisinde Kriz Sürecinde Yabancı Sermaye Girişi.....	40
Şekil 3.3.4. Türkiye Ekonomisinde Kriz Sürecinde İşsizlik Oranı.....	41
Şekil 4.1.1. 2002–2008 Yılları Arasında Türkiye’de Enflasyon Gelişmeleri.....	48
Şekil 4.1.2. TCMB Gecelik Faiz Oranları.....	51
Şekil 4.1.3. Merkez Bankası’nın Brüt Döviz Rezervleri.....	55
Şekil 4.1.4. Dolar Kuru’nun Değişimi.....	55

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
FED	Federal Reserve Banks
GOÜ	Gelişmekte Olan Ülkeler
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GÜ	Gelişmiş Ülkeler
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KOBİ	Küçük ve Orta Boy İşletmeler
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayiye Geliştirme ve Destekleme İdaresi
MB	Merkez Bankası
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TRL	Türk Lirası
TSMF	Tasarruf Sigortası Mevduat Fonu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

1- GİRİŞ

Kriz, ekonomik, politik ve sosyal hayatta sürekli tekrarlanan bir yıkım ve yeniden onarım sorunu, toplumsal belirsizlik ve belirsizliğin giderilmesi için karar verilmesi gereken bir andır. Ülkeler kuruluşlarından bu günlerine kadar geçirdikleri süreçte ekonomik, sosyal, siyasal yapılarında birçok dalgalanmalar yaşamıştır. Bu süreçler kriz dediğimiz somut bir takım olaylarla kendilerini göstermektedir. Krizler toplumu etkileyebilecek her alanda ortaya çıkan bir aksaklıktır. Toplumsal yapıda bu aksaklıkların ortaya çıkmasını önleyecek bir takım tedbirler almak ülkelerin sürekliliği, refahı ve bağımsızlığı için büyük önem taşımaktadır.

Ekonomik kriz kavramı ülke ekonomisini makro ve mikro açıdan etki altına alan ani ve hızlı bir şekilde ekonomik yapıyı oluşturan unsurlarda yaşanan fiyatlar genel seviyesinde ani düşme, işsizlik oranında ani artış, üretimde hızlı bir daralma, iflaslar, ücretlerde gerileme, borsada çöküş, spekülatif hareketler vb. şeklinde kendini gösterir.

Ekonomik faaliyetlerin temel amacı sınırsız insan ihtiyaçlarının sınırlı kaynaklarla karşılanmasıdır. Bu amaca yönelik çalışmalarda ülkelerin ekonomilerinde bir takım sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunlar istikrarsızlık ve kriz şeklinde karşımıza çıkar. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gelişim süreçlerinde bir takım sosyal ve ekonomik açıdan kriz dediğimiz süreçlerle baş başa kalırlar. Bu süreçlerin başarılı bir şekilde atlatılması ülkelerin toplumsal ve ekonomik yapısıyla yakından ilişkilidir.

Belirli bir süreç halinde karşılaşılan krizlerin yapısı iyi incelenmeli gerekli tedbirler kriz öncesi ve sonrası uygulanacak politikalar toplumsal ve ekonomik yapıya uygun bir hale getirilmelidir.

Dünya genelinde insanlık tarihinden bu yana karşılaşılan birçok ekonomik ve toplumsal krizlerle karşılaşmıştır. Bazı ülkeler bu süreçlerden etkilenmiş, tarih sahnesinde silinmiş; güçlü ekonomik ve toplumsal yapıya sahip olanlar ise başarılı bir şekilde kendilerini korumasını bilmişlerdir. Görüldüğü üzere krizlerin çıkış sebeplerini tespit etmek ve bu tespitler ışığında gerekli önleyici tedbirleri almak büyük önem arz eder. Güçlü ekonomilerin ayakta durmasının ve devamlılığının temel nedeni ifade edildiği gibi ekonomik yapıyı iyi tahlil edip gelişmeler karşısında gerekli tedbirleri almalarına bağlıdır.

Yapılacak bu çalışmada krizlerin ortaya çıkış nedenleri perspektifinde, 2008 global ekonomik krizi çıkış süreci incelenecektir. Ülkemiz açısından global krizin süreci, etkileri ve uygulanan parasal ve mali politikalar ortaya konulacaktır. Son bölümde kriz sürecinde uygulanan parasal ve mali politikaların etkinliği ve uygulanabilirliği incelenerek sürece ait değerlendirmeler yapılacaktır.

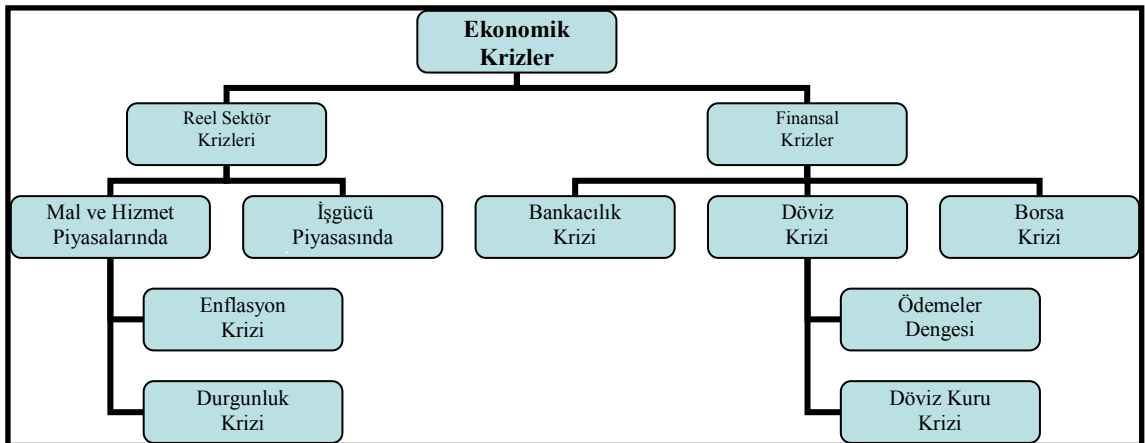
2- İKTİSADİ (EKONOMİK) KRİZ KAVRAMI, PARA VE MALİYE POLİTİKASI

2.1. İktisadi (Ekonomik) Kriz

2.1.1. Kriz Kavramı

Yunanca “krisis” kelimesinden türeyen kriz kavramı, iktisat literatüründe; çöküntü, bunalım, durgunluk, güç dönem ya da buhran gibi terimlere karşılık gelen, genel bir ifadeyle ülke ekonomisini önemli derecede sarsacak ani ve beklenmedik bir durumda ortaya çıkan, ekonominin mevcut konumunu ve geleceğini etkileyen beklenmeyen ve genelde önlem alınmakta geç kalınan olumsuz bir durumdur (Afşar, 2011:144).

Kriz, sosyal bilimler alanında çoğu kez birden bire meydana gelen kötüye gidiş yönündeki gelişme, büyük sıkıntı buhran ve bunalım gibi kelimelerle eş anlamda kullanılmaktadır. Ekonomik kriz, mali kriz, finansal kriz, siyasi kriz, hükümet krizi, ahlaki kriz vb. kavramlara yalnızca günlük dilde değil, bilimsel terminolojide de çok sık rastlamaktayız. En genel anlamıyla kriz, ekonomik gelişme süresinde mal ve hizmetlerin arz ve talep dengelerinin bozulması, tüm ekonomik unsurlar arasındaki ilişkilerin kopukluğa uğramasıdır (Özcan, 1981: 1). Ekonomik kriz kavramı özet olarak aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir (Şekil 2.1.1).

Şekil 2.1.1. Krizlerin Türlerinin Şematik Gösterimi

Kaynak: (Kibritçioğlu, 2001:175)

Şekilde ifade edildiği üzere reel sektör ve finansal sektör şeklinde ikiye ayrılan ekonomik krizler, türüne göre ekonominin etkinlinin sürdüğü her alana sirayet ederek hızlı bir şekilde etki alanını genişletir ve tedbir alınması gereken durumlar ortaya çıkarır.

Yukarıda özet olarak açıklanan ekonomik krizlerle ilgili bilgiler sonrası ekonomik krizleri; herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya finans piyasasındaki fiyat veya miktarlarda kabul edilebilir bir değişme sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmalar şeklinde tanımlayabiliriz (Kibritçioğlu, 2001:174).

Sosyal bilimler açısından kriz kavramının genel bir tanımını yapmak hiç de kolay değildir. İçinde bulunulan durumun ya da karşı karşıya kalınan olayların ne derece 'kriz' olduğu kişiden kişiye değişebilmektedir. Herhangi bir durumu kriz olarak adlandırabilmek için krizin bir takım esaslarının ya da özelliklerinin bilinmesi faydalı olacaktır.

A)- Kriz, önceden bilinmeyen ya da öngörülemeyen bazı gelişmelerin; makro düzeyde devlet, mikro düzeyde ise firmaları ciddi olarak etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarmasıdır. Aniden ve beklenmedik bir anda ortaya çıkan olumsuz gelişmeleri kriz olarak adlandırmak doğrudur. Yoksa normal süreç içerisinde ortaya çıkan her sorun kriz demek değildir. Kriz, bu açıdan beklenmedik biçimde ortaya çıkan "ciddi bir sorun" olarak düşünülmelidir. Rutin gelişmeler ve sorunlar kriz değildir.

B)- Krizin en önemli özelliği önceden tahmin edilemeyen ya da bilinmeyen bir anda ortaya çıkmasıdır.

C)- Krizin bir diğer önemli özelliği, kişiler ve organizasyonlar için hem bir tehlike ve tehdit oluşturması, hem de yeni fırsatlar yaratmasıdır. Bu anlamda kriz genellikle düşünüldüğü gibi tamamen negatif özellikte bir kavram değildir.

D)- Krizler, kısa ya da uzun süreli olabilirler. Krizlerin organizasyonlar üzerindeki etkisinin kısa ya da uzun sürmesi, organizasyonun krize karşı koyabilecek tedbirleri zamanında alıp almamasına ve bunları uygulamasına bağlıdır.

E)- Krizlerin bir diğer özelliği bir bulaşıcı hastalık gibi sirayet etkisi göstermesidir. Herhangi bir organizasyonda ortaya çıkan bir kriz diğer sektörleri de etkisi altına alabilmekte ya da bir organizasyonda yaşanan kriz, bu organizasyonla ilişki içerisinde olan diğer organizasyonlara da sirayet edebilmektedir.

Yapılan açıklamalar çerçevesinde ekonomik kriz kavramını şu şekilde özetleyebiliriz. Ekonomik kriz, ekonomide aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların makro açıdan ülke ekonomisini, mikro açıdan ise firmaları ciddi anlamda sarsacak sonuçlar ortaya çıkarması demektir (Aktan ve Şen, 2001: 1225). Ekonomik krizler çok değişik şekillerde ortaya çıkabilir. Üretimde hızlı bir daralma, fiyatlar genel seviyesinde ani düşme, iflaslar, işsizlik oranında ani artış, ücretlerde gerileme, borsada çöküş, spekülasyon hareketleri vb. faktörler ekonomik krizlerin başlıca örnekleridir.

Makroekonomik politikalardaki uygulama hataları, finansal yapıdaki kırılganlıklar, yanlış belirlenen döviz sistemleri, denetim ve düzenlemeler ile eksiklikler finansal krizleri ortaya çıkaran sorunlar olarak sıralanabilir (Ural, 2003: 15).

2.1.2. Ekonomik Krizlerin Etkileri

Ekonomik krizlerin birçok etkileri vardır. Krizler ekonomik büyüme, istihdam, enflasyon ve faiz oranlarında hissedilir derecede etkisini gösterir. Üretim miktarının azalması, enflasyon ve işsizlik oranlarının artması, gelir dağılımının bozulması krizlerin ortaya çıkarmış olduğu etkilere birer örnektir. Krizler ilk önce ortaya çıktığı ülke ekonomisi etkilemekle birlikte aynı zamanda krizin ortaya çıktığı ülke ile ekonomik ilişki içerisinde olan diğer ülkeleri de kısa sürede etkisi altına almaktadır. Ortaya çıkan kriz ülkenin ihracatının azalmasına, buna bağlı olarak uluslararası finans piyasalarında ortaya çıkan olumsuz hava krizin hızlı bir şekilde yayılmasına neden olmaktadır. Krizin etkileri ilerleyen zamanlarda, sağlık, eğitim, sosyal yardım gibi alanlarda devletin yapmış olduğu harcamaları da olumsuz etkilemektedir. Krizin sosyoekonomik etkileri de söz konusudur. Krizlerle karşı karşıya kalan ülkelerde, suç oranlarında artış, aile içi ilişkilerin bozulması, yolsuzluk oranında artış gibi etkileri de mevcuttur (Koyuncu ve Şenses: 2004).

2.1.3. Ekonomik Krizin Mahiyeti

2.1.3.1. Fiyat İstikrarsızlığı

Ekonomik krizler öncelikle fiyat istikrarsızlıklarına neden olmaktadır. Fiyatlar genel seviyesinde istikrarın sağlanması para politikasının ilk amacı olup, fiyat düzeyindeki gelişmeler milli gelir ve istihdam seviyesini, gelir bölüşümünü, dış ödemeler dengesini ve ekonomik faaliyetleri olumsuz yönde etkiler (Primoğlu, 1989: 11). Fiyat istikrarının amacına para değerinin korunması amacı da denir. Fiyat istikrarsızlıkları enflasyon, stagflasyon ve depresyon gibi problemlerdir.

2.1.3.2. Arz – Talep Dengesizliği

Üretim ile tüketim, arz ve talep, ekonominin en temel faktörleridir. Genellikle arzı arttırmaya yönelik politikalar, yüksek maliyetli, yapısal içerikli ve uzun vadeli. Talep yönlü politikalar, etkisi kısa dönemde görülebilen para ve maliye politikalarından oluşmaktadır. Henüz gelişmekte olan ülkelerde farklı şekillerde ortaya çıkan ekonomik krizlerin ortak sebeplerinden birisi, üretim seviyesinin düşük olmasıdır. Bir ülke ekonomisinin üretim kapasitesinin yetersiz olmasının değişik nedenleri vardır. Bunları yapısal olanlar ve olmayanlar diye ikiye ayırmak mümkündür. Yapısal nedenlere bağlı üretim yetersizliği çoğunlukla sanayi üretiminin yetersizliğine, teknoloji ve teorik bilgi birikimi eksikliğine dayanmaktadır (Akdiş, 1991: 63).

2.1.3.3. Ödemeler Bilançosu Açığı ve Dış Dengesizlik

Ödemeler bilançosu, bir ülkenin belirli bir dönemde dış dünya ile gerçekleştirilmiş olduğu tüm iktisadi faaliyetlerinin muhasebe kayıtlarından oluşmaktadır. Bütün bu kalemleri gelir-gider şeklinde gösteren, ödemeler bilançosu bir ülkenin dış ekonomik ilişkilerinin denge ve dengesizliğini ortaya koymaktadır (Seyidoğlu, 1986: 135). Ülkeler için ödemeler bilançosunun açıkları, temel ekonomik verileriyle sıkı ilişki içindedir. Ödemeler bilançosunda açık veya fazlalıklar

dengesizliklere neden olmaktadır. Bu dengesizlikler kriz dediğimiz yapının da faktörlerindedir.

2.1.3.4. Borçlanma ve Borç Krizi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan yapısal krizler, sermayenin uluslar arası boyut kazanmasına, gelişmekte olan ülkelerin borç krizine, sermaye birikim krizine yol açmıştır (Parasız, 1998: 96). Dış borçlanma az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin finansman sıkıntısını gidermesine karşı, orta ve uzun vadede önemli sorunlar yaratmaktadır. Dış borçlanmanın nedenleri arasında ihracat gelirlerinin ithalat giderlerini karşılayamaması sayılabilir. Yerli üretimin yetersizliği, yanlış dış ticaret politikaları ve ihracatı teşvik politikalarının yetersizliği dış ticaret açıklarını doğurmaktadır. Ayrıca söz konusu ülkelerde devalüasyon ödenecek borçların milli para cinsinden değerini arttırmaktadır. Böylece ülkenin dış borcu ödemesi zorlaşmaktadır. Az gelişmiş ülkeler için dış borçlanma kadar iç borçlanma da önemli sorundur. İç borçlanmanın kaynağı ülke içi gelirlerin harcamaları karşılayamamasıdır. Az gelişmiş ülkelerde, vergi gelirlerinin azlığı, mevcut gelirlerin etkin bir şekilde vergilendirilememesi ve kamu işletmelerinin görev zararları, iç borç sıkıntısının önemli kaynaklarındandır.

Devlet, kamu harcamalarını finanse edebilmek için, vergi gelirlerine ek olarak, iç piyasalardan borçlanmak zorunda kalmaktadır. Kamu harcamalarını iç borçlanma yoluyla finanse etmeye çalışan ülkeler hassas dengelerin daha da bozulmasına neden olmaktadır. Çünkü devletin borçlanması özel sektörün borçlanma kaynaklarını azaltırken buna bağlı olarak faizlerin yükselmesine ve maliyet enflasyonuna neden olmaktadır (Çarıkçı, 1996: 31).

Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan kamu harcamalarına dayalı genişletici maliye politikaları finansal krizin en önemli nedenlerinden birisidir. Kamu kesimindeki borçlanmanın artışı, yatırım yapanların geleceğe duyduğu güveni azaltmakta ve belirsizliği arttırmaktadır. Borçlanmanın artmasıyla ülkeler iç ve dış kaynaklardan borçlanmak zorunda kalmaktadır. Sağlanan kaynaklar yatırımlara dönüştürülemediği takdirde borçlar giderek artmaya devam eder. Bu süreç sonunda faiz yükünün aşırı derecede artması nedeniyle bütçe giderleri karşılanamayacak boyutlara ulaşmaktadır.

Devletin borç yönetimini çok iyi yapması gerekmektedir. Borç yönetimi, devletin belirli ekonomik amaçlara ulaşabilme gayesiyle borçların gerek byklnde gerekse yapısında meydana getirdiği değişiklikler olarak tanımlanmaktadır. Etkin borç yönetimi olmak koşuluyla borçlanmanın kriz dönemlerinde etkili bir politika aracı olduğu kabul edilmektedir (Arıcan, 2002: 164).

2.1.3.5. Adaletsiz Gelir Dağılımı ve Sosyal Sıkıntılar

Ülkedeki ekonomik krizler sosyal sıkıntılarını da beraberinde getirmektedir. Bunların başında da gelir dağılımındaki bozulmalar gelmektedir. İç talebin belirlenmesinde nüfus ve kişi basına dsen ortalama gelir önemli etkenlerdir. Adaletli bir gelir dağılımını, GSMH'nin paylaşımında kişiler ve sektörler arasında nasıl gerçekleştiği bakımından önemlidir (een ve Doğruel, 1996: 124). Adaletsiz gelir dağılımını sonrası kriz dönemlerinde toplumun farklı kesimlerinde farklı ölçülerde etkiler ortaya çıkar.

2.2. Para ve Maliye Politikası

2.2.1. Para Politikası

Her ülkenin mali sistemi içerisinde merkez bankacılığı; mali kurumlar arasında da merkez bankası ilk sırayı alır. Merkez bankası, en yüksek likitide derecesine sahip olan kağıt parayı yani banknotu çıkaran, para ve banka sisteminde faal rol oynayan önemli bir mali aracı kuruluştur (Özyurt, 2006: 60).

Merkez bankaları, para basımından ve para politikası uygulamalarından sorumlu, ekonomilerin sağlıklı işleyişi açısından son derece önemli kurumlardır. Merkez bankalarının uyguladıkları politikalar ve mevcut kurumsal yapıları, içinde buldukları ülkenin siyasi ve toplumsal gelişmelerinden ve ekonomi politikalarının bütününden ayrı düşünülemez (TCMB, 2008: 18).

Ekonomilerde merkez bankalarının bağımsızlığı önemli bir unsurdur. Uygulanacak politikaların seçiminde bu bağımsız yapı fiyat istikrarının sağlanması amacıyla gerçekleştirme yönünde önemli katkı sağlamaktadır.

Merkez bankası bağımsızlığının, temel ve öncelikli amacı fiyat istikrarını sağlamak olan merkez bankalarının bu amaca yönelik politikalara ve kullanılacak araçlara ilişkin kararlarını kendilerinin serbestçe almasıdır. Dolayısıyla bağımsızlık, para politikası kararlarının alınmasında ve uygulanmasında merkez bankalarının siyasetten ve diğer baskı unsurlarından bağımsız hareket edebilme yeteneğini ifade etmektedir. Fiyat istikrarı uzun vadeli, istikrarlı ve kararlı politika uygulamaları sonucu elde edilebilmektedir. Bu nedenle merkez bankaları, kısa vadeli hedefler doğrultusunda politika üretme eğiliminde olan siyasi otoriteden bağımsız olarak görevlendirilirler. Bu bağımsız yapı merkez bankalarına, kısa vadeli ve geçici amaçlar uğruna fiyat istikrarını bozabilecek politikalar uygulamamaları ve gerekli uyarıları yapabilmeleri için uygun bir ortam yaratmaktadır (TCMB, 2008: 12).

Ekonominin yapısında ve kriz süreçlerinde siyasi otoritelerin önemli ölçüde rolleri mevcuttur. Hükümetler makro ve mikro açıdan ekonomik ve sosyal hedeflerin belirlenmesi, uygulanması ve gelişmenin sağlanmasına yönelik sosyal ve siyasi sorumluluklar üstlenirler. Yapılan bölgesel ya da ulusal kalkınma planlarını

uygulayarak sosyal refahın, adaletli gelir dağılımı ve paylaşımının sağlanmasına çalışırlar.

Genel anlamda ekonomik hedeflerin tutturulması devletin gelir gider dengesinin sağlanması ve istikrarın kaybolduğu dönemlerde istikrarın sağlanması için mevcut politikalara ek olarak yeni maliye politikaları uygulamaya konur. Uygulanacak bu politikalar özellikle istikrarın bozulduğu dönemlerde parasal politikalarla uyumsallaştırılarak oluşturulmalıdır.

Ekonomik krizler sadece ekonomi alanında değil, sağlık, eğitim, sosyal yardım gibi alanlarda devletin yapmış olduğu harcamaları da olumsuz etkilemektedir. Yapılan bu harcamaların gayesi de sosyal refah seviyesini yükseltmektir. Bu harcamaların muhatapların ülkede yaşayan halk unsurudur. Bu nedenle kriz dönemlerinde mali politikaların etkili olmasının sebebi direkt ya da dolaylı yollarla toplumun yaşayışını etkileme, sahip oldukları ekonomik unsurlarını krizin etkisini kırmaya yönelik yönlendirmede etkili olmalarıdır.

Devlet kamu harcamaları, borçlanma, kamu gelirleri ve bütçeleme vs. gibi unsurlarla ülke genelinde her alanda istikrarın sağlanması, tam istihdam seviyesine ulaşılması için maliye politikalarını uygular. İlerleyen bölümlerde de aktarılacağı üzere başarılı bir maliye politikası toplumsal yapıya uygun olmalı ve parasal politikalarla da uyumsallaştırılmalıdır. İstikrarın sağlanmasında başarı, bağımsız bir para politikasının uygulanması ve para politikaları ile uyumsallaştırılmış toplumsal yapıya uygun maliye politikası ile olur.

Para politikası, hükümetin, merkez bankasının ya da para otoritesinin, ekonomiye, para arzı yönetimi ya da döviz piyasası işlemlerini kullanmak yoluyla yön vermesidir. Aynı zamanda para politikası; ekonomik büyüme, istihdam artışı ve fiyat istikrarı gibi hedeflere ulaşabilmek için paranın elde edilebilirliğini ve maliyetini etkilemeye yönelik olarak alınan kararları ifade eder (Önder, 2005: 42). Para politikası, merkez bankasının faiz oranlarına, döviz kuruna ve para arzına yönelik kararları yoluyla toplam talebi etkilemesidir (TCMB, 2004: 11).

Küreselleşmeyle birlikte ekonomilerde, para politikalarının uygulayıcıları olan merkez bankalarının ekonomilerdeki etkinliği finansal istikrarın sağlanması, sürdürülmesi ve finansal istikrarsızlıkla mücadele edilmesi şeklinde kendini göstermeye başlamıştır (Doğan: 56).

2.2.1.1. Para Politikasının Amaçları

Merkez bankaları para politikalarını birtakım amaçları gerçekleştirmek için ortaya koyarlar ve uygularlar. Fiyat istikrarı para politikasının amaçları arasında en çok öne çıkmıştır. Fiyat istikrarından kasıt ekonomideki her türlü hamlenin planlanması aşamasında fiyatlardaki değişimin bir değişken olarak ele alınmayacak bir durumda olmasıdır. Fiyat istikrarının sağlanması konusunda ise enflasyonun eğer yüksekse önce indirilmesi ve makul bir seviyeye indirilmesinden sonra bu enflasyon rakamlarının düzenli bir şekilde devam etmesini sağlamak merkez bankalarının yapması gereken en temel şeydir (Orhan ve Erdoğan, 2007: 64).

Para politikasının amaçlarından bir diğeri de istihdam konusudur. Her ne kadar İstihdamın artırılması ve işsizliğin azalması ile enflasyon konusunda bazı istenmeyen durumlar yaşanabilecek olsa da üretim için kullanılan kaynakların tam anlamı ile efektif kullanılabilmesi için istihdamın artırılması gerekmektedir. Yinede istihdamda artışın hedeflendiği bir para politikası ile fiyat istikrarının hedeflenmesi yapısal olarak sorunlara neden olabilecektir. Büyüme konusu ise istihdam ile birbirini tamamlama konusunda daha uygun iki amaç olarak gözükmektedir (Parasız, 2007: 297).

Para politikalarının uygulanması aşamasında merkez bankaları ekonominin durgunluğa doğru gittiği dönemlerde piyasadaki para arzını arttıran ve faiz oranlarını düşüren gevşek para politikaları tercih edilerek piyasalarda alımı ve hareketlenmeyi motive etmeye çalışırken, enflasyon hakkındaki beklentilerin yükseldiği dönemlerde ise para arzını daraltan ve faizleri yükselten politikalara başvurarak piyasanın alım gücünü azaltarak enflasyonu kontrol altına almaya çalışabilir (Orhan ve Erdoğan, 2007: 59-61).

Para politikalarının uygulanma aşamasında ülkenin içinde bulunduğu duruma uygun hedef veya hedefler seçildikten sonra bu hedeflere giden yolda merkez bankasının piyasalara istediği şekilde yön vermesi gerekmektedir. Bu noktada devreye para politikası araçları girmektedir.

2.2.1.2. Para Politikasının Araçları

Para politikasının araçları, ülkelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak, ülkeler arasında farklılıklar gösterebilir. Genel olarak para politikası araçları şu şekilde sınıflandırılabilir (Özyurt, 2006: 238).

*Mevduat zorunlu karşılıklar oranı

*Açık piyasa işlemleri

*Reeskont oranı

*Faiz oranı

*Selektif araçlar

2.2.1.2.1. Mevduat Zorunlu Karşılıklar Oranı

Merkez bankası ülke içindeki her bankanın mevduatlarının belli bir oranı kadar karşılığı tutmasını ister. Bu sayede merkez bankası mevduatın ani şekilde geri çekilme durumlarına karşı bankaları belli bir oranda hazırlarken bir yandan da bu karşılık oranını gerektiğinde değiştirerek bankaların piyasaya dağıtacakları paranın miktarıyla yani para arzıyla ilgili ayarlamalar yapabilmektedir (Tümay, 2006: 253-255).

2.2.1.2.2. Açık Piyasa İşlemleri

Merkez Bankası piyasalardaki para arzını kontrol edebilmek adına bazı dönemlerde piyasaya girerek hazine bonosu ya da devlet tahvili alım satımı yaparlar. Merkez bankası, bankalardan bono ya da tahvil alarak piyasadaki para arzını arttırabilir ya da tam tersini yaparak azaltabilir (Tümay, 2006: 253-255).

2.2.1.2.3. Reeskont Oranı

Bankalar topladıkları senetler karşılığında likidite ihtiyaçları için merkez bankasının belirlediği oranla ıskonto ettiği senetler sayesinde karsılar. Merkez bankası bu işlem sırasında ıskonto faizini kendisi belirlediğinden gereken durumlarda farklı sektörlerden gelen senetler için farklı faizler uygulayarak o sektörlerin gelişmesini yada yavaşlamasını dolaylı olarak kontrol etme yetisine sahiptir.¹

2.2.1.2.4. Faiz Oranı

Merkez bankalarının veya para otoritelerinin kararlarıyla değiştirilebilen faiz oranları piyasa yapısına uygun olan politikaların belirlenmesinde etkili olur. Para arzındaki değişme faiz oranlarını etkiler. Faiz oranlarındaki değişme haliyle toplam talebi etkiler. Oranlarda yapılan değişiklik bankaların borç verme eğilimlerini etkiler (Özyurt, 2006: 271).

2.2.1.2.5. Selektif Araçlar

Paranın ve kredinin bölgesel veya sektöre dağılımını düzenlemeye yönelik kullanılan araçlardır. Bu araçların etkisi belli bazı sektörler veya özel piyasalarda görülür. Ülke ekonomisi açısından gelişmesi istenen ve gelişme potansiyeline sahip sektörler fonlara yönlendirilir. Selektif kredi kontrolü ve bankaları ikna yolu olarak karşımıza çıkar. Selektif kredi kontrolü maliye politikalarıyla birlikte kullanılabilir (Özyurt, 2006: 276).

Para politikalarının uygulanmasından sorumlu olan merkez bankaları, ülkenin ekonomik koşullarını ve hükümetin uyguladığı maliye politikalarını veri alarak temel para politikası hedeflerini belirlerler. Temel para politikası hedeflerini belirleyen merkez bankaları, daha sonra bu temel hedeflere ulaşmak için hangi stratejiyi uygulayacaklarını, seçilen strateji çerçevesinde hangi para politikası araçlarını kullanacaklarını ve seçilen para politikası araçlarını hangi operasyonel alt yapıda gerçekleştireceklerine karar verirler. Kullanılacak araçlar ülkenin sahip olduğu finansal sistemden bağımsız olamaz. Finansal yapı bu bağlamda para politikası stratejisini belirlemede etkili olduğu kadar uygulanacak araçların seçiminde de etkilidir.

¹Prof. Dr. Cafer Günay

TCMB'nin temel amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğu 1211 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yasasının 4. Maddesinde açıkça belirtilmiştir: “Madde 4: (25.04.2001 tarih, 4651 sayılı Kanun ile değiştirilen şekli) Bankanın temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Banka, fiyat istikrarını sağlamak için uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisi belirler. Banka, fiyat istikrarını sağlama amacı ile çelişmemek kaydıyla Hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını destekler...” şeklinde ifade edilmektedir.

Bu maddeden de anlaşıldığı üzere, TCMB para politikası stratejisini ve kullanacağı araçları kendisi belirlemekle yetkilidir. Kısacası TCMB araç bağımsızlığına sahiptir. Fakat bu madde amaç bağımsızlığını belirlemede tek başına yetkili olduğunu ifade etmemektedir. Burada maliye politikası dediğimiz kavramı gerçekleştiren aktörler devreye girmektedir.

Ekonomik yapıda karşılaşılan kriz dediğimiz olaylar sonrası uygulanacak politikaları belirlerken merkez bankası bu süreci iyi değerlendirmelidir. Birbirinden farklı birçok nedenden dolayı ortaya çıkan krizlerin aşılmasında teşhis çok önemlidir.

Belirlenecek para politikası araçları yapılan teşhis sonrası krizin yapısına neden olan etkileri ortadan kaldırmak için gerekli niteliklere sahip olmalıdır. Krizleri önlemede ve etkilerini ortadan kaldırmada parasal politikalar yeterli olamayabilir. Bu aşamada parasal politikalarla uyumsallaşan maliye politikaları devreye girmelidir. Güçlü bir ekonomik yapıda uygulanacak parasal ve mali politikalar birbiriyle çelişmezler. Uyumsallaşmış politikalar kriz sürecini önlemede en etkili aktörlerdir. Para politikasının hazırlanması ve yürütülmesi ile ilgili özet bilgi aşağıda verilmiştir (Tablo 2.2.1).

Tablo 2.2.1. Para Politikalarının Hazırlanması ve Yürütülmesi

Politika Kararları	Araçlar	Operasyonel Hedefler	Ara Hedefler	Nihai Hedefler	Öncü Göstergeler
Para Politikaları	- Açık Piyasa İşlemleri - Reeskont Penceresi - Zorunlu Karşılıklar - Likidite İhtiyaçları	- Kısa Vadeli Faizler - Parasal Koşul Göstergesi - Net İç Varlıklar - Rezerv Para - Mevduat Bank. Serbest Tevdiatları	- Parasal Büyüklükler - Nominal Döviz Kurları - Nominal GDP Büyümesi - Enflasyon Tahmini	- Dezenflasyon ve Fiyat İstikrarı - İstihdam - Büyüme - Uluslar Arası Rezervlerdeki Artış	- Beklenen Enflasyon Oranı - Parasal Büyüklükler - Getiri Eğrisinin Eğimi - Hammaddelerin Fiyatı - Nominal Döviz Kurları

Kaynak: (Önder, 2005: 5)

Tabloda görüldüğü üzere para politikası yürütücüsü olan merkez bankalarının hedeflemiş olduğu işlemler için çeşitli para politikası araçlarına sahip olduğu

görülmektedir. Bu araçlarla merkez bankaları ekonomiyi takip altına alarak gerekli gördüğü durumlarda ekonomik istikrarı sağlama adına müdahalelerde bulunmaktadır.

2.2.2. Maliye Politikası

Ekonomik yapının istikrarlı bir şekilde devamının sağlanması ve sürekli gelişime açık bir ekonomik yapıya ulaşma konusunda maliye politikaları önemli bir yere sahiptir. Bir ekonomide maliye politikası devletin ekonomik yapıyı yönlendirmede ortaya koyduğu politikalar olarak karşımıza çıkar. Geçmişten günümüze kadar birçok farklı maliye politikası modelleri karşımıza çıkmaktadır. Bu çeşitlilik ülkelerin sahip olduğu toplumsal yapılarda oluşan farklılıklar dolayısı ile ortaya çıkmaktadır. Toplumsal yapıya uygun maliye ve para politikaları ile ekonomide ortaya çıkan bir takım olgularla mücadele anlamında başarı oranı her zaman daha fazla olacaktır.

Genel anlamda maliye politikasını tanımlamaya gidersek; Devletin sahip olduğu mali araçları; fiyat istikrarını, tam istihdamı, ekonomik büyüme ve gelişmeyi, adil bir gelir ve servet dağılımını sağlamak ve konjektürel dalgalardan arınmış istikrarlı bir ekonomik yapıyı korumak amacıyla kullanmasına maliye politikası denir.²

Yukarıda açıklandığı üzere maliye politikasının makro ekonomik yapı ile ilgili birçok politik hedefleri vardır. Bu hedeflere ulaşmada seçilecek maliye politikası araçları önem arz eder. Ekonomik yapıda karşılaşılan sorunların çözümünde maliye politikaları ve parasal politikalar makroekonomik ve sosyal hedeflerle uyumlu bir şekilde oluşturularak yürütülmelidir. Ekonomik sorunlarla mücadelede etkinlik ve başarı için bu vazgeçilmez bir unsurdur.

2.2.2.1. Maliye Politikasının Araçları

Devlet maliye politikasını bir takım araçlarla gerçekleştirir. Kamu harcama kararları, borçlanma, borç idaresi, bütçe politikaları ve kamu gelirleri (vergiler) vs. şeklinde belirtilen bir takım araçları kullanarak ekonominin tam istihdam seviyesine gelmesi için mücadele eder. Politikalarını bu hedefe göre belirler. Ekonomik

²<http://www.ekodialog.com>

dalgalanmaları en aza indirmek, etkilerinden en kısa sürede kurtulmak, adil bir gelir dağılımı ve servet bölüşümü sağlamak maliye politikalarının diğer önemli hedefleri arasındadır.

2.2.2.2. Maliye Politikasının Hazırlanması ve Yürütülmesi

Uygulanan ekonomi politikalarının kusursuzluğu ve başarısı için para ve maliye politikalarının koordineli ve uyumlu bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Uyumsuz politikalar ekonomik süreci kısır döngüler içerisinde bırakır ve toplumsal ve ekonomik yapıda çöküntülerin etkisinin daha çok hissedilmesine neden olur. Maliye politikasının hazırlanması ve yürütülmesi ile ilgili özet bilgi aşağıda verilmiştir (Tablo 2.2.2).

Tablo 2.2.2. Maliye Politikalarının Hazırlanması ve Yürütülmesi

Politika Kararları	Araçlar	Operasyonel Hedefler	Ara Hedefler	Nihai Hedefler	Öncü Göstergeler
Maliye Politikaları	- Vergi Sistemi - Harcamaların Seviyesi ve Kompozisyonu - Kamu Borç Yönetimi - Özelleştirmeler	- Faiz Dışı Mali Denge	- Konsolide Mali Denge - Operasyonel Mali Denge	- Kamu Açığından Sürdürülebilirliğinin Sağlanması - Reel Faiz Oranlarının Azaltılması - Yerel Paranın Sürekli Bir Biçimde Reel Değer Kaybına Neden Olmak	- Vergi Toplama - İhtiyari ve ihtiyari Olmayan Harcamalar

Kaynak: (Önder, 2005: 5)

Tabloda görüldüğü üzere mali politika uygulayıcıları olan hükümetler ekonomik sistemde yukarıda belirtilen bir takım araçları kullanarak tam istihdamı, ekonomik istikrarı sağlama adına bir takım kararlar alırlar ve uygularlar. Ekonomik istikrarın sağlanması mali politikaların ana unsurunu oluşturmaktadır.

Kriz dönemlerinde ülkelerin açıkladıkları mali politikalar içerisinde yer alan ana unsurlardan olan canlandırma paketleri genel olarak üç başlık halinde ifade edilebilir (MB, 2009:5).

— Firmalara dönük mali yardımlar:

Bu tür uygulamalar vergi indirimleri ya da sübvansiyonlar yoluyla yapılan yardımlardan oluşmaktadır.

— Tüketicilere dönük mali yardımlar:

Birçok ülkelerde tüketicilere vergi indirimleri ya da sosyal güvenlik programları yoluyla yardım etmeyi amaç edinen uygulamalar şeklinde ortaya çıkmaktadır.

— Altyapı yatırımlarına yapılan harcamalar:

Ülkeler, kriz sürecinde düşen iç talebi canlandırmak için mevcut altyapı yatırımlarını artırmakta ya da ilerde yapmayı planladıkları yatırımları öne çekmektedirler. Bu tür bir uygulama toplam talep düzeyinde artışa neden olacak ve piyasalarda canlılık sağlanabilecektir.

3. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİ

Küreselleşmeye bağlı olarak ülkeler arasındaki sınırların kalkmasıyla birlikte, herhangi bir ülkede ortaya çıkan ekonomik kriz kolaylıkla diğer ülkeleri de etkileyebilmektedir. Ülke ekonomilerini bu yolla olumsuz olarak etkileyen küresel krizler ülkelerin ulaşmak istediği makro ekonomik hedefleri gerçekleştirmesini güçleştirmektedir. Ülkelerin üretim yapısı, büyüme oranları, fiyat istikrarı, istihdam yapısı, ödemeler dengesi gibi değişkenler küresel krizden etkilenerek ülkelerin ekonomik performanslarını düşürmektedir. Gelişmekte olan ülkeler, bu krizlerden daha çok etkilenmektedir. Global krizler yukarıda belirtildiği gibi teknoloji ve bilim çağının yaşandığı günümüzde ülkeler arasında ayırım gözetmeden çok geniş alanları etkisi altına alabilmektedir. Kriz dalgalar şeklinde ülkelerin ekonomilerini olumsuzluğa itmekte, özellikle dışa bağımlı ekonomilerde çöküntüye sebep olmaktadır. Global krizlerin çıkış sebepleri dış kaynaklı olması nedeni ile ülkelerin yalnız kendi başlarına bu süreci atlatalmaları uzun zaman alabilir. Dolaylı yönden kriz ülkeleri kuşatır. Toplumsal yapılarını ve ekonomik yapılarını etki altına alır. Her ülke krizlerin sektörleri etkileme durumuna göre tedbirlerini almalı, hangi sektörler etkilenmiş ise uygulanacak parasal ve mali politikalar bu etkileri kaldırmada yeterliliğini sağlamalıdır.

3.1. Krizin Başlangıç Süreci

2000 yılının sonlarında dünya ekonomilerinde yavaşlama belirtilerinin ortaya çıkması ile birlikte, başta ABD olmak üzere Avrupa ve Japonya merkez bankaları, uyguladıkları para politikalarında önemli bir gevşemeye giderek faiz oranlarını düşürmüşlerdir. Bu dönemde izlenen gevşek para politikaları, bir yandan varlık fiyatlarında şişme yaratırken, diğer yandan bankaların kısa vadeli ve düşük faizle borçlanarak, başta konut kredisi olmak üzere uzun vadeli kredi plasmanı yapmalarını teşvik etmiştir (MB, 2008).

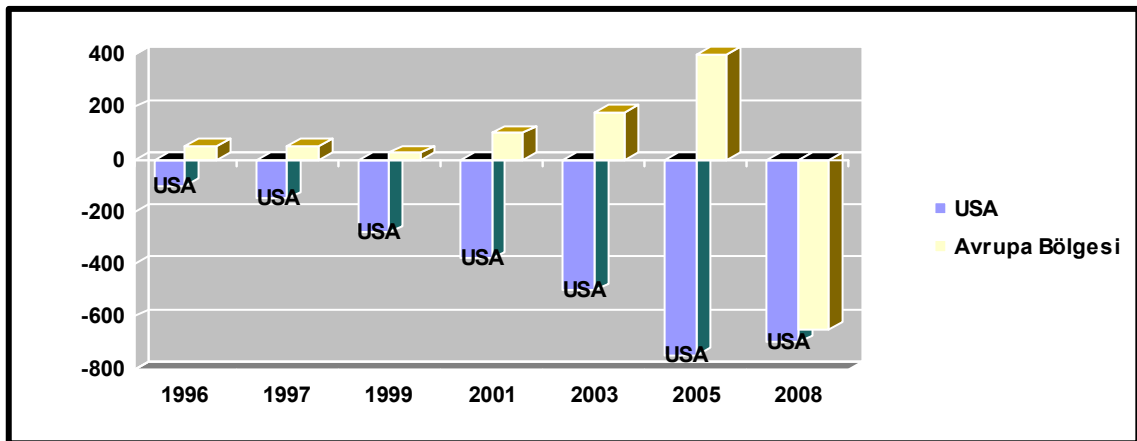
2008 yılının son dönemlerinde ortaya çıkan küresel ekonomik kriz, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayırımı yapmaksızın tüm ülkeleri derinden etkilemiştir. Oluşan finans krizi sırasıyla kredi, likidite ve güven krizine dönüşmüştür. Yaşanılan krizin 1929

Büyük Buhran'dan sonra yaşanan en büyük ekonomik kriz olduğu, çoğu iktisatçı tarafından dile getirilmektedir (Alptekin, 2009: 5).

Yaşanan bu büyük çaplı krizi geçmiş krizlerden ayıran en önemli özellik, geçmiş krizlerin büyük oranda az gelişmiş ve yükselen piyasa ekonomilerini etkilemişken, en son krizin ise gelişmiş ülkelerde de hissedilmesidir (Akın ve Ece, 2009: 155).

Küresel finansal piyasalar, 2008 yılında, tarihi süreçte bu güne kadar yaşanan en geniş ve en derin sayılabilecek finansal krizinin içerisine girmiştir. Sanal piyasalarda yaşanan gelişmeler ve bunların, beklentileri karşılayamaması krizin başlangıcı olmuştur (Apak, 2008: 1-11). 2007 yılında kriz ortaya çıkana kadar, dünyada yaşanan güçlü ekonomik performans döneminin üç nedenden dolayı sürdürülemeyeceği görülmüştür. Birincisi gayrimenkul değerleri ABD'nin de dâhil olduğu dünyanın büyük ülkelerini de kapsayacak şekilde pek çok ülkede yüksek oranlarda artmıştır. İkincisi, cari hesap açıkları, ABD ve dünyanın büyük ülkelerini kapsayacak şekilde yüksek oranlarda artmış ve endişe verici düzeye ulaşmıştır. Üçüncüsü, küresel boyutta birçok sektördeki ve çoğu ülkedeki finansal varlıklar ve borcun öz sermaye ye oranı olağanüstü boyutlarda artmıştır (Obstfeld and Rogoff, 2009).

Kriz öncesi dünya ekonomisinin en göze çarpan öğelerinden biri cari açıklar ve fazlalar konusundaki dengesizlikler olmuştur. Şekilde 1996–2008 yılları arasında ABD ve Avrupa Bölgelerine ait cari açık ve fazlalar gösterilmektedir.

Şekil 3.1.1. Cari Açık ve Fazlalar

Kaynak: European Central Bank, Finansal İstikrar Raporu, Haziran 2008.

Şekilde görüldüğü üzere 1996 yılında itibaren ABD ekonomisinde görülen cari açıkların miktarı özellikle 2005 yılından sonra zirve yapmış en üst seviyeye ulaşmıştır.

Avrupa bölgesinde ise kriz sürecinin başlangıcı olan 2008 yılında, cari açıklarda aşırı artışların yaşandığı görülmektedir.

ABD ve Avrupa Birliği'nde kredi artış oranı hızla artarak uzun süre reel bazda çift haneli seviyelerde seyretmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde kredi hacmindeki genişleme ise daha belirginleşmiştir. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Baltık ülkelerinde özel sektöre verilen kredi hacmi artış oranı reel olarak ortalama yüzde 40'lara ulaşmıştır. Bankaların, konut kredilerine olan talebi artırmak amacıyla kredi çeşitlendirmesine gitmesi ve kredi koşullarını esnekletmesi de özellikle geri ödeme olasılığı düşük olan tüketicilerin kredi kullanım oranının hızla artmasına neden olmuştur. Bu dönemde genişleyen global likidite arzı ile birlikte uzun dönemli faizlerin düşük seviyelerde seyretmesi, yüksek getiri sunan riskli varlıklara olan talebi artırmıştır.

Bu tip varlıklardan biri de yüksek riskli ipoteye dayalı konut kredileridir. Bu varlıklar, menkul kıymet haline getirilip tekrar pazarlanarak global finans sistemi içinde yaygın olarak işlem görmeye başlamıştır. Türev ürünlerin işlem hacmi hızla artarak astronomik seviyelere ulaşmıştır. Ancak, bu tür menkul kıymetlerin likit bir ikincil piyasaya sahip olmaması ve yeterince denetlenememesi, risklerin doğru olarak fiyatlanmasını engellemiştir. Finans sektöründe denetim, düzenleme ve bilgilendirme faaliyetleri ile özel sektörün risk yönetiminin, is dünyasındaki hızlı değişimin gerisinde kalması da, aşırı risk alma, vade uyumsuzlukları ve varlık fiyatları enflasyonu gibi sorunlara zemin hazırlamıştır (MB, 2008).

2004 yılından itibaren Amerikan Merkez Bankası, enflasyonist baskıları kontrol altına almak amacıyla faiz artırımlarına başlamıştır. Konut talebi 2005 yılı ortalarından başlayarak yavaşlamış ve konut fiyatlarındaki artış yerini durgunluğa bırakmıştır. Bu dönemde basta değişken faizli konut kredileri olmak üzere tüm konut kredilerinde ödeme zorlukları ortaya çıkmıştır. Konut fiyatlarındaki yükseliş eğiliminin tersine dönmesi de müşterilerin konutlarını satarak kredi borçlarını kapatma imkanını sınırlamıştır. 2006 yılından itibaren konut kredilerinde ortaya çıkan ödeme zorlukları, kredi dönüşlerine bağlı olarak ihraç edilen menkul kıymetlerde fiyatlandırma güçlüğüne yol açmıştır.

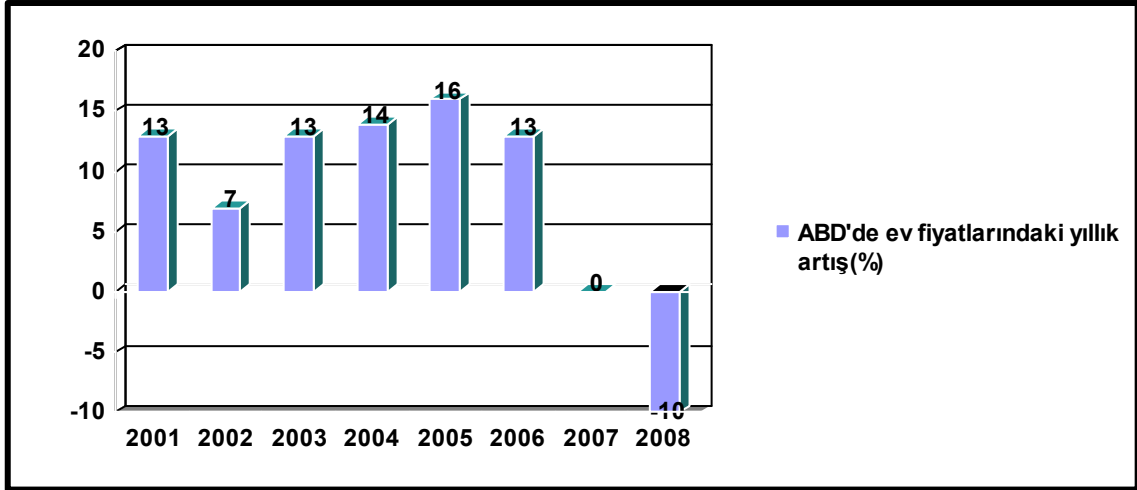
Yatırımcılar, güven kaybı nedeniyle varlığa dayalı menkul kıymetlere ve ticari kâğıtlara olan taleplerini azaltarak daha az riskli olan hazine kâğıtlarına yönelmişlerdir.

ABD’de 2007 yılının yaz ayında ortaya çıkan kriz, ABD’nin en büyük yatırım bankalarından biri olan ve 158 yıllık bir geçmişe sahip bulunan Lehman Brothers’in çok yüksek düzeye çıkan borçlarını ödeyememesine bağlı olarak 2008 yılının Eylül ayında iflasını açıklamasıyla tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Ortaya çıkan bu kriz ekonomistler tarafından 1929 Büyük Buhranından sonra, dünyanın yaşadığı en büyük kriz olarak kabul edilmektedir. Yine bu krizin ne zaman sonlanacağı konusunda da tam bir görüş birliği bulunmamaktadır (Ünal ve Kaya, 2009: 24).

Krizi ortaya çıkaran nedenler arasında, son dönemlerde ABD’nin gayrimenkul piyasasında ortaya çıkan aşırı fiyat artışları, konut kredisi alan riskli kişilerin bu kredileri geri ödememesi ve bunları önlemek amacıyla kullanılan finansal araçların etkin bir şekilde işletilememesi sonucu piyasaya çıkarılan milyar dolarlar sayılmaktadır. Krizin temelini, ABD’de mortgage piyasasında yaşanan problemler oluşturmuştur. ABD’nin emlak sektöründe yaşanan sorunların temelinde, ülkedeki finansal kuruluşların kredibilitesi düşük olan kişilere mortgage kredisi vermeye başlaması ve bunun sonucu olarak da finansal kesimini büyük bir risk alması yatmaktadır.

Piyasalarda kriz sürecinde görülen konut fiyatlarındaki artış hızının, sonra da fiyatların kendisinin düşmesi satın aldıkları konutları teminat göstererek konut kredisi alanları ve bu alanda faaliyet gösteren finansal kurumları zor durumda bırakmıştır. Gelir düzeyi düşük kişilerin borçlarını ödeyememesi, el konulan konutların satılmaya çalışılmasıyla konut fiyatlarının yeniden düşmesi konut piyasasında çöküşe neden olmuştur (Özatay, 2009:104-106).

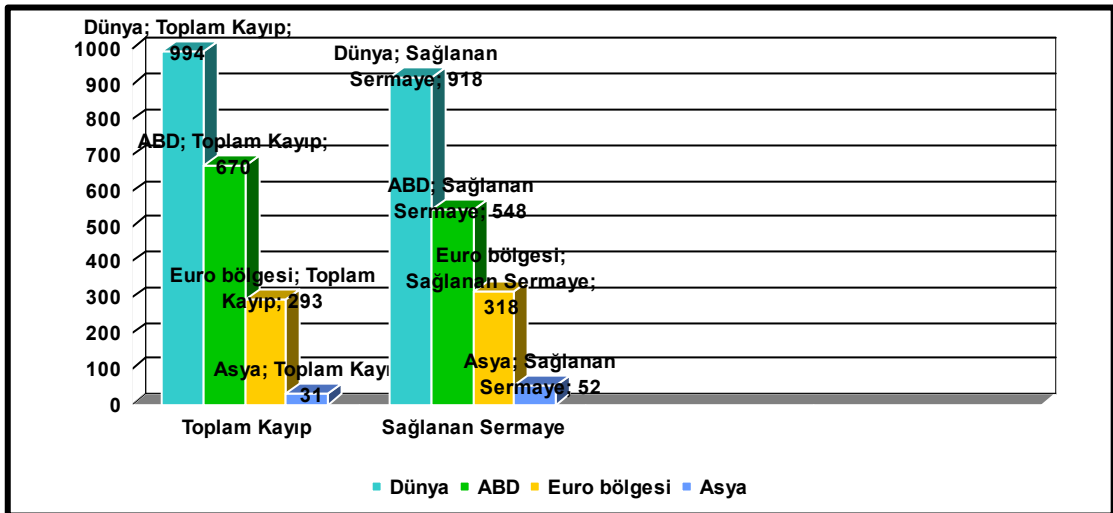
Aşağıdaki şekilde ABD’de emlak fiyatlarındaki 1998–2008 yılları arasındaki değişimi görülmektedir. 1996 yılından itibaren sürekli bir artış trendine giren ABD ev fiyatları 2004 yılında zirve yapmış ve bu tarihten sonra fiyatlar düşüş trendine girmiştir. Ev fiyatlarının düşmeye başladığı 2006 yılında finansal piyasalarda başlayan durgunluk, 2007 yılında riskli konut kredilerine dayalı yatırım gerçekleştiren finansal kurumlarda, bütün piyasaları endişeye sevk eden gelişmeler yaşanmasına neden olmuş ve aynı yılın Şubat- Mart ayları arasında yüksek riskli konut kredisi (subprime) veren 25’ten fazla kuruluş iflas etmiştir.

Şekil 3.1.2. ABD’de Ev Fiyatlarındaki Yıllık Artış Oranı

Kaynak. European Central Bank, Finansal İstikrar Raporu, Haziran 2008.

Ürünlerin nakde dönüştürülmesinde yaşanan sıkıntılar ve yatırımcıların paralarını geri alma isteği ile piyasalar likidite krizine doğru sürüklenmiştir. Bu noktadan sonra küresel bir çalkantıya dönüşen mortgage krizine karşı merkez bankaları piyasalara para enjekte etmeye başlamışlardır. FED ve Avrupa Merkez Bankası 9-10 Ağustosta piyasaya 246 milyar dolar para enjekte etmişlerdir. Diğer merkez bankaları da para enjeksiyonunu artırmaya başlayarak piyasalara yaklaşık 350 milyar dolar para verilmiştir. Krizin devam eden sürecinde bankalarca piyasaya sürülen para miktarları ve kayıpları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Şekil 3.1.3. Kriz Sürecinde Bank. Kayıpları ve Sağlanan Ser. Mikt. (Milyar \$)

Kaynak. European Central Bank, Finansal İstikrar Raporu, Haziran 2008.

Şekil incelendiğinde kriz sürecinde en fazla toplan kaybın ABD ekonomisinde yaşandığı görülmektedir. Krizin etki alanına paralel olarak ikinci sırada Avrupa bölgesi, üçüncü sırada ise Asya bölgesi gelmektedir.

ABD ekonomiyi canlandırmak amacıyla, özellikle inşaat sektörü vasıtasıyla, hem ödeme gücü hem de kredibilitesi diğerlerine göre düşük olan kişilere mortgage kredisi vererek, riskli kredilerin miktarının artmasına neden olmuştur. Bu yolla kredi veren bankalar daha fazla kredi verebilmek için, riskli gruba vermiş oldukları kredileri de teminat göstererek emlak tahvilleri çıkarıp daha yüksek faizle hedge fonlara satmışlardır. Bunun yanında, ipotekli gayrimenkullerin fiyatlarının artan kısmı kadar yeni ipotekler yapılarak, yeni kredilerin alınması reel bir karşılığı olmayan kredi miktarını artırmıştır. Yine mortgage piyasalarında verilen kredilerin belli bir kısmının değişken faizli kredi olması mali piyasaları da olumsuz yönde etkilemiştir.

Finansal kuruluşlar, kısa vadeli likidite ihtiyaçlarını karşılamak için sahip oldukları varlığa dayalı menkul kıymetleri teminat göstermek konusunda problemler yaşamaya başlamışlardır. Piyasalarda önceleri likidite sıkışıklığı olarak ortaya çıkan problemler, bir süre sonra finansal kuruluşların bilançolarında yüksek miktarda zarar yazmaları ile birlikte bu kuruluşları iflas tehlikesi ile karşı karşıya getirmiştir. Mevcut duruma baktığımızda eşik altı konut kredileri piyasasında başlayan sorunun, zamanla konut kredisi piyasasının diğer bölümlerine ve diğer finans piyasalarına da yayıldığını ve finansal istikrarı tehdit eden bir boyuta ulaştığı görülmektedir. Piyasalarda yaşanan güven kaybının etkisiyle, finans kuruluşlarının pozisyonlarını kapatarak nakde dönmeye çalışmaları kredi koşullarında sert bir sıkılaşıma yaşanmasına neden olmaktadır. Eylül ayı içerisinde ABD'nin önde gelen yatırım bankalarından Lehman Brothers'ın iflas başvurusunda bulunması, büyüklüğü ne olursa olsun her finans kuruluşunun iflasın esiğine gelebileceğini ve hatta iflas edebileceğini göstermiştir. Lehman Brothers'ın batışı bütün dünyada deprem etkisi yaratmış ve ABD'nin mortgage krizi küresel finans krizi haline gelmiştir. Bunun neticesinde piyasalardaki gerginlik tırmanmış, risk algılamalarındaki bozulmanın etkisiyle finans kuruluşları birbirlerine borç vermede isteksiz davranma eğilimine girmiş ve daha yüksek risk primi talep etmeye başlamışlardır. Karmaşık menkul kıymetlerin ihracı durma noktasına gelmiş ve özel sektör tahvil piyasasında risk primi önemli ölçüde yükselmiştir. Gelişmiş ülkelerde merkez bankaları ve hükümetler geçen zaman zarfında finansal çalkantının ekonomileri

üzerindeki etkilerinin sınırlı kalmasını ve güven ortamının yeniden tesisini sağlamak amacıyla çeşitli önlemler almışlardır.

Ancak finans kuruluşlarının mali durumlarına ilişkin olumsuz haberler, zararların artarak devam etmesi ve ekonomik verilerin beklentilerin altında gerçekleşmesi, söz konusu önlemlerin etkinliğini sınırlamış, finansal istikrara ve ekonomik gidişata ilişkin endişelerin artmasına neden olmuştur. Likidite koşullarının olumlu olduğu 2003-2007 döneminde özellikle borç dinamiklerinde bozulma gözlenen, dış kaynak ihtiyacı yüksek olan, bütçe yapısı sağlam olmayan ülkeler, finansal çalkantıdan en çok etkilenen ülkeler olmuşlardır. Dünya genelinde hazırlanan kurtarma paketleri, yapılan yardımlar ve sağlanan fonlar neticesinde birçok banka iflasın eşiğinden kurtarılmış bazılarının sonu da iflasla neticelenmiştir (Tablo 3.1.1).

Tablo 3.1.1. Çeşitli Ülkelerde Bazı Finansal Kuruluş İflasları ve Yapılan Yardımlar

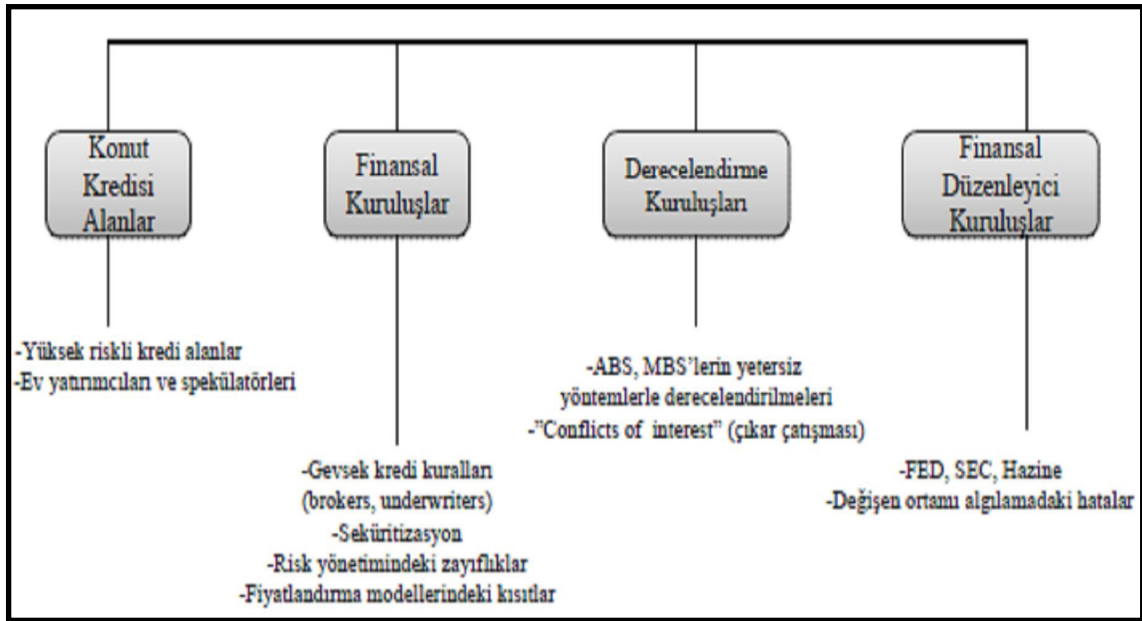
Tarih/Ülke	Yapılan Müdahale	Miktar
7 Şubat- İngiltere	Northern Rock ulusallaştırıldı	88 milyar sterlin
14 Mart-ABD	Bear Stearns FED sübvansiyonundan sonra ticari bir banka tarafından alındı	29 milyar dolar
7 Eylül- ABD	Freddie Mac ve Fannie Mae ulusallaştırıldı	200 milyar dolar
15 Eylül- ABD	Lehman Brothers iflas etmiştir	
17 Eylül -ABD	AIG ulusallaştırıldı	87 milyar dolar
18 Eylül- İngiltere	Lloyd TSB HBOS'u satın aldı	12 milyar pound
29 Eylül-Benelüks	Fortis kurtarıldı	16 milyar dolar
29 Eylül-ABD	Citibank Washoiva'ı aldı	12 milyar dolar
29 Eylül-Almanya	Hypo Gayrimenkul kurtarıldı	71 milyar dolar
29 Eylül- İzlanda	Glitnir kurtarıldı	850 milyon dolar
29 Eylül- İngiltere	Bradford&Bingley kurtarıldı	32,5 milyar dolar
30 Eylül- Belçika	Dexia kurtarıldı	9,2 milyar dolar
30 Eylül- İrlanda	İrlanda bankaları kurtarıldı	572 milyar dolar
7 Ekim- İzlanda	Lansbanki ulusallaştırıldı	
9 Ekim- İzlanda	Kaupthing ulusallaştırıldı	864 milyon dolar
12 Ekim- İngiltere	HBOS, Royal Bank of Scotland, Llyods TSB ve Barclays kurtarıldı	60,5 milyar dolar
16 Ekim- İsviçre	UBS kurtarıldı	59,2 milyar dolar
19 Ekim- Hollanda	ING sermaye yardımı aldı	10 milyar euro
20 Ekim- Fransa	Fransa hükümeti 6 büyük bankaya kredi açmıştır	10,5 milyar euro
27 Ekim- Belçika	KGB	3,5 milyar euro
4 Kasım- Avusturya	Kommunalkredit ulusallaştırılmıştır, Constantine Privatbank ulusallaştırıldı ve 5 Avusturya bankasına 1 euro karşılığı satıldı	
11 Kasım-Kazakistan	Hükümet 4 büyük bankaya sermaye enjekte etmiştir	3,7 milyar dolar
24 Kasım- ABD	Citigroup sermaye desteği almıştır	40 milyar dolar
22 Aralık- İrlanda	Anglo Irish Bankası ulusallaştırılmıştır. 3 büyük bankasına fon aktarılmıştır.	7,68 milyar dolar

Kaynak: (Erdönmez, 2009)

2008'in başında Amerika'da belirginleşip, aynı yılın mart ayı itibarıyla etkisini iyice hissettiren ve diğer ülkelere de sıçrayan mortgage krizinin nedenleri genel olarak şu şekilde ifade edilmektedir (Bayar, 2008: 72).

- Mortgage kredilerinin yapısının bozulması,
- Faiz yapısının uyumsuzlaşması,
- Konut fiyatlarındaki balon artışlar,
- Menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklık,
- Kredi türev piyasaların genişlemesi,
- Kredi derecelendirme sürecindeki sorunlar şeklinde ortaya çıkmıştır.

Global kriz adı altında 2008 yılında ortaya çıkan krizinin nedenleri konusunu özet olarak aşağıdaki gibi ifade edebiliriz. Tabloya göre krizin aktörleri dört farklı yapının etkileri sonucu ortaya çıkmakta ve büyümesini sürdürmektedir.

Şekil 3.1.4. Krizin Nedenleri
Kaynak: (Aslan, 2008)

Uluslararası piyasalarda yaşanan gelişmeler karşısında hükümetler çok sayıda önlem almış ve yukarıda ifade edildiği üzere trilyon dolarları bulan kurtarma paketleri açıklanmıştır (Tablo 3.1.1). Özellikle gelişmiş ülkelerde tarihsel olarak görülmemiş boyutlarda mali destek paketleri açıklanmıştır. Önce gelişmiş ülkelerde başlayan kriz küresel piyasalarla olan ilişkisinin boyutuna bağlı olarak hızla gelişmekte olan

ekonomileri de etkisi altına almıştır. Krizin gelişmekte olan ekonomilere ulaşması farklı kanallar vasıtasıyla ortaya çıkmıştır (Kibritçioğlu, 2011).

a) *Aşırı-riskli varlık ticareti kanalı* (Birinci Finans Kanalı): Kriz öncesinde ABD ile arasında var olan uluslararası finansal akımlar aracılığıyla, ileride “zehirli” (toxic) niteliğe bürünecek olan varlıklar (assets) edinmiş olan finansal aktörlerin varlığı ABD’nin krizinin ilgili ülke ekonomisine de bulaşması için büyük bir açık kapı yaratmaktadır.

b) *Kredi Kanalı* (İkinci Finans Kanalı): Kriz nedeniyle daralan uluslararası kredi kanalları, ilgili ülkelere fon akışlarını azaltarak da o ülkelere krizi bulaştırabilmektedir. Çünkü küresel likiditedeki daralma yerli bankaların ve şirketlerin dış finansman güçlükleri yaşamalarına ve mevduat bankalarının açtıkları yurtiçi kredilerde daralmalara sebep olabilmektedir.

c) *Ticaret Kanalı*: Krize sebep olan (ABD) veya krizin bulaştığı (AB ülkeleri gibi) ülkeler üçüncü ülkelerin temel ticaret ortağı oldukları ölçüde, bu kriz ülkelerindeki olası durgunluk ve reel gelir kayıpları, üçüncü ülkelerin mal ve hizmet ihracatına yönelik dış talebi daraltarak sonuçta krizi söz konusu üçüncü ülkelere de aktarabilmektedir.

d) Tüketici ve yatırımcıların üçüncü ülke ekonomisine ve orada uygulanan/uygulanacak ilgili iktisat politikalarına olan güvenlerindeki azalma ve belirsizlikler de, ilk üç kanaldan o ekonomilere olumsuz etkiler yansımaları güçlendirebilmektedir (Kibritçioğlu, 2011).

Krizlerin yayılma sürecinde aracı olan bu kanallar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere krizlerin yayılması için aracı rollerini üstlenmişlerdir.

3.2. Küresel Krizin Seyri ve Alınan Önlemler

3.2.1. Küresel Krizin Seyri

2007 yılında yaşanmaya başlanan ABD’deki finansal dalgalanma, bu ülkedeki güçlü bankacılık sistemini geçmişte yaşamadığı kadar büyük bir dar boğaza itmiştir. Bankaların vermiş olduğu subprime mortgage kredilerinin geri ödemelerinde yaşanmaya başlanan problemler finansal dalgalanmalara neden olmuş, birbiriyle bağımlı olan ABD piyasalarında önemli etkiler ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda

mortgage kredilerine bağlı olan menkul değerler ile bankacılık sistemi içinde kullanılan kredi turev urunlerinin ortaya çıkarılabileceği risklerin yanlış hesaplanması, yine bu gelişmelerin yanında mevcut denetleyici yapının eksiklikleri finansal kurumları olumsuz yonde etkilemiş, mortgage kredi krizi olarak isimlendirilen kriz küresel bir likidite krizine dönüşmüştür.

2008 Küresel krizini daha önceki dönemlerde yaşanan krizlerden ayıran en önemli özellik bu krizin sadece gelişmekte olan ülkeleri değil aynı zamanda gelişmiş ülkeleri de ağırlıklı olarak etkisi altına almış olmasıdır. Aslında küresel kriz en çok kendisini gelişmiş ülkelerde hissettirmiştir. Bunun nedeni krizin temelinde ipotekli emlak kredileri piyasalarında yaşanan temel sorunlar olmasıdır. Bu tür piyasalar da gelişmekte olan ülkelerde yoğunluk kazanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin, daha önce yaşamış oldukları krizlere bağlı olarak finansal ve bankacılık sektörlerinde gerçekleştirmiş oldukları reformlar bu krizden daha az etkilenmelerinin bir diğer nedenidir (Özkan, 2009).

Oluşan kriz kaynak olarak başta ABD olmak üzere GÜ kökenlidir. Dolayısıyla buralarda meydana gelen olumsuzluklar, doğrudan veya dolaylı olarak GOÜ'lere yansımaktadır. Makro bazda bakıldığında, GÜ'lerde ilk etapta para arzı daralması meydana gelmekte ve bu da faizleri yükseltmektedir. Ayrıca sermaye piyasalarında hacim daralması yaşanmaktadır. Bunlarla bağlantılı olarak yatırımlar kesintiye uğramakta, üretim daralmakta ve istihdamda olumsuzluklar meydana gelmektedir.

GOÜ'lerde ise ilk etki sıcak para üzerinedir. Söz konusu krizler sebebiyle GOÜ'lerde sermaye ıkışları yaşanmakta buna bağlı olarak faizde ve döviz kurunda yükselmeler veya devalüasyonlar gerçekleşmekte, borsalarda düşüşler olmakta, dış ticaret bileşimi olumsuz etkilenmektedir. Ayrıca reel yabancı ve yerli yatırımlarda da, geleceğe yönelik karamsar beklentiler dolayısıyla, azalmalar ve/veya ertelemeler meydana gelmektedir. Sonuçta üretim azalmakta istihdam sorunları baş göstermektedir (Karacabey ve Ekinci, 2008).

Küreselleşme finansal piyasaları birbirine daha da çok yakınlaştırmıştır. Finansal piyasalarda küreselleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan bu yakınlaşma, bir ülkede ortaya çıkan krizin rahatlıkla diğer ülkeleri de etkisi altına almasına zemin hazırlamıştır. Finansal piyasalar arasında oluşan bu sıkı bağlantılar, ABD mortgage piyasalarında yaşanmaya başlayan ve sonraları likidite krizi haline gelen bu sorun ABD'deki mevcut

bankaların borç verme riskini yabancı yatırımcılara aktarması sonucu ilk önce Avrupa ülkeleri olmak üzere dünya üzerindeki diğer ülkeleri de hızlı bir şekilde etkisi altına almıştır. Krize geliş ortamı ile ilgili özet bilgi aşağıda ifade edilmiştir (Şekil 3.1.5).

Şekil 3.1.5. Krize Geliş Ortamı
Kaynak: (Aslan, 2008)

3.2.2. Küresel Krize Karşı Alınan Önlemler

Küresel kriz ülkeden ülkeye hızlı bir şekilde yayılmıştır. Krizin temeli gelişmiş merkez ülkeleridir. Krizin etkisi öncelikle finansal piyasalarda oluşan fiyatlar üzerinde olmuştur. İlerleyen zamanlarda ise ülkeden ülkeye yayılan ekonomik durgunluk dalgası haline dönüşmüştür. Krize bağlı olarak gerçekleşen fon akımlarının daralması, hem ülkeler arasındaki ticaretin azalmasına hem de ülke içi talebinde azalmasına neden olmuştur. Krizin merkez ülkelere yayılan dalgalarının gelişmekte olan ülkelere yayılması ise zamanla gerçekleşmiştir (TEPAV, 2008).

Global ekonomik kriz sürecinde dünya genelinde krize karşı alınan önlemleri şu şekilde özetleyebiliriz.

- Dünya genelinde birçok ülkede merkez bankalarının faiz oranları kademeli olarak indirilerek üretim sektörü için kaynak yaratılmaya çalışılmıştır.
- Merkez bankaları para arzını arttırarak piyasaları rahatlatmaya çalışmıştır.
- Merkez bankaları munzam karşılık oranlarını düşürmüştür.

- Döviz likiditesinin arttırılması amacıyla, bazı merkez bankaları arasında swap anlaşmaları (iki ülkenin merkez bankaları arasında, birbirlerinin paralarının değiştirilmesini kolaylaştırmak amacıyla yapılmış olan kredi anlaşması) yapılmıştır.
- Birçok yatırım bankası yaşanan krizin sonucu olarak statü tadiline giderek mevduat bankasına dönüştürülmüştür.
- Mali yapıları bozulan kimi mortgage ve sigorta şirketleri ile bankalar kamulaştırılmıştır. Bir kısmı da iflas etmiştir.
- Mortgage kredilerine dayalı sorunlu menkul kıymetler hazine kurumları tarafından satın alınmıştır.
- Mevduatlar tam garanti altına alınmış ya da kısmi garantiler arttırılmıştır.
- Bankalar arası piyasalardaki işlemler karşı taraf riski nedeniyle devlet garantisi altına alınmıştır.
- Kimi merkez bankaları özel sektör tahvilleri satın almaya başlamıştır.
- Uluslararası Para Fonu'ndan (IMF), kredi kullanım imkanları arttırılmıştır.
- Birçok ülkede finans kesiminin desteklenmesine, reel sektörün kredi kaynaklarına ulaşımını kolaylaştırmaya ve iç talebin kamu harcamaları ve vergi indirimleri yoluyla arttırılmasına yönelik eylem paketleri açıklanmıştır (Hazinedar, 2009: 49).

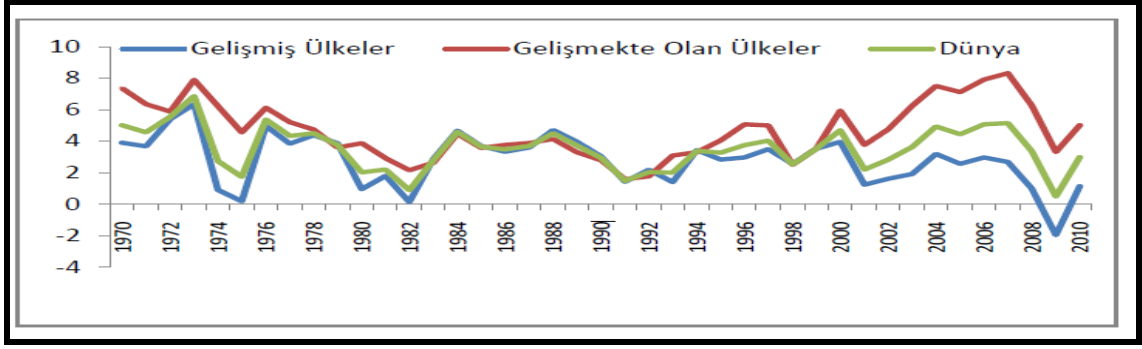
Küresel kriz sırasında birçok ülkede hem mali hem de para politikaları gevşetilmiş ve birçok destek programları açıklanmıştır (Sönmez, 2009: 93). Küresel krize karşı dünya ülkeleri ilk önce faiz silahını kullanmıştır. Birçok ülke faiz oranlarını indirerek hem ekonomide yer alan güven eksikliğini, hem de muhtemel sermaye çıkışlarını önlemeye çalışmıştır. Bu dönemde gelişmiş ülke merkez bankaları politika faiz oranlarını önemli ölçüde indirerek finansal krizin boyutlarını kontrol altına almaya çalışmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin merkez bankaları ise başlangıçta döviz kurlarındaki değer kaybı ve finansal istikrar kaygıları nedeniyle temkinli bir tavır izlerken, krizin devamında toplam talep koşullarının sert bir şekilde gerilemesi ve enflasyonun endişe kaynağı olmaktan çıkması ile birlikte son dönemde para politikalarını gevşetme eğilimine girmişlerdir.

ABD'de başlayarak dünyayı etkisi altına alan kriz alınan önlemler sonrası yayılımını devam ettirmiş ve Avrupa kıtasını da sığrayarak piyasalarda önemli derecede tahribata yol açmıştır. Kaçınılmaz bir hal alan bu süreç ülkemizde de etkisini hissettirmeye başlamıştır. Küresel kriz, 2008 yılının son çeyreğinden itibaren dünya

ekonomileri üzerinde etkisini çok hızlı ve yıkıcı bir şekilde ortaya koymuştur. Artan belirsizlik ortamı kredi mekanizmasının çalışmasını engellemiş, bu durum reel kesimin borçlanma imkanlarını sınırlarken borçlanma maliyetlerini de önemli ölçüde arttırmıştır. Ülke ekonomilerinde büyüme oranları sert bir şekilde düşmüş, sanayi üretimi 2. Dünya Savaşından bu yana görülmemiş ölçüde azalmış, işsizlik oranları hızla yükselmiş, hane halkı ve reel kesim güven endeksleri en düşük değerlerine inmiştir. Uluslararası piyasalarda yaşanan gelişmeler karşısında hükümetler çok sayıda önlem almış ve trilyon dolarları bulan kurtarma paketleri açıklanmıştır. Özellikle gelişmiş ülkelerde tarihsel olarak görülmemiş boyutlarda mali destek paketleri açıklanmıştır (Ergün, 2008:1164-1165).

Uluslararası alanda küresel krizin bu kadar yıkıcı olmasının altında üç temel faktörün yattığı söylenebilir. Bunlardan ilki, finansal yeniliklerin yanlış yönetilmesi ikincisi, varlık fiyatları balonu ve üçüncüsü, finansal kurumların bilançolarında ortaya çıkan bozulma şeklinde ifade edilebilir (Mishkin, 2009).

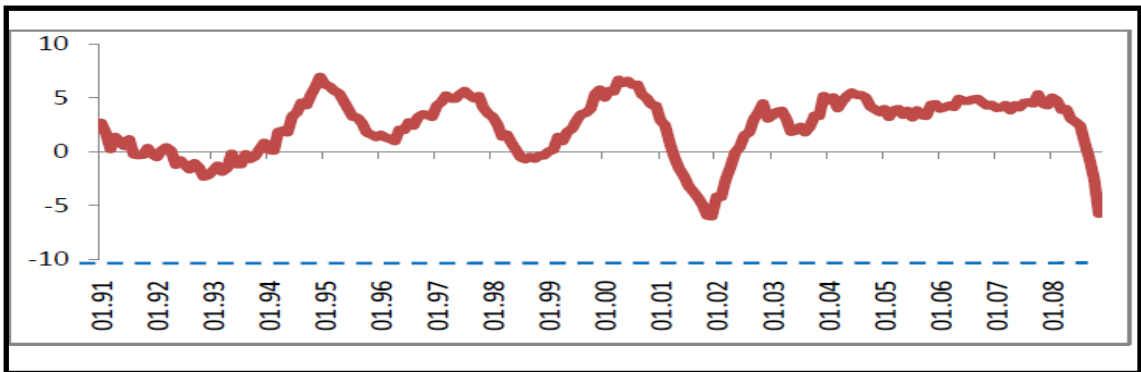
Krizin dünya ekonomisi üzerindeki etkisini anlamak için dünya ekonomisine belirli başlıklar halinde bakmakta yarar vardır (Ergün: 1162-1165). Dünya Gayri Safi Milli Hasılası 62 trilyon dolar düzeyindedir. Dünya Gayri Safi Milli Hasılası içinde ABD'nin payı 15 trilyon dolar ve Avrupa Birliği'nin payı da 15 trilyon dolar seviyesindedir. Dolayısıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin ve Avrupa Birliği'nin birlikte Dünya Gayri Safi Milli Hâsılası içindeki payı %48 dolayındadır. Dünya ekonomisi içinde bu kadar büyük paya sahip bu iki bölge ekonomilerinde ortaya çıkan daralma dolayısıyla dünya ekonomisini de önemli ölçüde etkilemiştir. Dünya GSYİH rakamları hızla düşmüştür. 2007 yılında dünya GSYİH'sı %5,4 oranında artarken 2009 yılında %0,663 oranında daralmıştır. Benzer şekilde gelişmiş ülkelerin GSYİH'sı 2007 yılında %2,755 oranında artarken 2009 yılında %3,7 oranında azalmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin GSYİH'sı 2007 yılında %8,87 oranında artarken 2009 yılında yaklaşık %2,8 oranında büyümüştür (Şekil 3.2.1).

Şekil 3.2.1. 1970-2010 Büyüme Oranları %
Kaynak: (Ergün: 1162-1165)

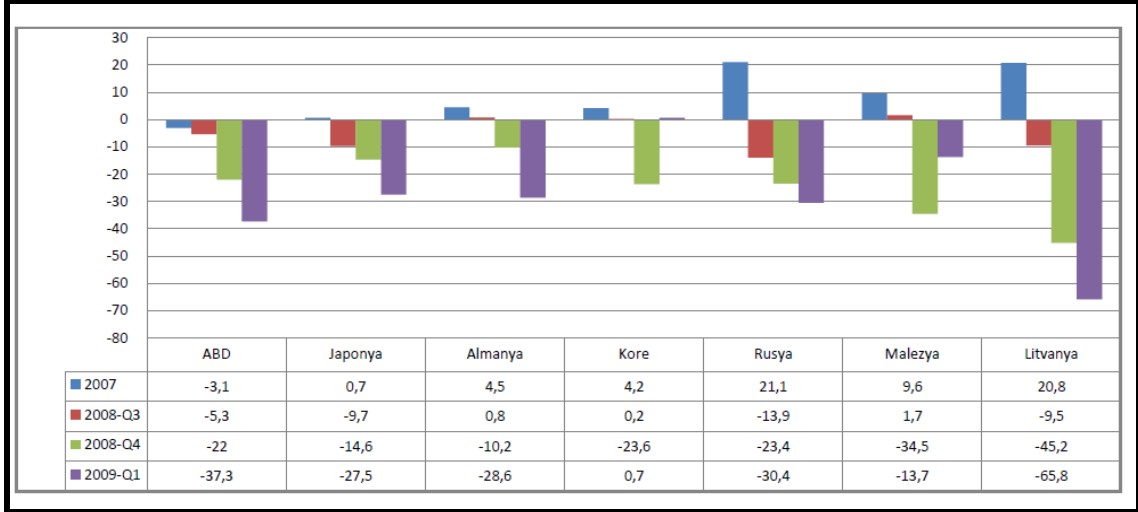
Gelişmiş ülkelerden ziyade özellikle küresel krizden etkilenen, önemli gelir kayıplarına uğrayan gelişmekte olan ülkeler kriz sonrası dönemde sürdürülebilir bir büyüme patikası izleyebilmek için her zamankinden daha fazla sanayi politikalarına ihtiyaç duymaktadırlar. Bu politikalar tasarlanırken özel sektör ve kamu kesimi endüstriyel gelişmeye odaklanan bir işbirliği faaliyeti içerisinde bulunmalıdırlar. Teknolojinin hala en temel uygulama alanı olan imalat sanayilerini yenilik sistemi çerçevesinde geliştirmeyi amaç edinen ülkelerin kriz sonrası yeniden yapılanmakta olan dünya sisteminde başarılı gelişme hamleleri yapma şansı yakalamaları daha güçlü görünmektedir (Tuncel, 2012:24).

Kriz, küresel büyüme oranlarının düşmesinin yanı sıra sanayi üretiminin azalmasına da neden olmuştur. Aşağıda belirtilen grafik küresel sanayi üretimindeki değişimi göstermektedir. 2000 yılının ortalarından itibaren sanayi üretimi gerilemiş, Ocak 2008'de en düşük seviyeye inmiştir (Şekil 3.2.2).

Şekil 3.2.2. Küresel Sanayi Üretim Endeksi (Yıllık Yüzde Değişim)
Kaynak: (Ergün: 1162-1165)

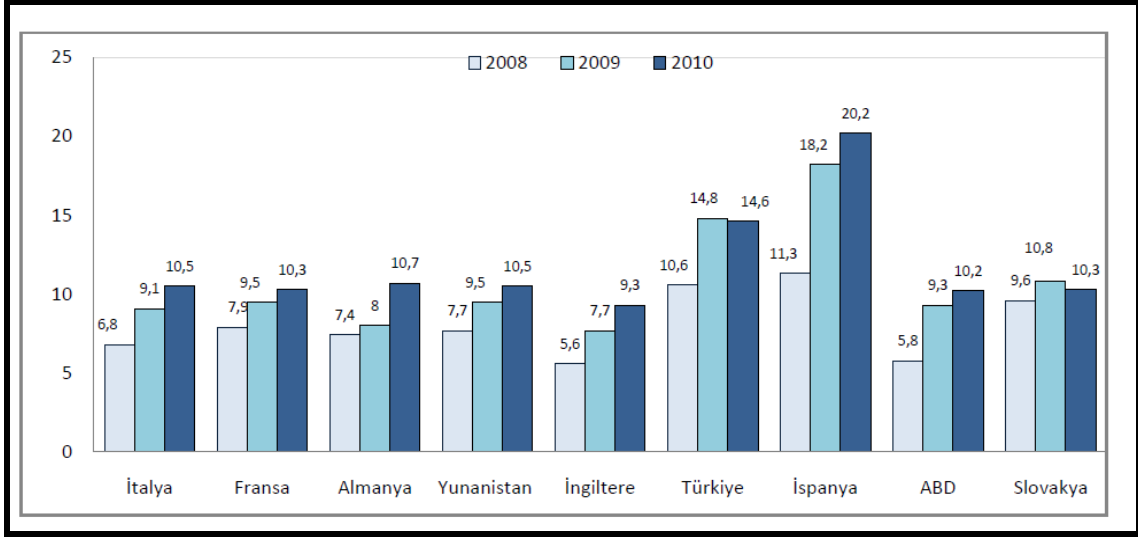
Krizle birlikte kredi piyasalarında yaşanan şoklar, yatırımların azalmasına ve piyasalardaki güvensizliğin artmasına neden olmuştur (Şekil 3.2.3). Şekilde görüldüğü üzere gelişmiş ülkelere ait olan verilerin yer aldığı yatırım büyüme oranlarının kriz süresi boyunca eksi değerlerde seyrettiği yatırım oranlarını azalttığı gözlenmektedir.

Şekil 3.2.3. Bazı Ülkelerde Reel Yatırım Büyüme Oranları
Kaynak: (Ergün: 1162-1165)

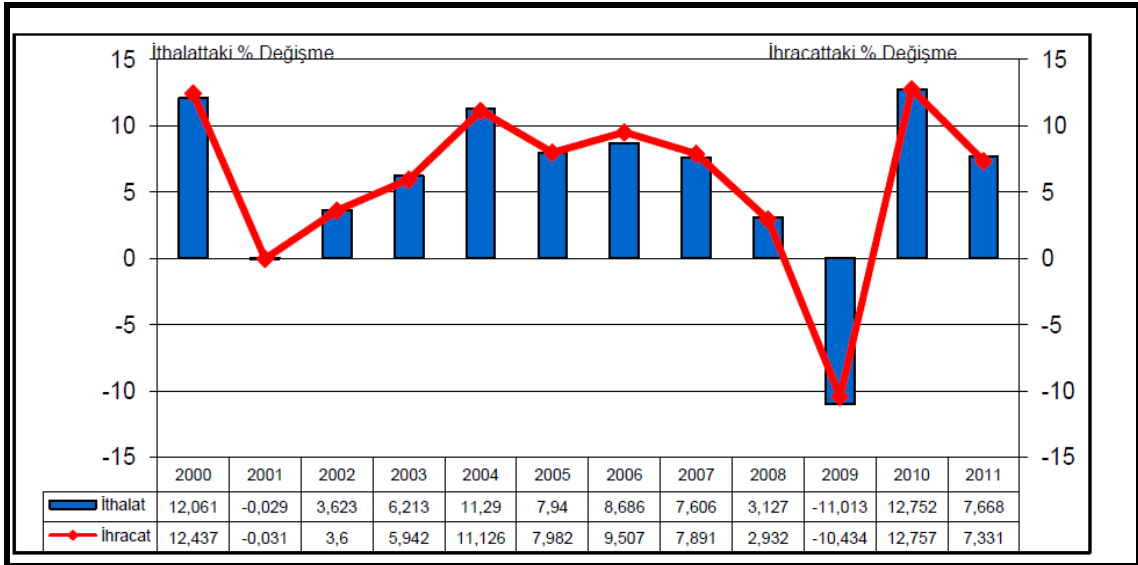
Üretimin ve yatırımın düşmesine bağlı olarak istihdam düşmüş işsizlik artmıştır. Krizin merkezi olan A.B.D.'de 2008 yılının ilk çeyreğinde yüzde 4,9 olan işsizlik oranı, aynı yılın Eylül ayında yüzde 6,2; Ekim ayında yüzde 6,6; Kasım ayında yüzde 6,8 ve Aralık ayında yüzde 7,2 oranlarına yükselmiştir. A.B.D.'de 2007 yılı işsizlik oranı ise yüzde 4,6 olmuştur. Küresel ekonomik krizin neden olduğu işsizlik oranlarındaki artış sadece A.B.D. ile sınırlı kalmamış; tüm dünyaya yayılmış ve 2008 ile 2009 yılları arasında başta gelişmiş ekonomiler ve Avrupa Birliği olmak üzere büyük bir sıçrama yaparak dünya genelindeki işsizlik oranı %6'yı aşmıştır (Şekil 3.2.4).

Dünya geneline ait üç yıllık verilerin yer aldığı şekilde; 2008-2010 yılları arasında kapsayan işsizlik oranlarına bakıldığında, kriz süresince işsizlik oranlarında giderek artan değerlerin yer aldığı görülmektedir.

Şekil 3.2.4. Dünyada İşsizlik Oranları
Kaynak: (Ergün: 1162-1165)

Kriz dünya ticaret hacmini de önemli oranda düşürmüştür. Dünya ticaretinin önemli bir kısmını ellerinde bulunduran ABD ve AB'nin yaşamış olduğu ekonomik daralma hem mal ve hizmet ihracatını, hem de mal ve hizmet ithalatını önemli ölçüde düşürmüştür. 2007 yılında dünya mal ve hizmet ihracatı %7,891 oranında artarken, 2009 yılında %10,43 oranında azalmıştır. Benzer Şekilde ithalat da 2007 yılında %7,6 oranında artarken, 2009 yılında %11,01 oranında azalmıştır (Şekil 3.2.5).

Şekil 3.2.5. Krizin Dünya Ticaretine Etkisi %
Kaynak: (Ergün: 1162-1165)

3.3. Küresel Ekonomik Krizin Ortaya Çıkışı Türkiye Örneği

2007 yılında ABD konut sektöründe başlayan ve küresel krize dönüşerek bütün dünyayı etkisi altına alan kriz ülkelerin ekonomilerini büyük oranda etkilemiş ve kriz sürecini atlatabilme yolunda önemli derecede tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmıştır. Dünyanın 17. büyük ekonomisi olan Türkiye’de krizin etkileri 2008 yılı son çeyreğinden itibaren ciddi biçimde hissedilmeye başlanmıştır.

Türkiye’nin yakın dönemde geçirmiş olduğu 1994 ve 2001 krizleri öncelikle finans piyasalarında başlayıp daha çok mali sektörü olumsuz olarak etkilemiş olmasına rağmen, 2008 yılında ülkemizde etkileri görülmeye başlayan küresel kriz reel sektörü etkisi altına almıştır. Özel sektörünün bu krize yüksek miktarda döviz borcuna sahip olarak girmesi ve dış piyasalarda yaşanan talep daralmasının ihracat kapasitesini olumsuz etkilemesinden dolayı, reel sektör bu krizden asıl etkilenecek kesimi oluşturmaktadır (Ünal ve Kaya, 2009: 11). Küresel likidite krizi, risk algılamasını olumsuz etkilemiş ve borçlanma maliyetlerinin artmasına yol açmıştır. Bunlara ek olarak, büyüme oranlarında görülecek gerileme ve işsizlik oranında artış gibi faktörler de krizin ülkemizde görülecek olumsuz yansımalarından bazılarıdır.

Dünya global finans krizini yaşarken, Türkiye’de mali kesimin büyümeye devam etmesinin yanı sıra, reel sektörün yere çakılacak ölçüde küçülmesi Türkiye’nin krizi Dünya’nın geri kalan kesiminden farklı yaşadığının bir göstergesidir.

Her ülke yaşadığımız çağda, kendini Dünya ekonomisinde diğerlerinden farklı bir şekilde konumlandırmaktadır. Ülkelerin kendilerini konumlandırması çok farklı nedenlere dayanabilmektedir. Bu nedenlerin başlıcaları; gelişmişlik düzeyi, coğrafi konum, nüfus yapısı, politik hedefler, ekonomik işbirlikleri olarak sıralanabilmektedir.

Açıklanan ekonomik verilere bakıldığında, Türkiye’nin aslında kendi krizini yaşadığını söylemek yanlış olmasa gerek. Çünkü Türkiye bir finans krizi yaşamamakta, aslında Türkiye, açıkça bir ekonomi krizi yaşamaktadır. Türkiye global finans krizini bir finans krizi olarak değil de, bir ekonomik kriz olarak yaşamaktadır. Dünya’da yaşanan global finans krizi bankacılık kaynaklı olup, buradan tüketici kesimine ve oradan da reel kesime sirayet etmiştir. Türkiye’de Krize rağmen bankalarımız yüksek karlar elde etmektedirler. Ekonomi son çeyrekte %6.2 küçülürken, bankacılık sektörü 2008 yılını

%9.1 lik bir büyüme ile tamamlamıştır. Uygulanan politikalar nedeniyle, Türkiye krizi esas olarak reel sektörde ve tüketici kesiminde yaşamaktadır. Bu nedenle Türkiye’de yaşanan krizi finans krizi olarak isimlendirmek doğru bir algılama biçimi değildir. Yaşanan açık bir ekonomik krizdir.³

Türkiye’nin yaşadığı ekonomik kriz global krizden bütünüyle bağımsız değildir. Zira Türkiye, 2002 yılından beri uyguladığı “yüksek faiz düşük kur” politikası nedeniyle, ekonomik dengelerini bir bütün olarak global gelişmelere hassas hale getirmiştir. Üretimini, ekonomik büyümesini ve ekonomik dengelerini bu şekilde konumlayan Türkiye, dolayısıyla, global finans krizinden farklı şekilde ve daha sert etkilenmektedir. Türkiye’ye gelen yabancı sermayedeki azalma Türkiye’nin ödemeler dengesini bozarken, Türkiye’nin ihracatındaki azalma da üretimini kısmaktadır. Bu gelişmeler, zaten istihdam yaratmayan “yüksek faiz düşük kur” politikası nedeniyle yüksek olan işsizlik oranlarını daha da yukarılara çekmiştir.

Artan işsizlik doğal olarak tüketici kesimini borçlarını ödemede çaresizliğe düşürmektedir. Türkiye krizi tersten yaşamaktadır. Dünya’da finans krizi mali sektörde başlayıp, tüketici kesimini, reel sektörü ve devleti etkilerken, uygulanan ekonomik politikalara paralel olarak, Türkiye’de kriz reel sektörde başlayıp oradan tüketici kesimine bulaşmıştır. Bulaşmanın bir sonraki adresinin mali kesim olacağı endişesi esas olarak reel sektör ile tüketici kesimin kredilerinin ödenmemesi ihtimalinin güçlenmesinden kaynaklanmaktadır (Eken, 2009:2).

Dünyayı etkisi altına alan bu krizden Türkiye’nin olumsuz etkileneceği konusundaki görüşlerin temel dayanağı, şu anda ekonominin yüksek dış borç yükü ve önemli cari açığa sahip olmasıdır (Susam ve Bakkal, 2008:75).

Ödemeler dengesindeki ve bütçedeki açıklar döviz kuru ve enflasyon üzerinde önemli bir baskı unsuru olarak ileride etkisini göstermesi sürpriz olmayacaktır. Çözüm için Türkiye kendine özgü önlemler geliştirmelidir. Bu nedenle, Türkiye kendi krizini yaşamakta ve yaşamaya devam edecektir. Ancak bu kriz yaşanan global krizden farklı etkiler yaratmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye’nin çözüm için de farklı, kendine özgü ve amaca uygun araçlar kullanması mücadelede başarı ihtimalini arttıracaktır.

³ <http://www.ekopolitik.org>.

3.3.1. Kriz Sürecinin Etki Alanını Ve Ekonominin Mevcut Durumu

Ekonominin değişen koşullara uyum kapasitesi, sermaye ve işgücünün akışkanlığının az, teknoloji geliştirme olanaklarının sınırlı olması nedeniyle yetersizdir. Türkiye'nin kısa sürede ürün bileşimini (kompozisyonunu) değiştirme olanağı hemen hemen yok gibidir.

Türkiye'nin ihracatı ağırlıklı olarak dayanıklı ve dayanıksız tüketim mallarıdır. Bu tür mallara karşı talebin gelir esnekliği yüksektir. Dünya ekonomisindeki genel kriz bu tür mallara karşı talebi büyük ölçüde azaltacaktır. Nitekim ihracatta büyük düşüşler yaşanmaya başlanmıştır.

Türkiye'nin ithalatı ise stratejik, ekonominin büyümesi, ekonomik faaliyetini sürdürülmesi için gerekli mallardan oluşmaktadır. Türkiye enerjisinin yaklaşık yüzde 70.0'ni, yatırım mallarının önemli bölümünü, üretim için gerekli girdileri yurtdışından ithal etmektedir. Stratejik mallarda ithalatın azalışı, ekonominin büyüme hızını tahminler ne olursa olsun, negatife çevirecektir.

Türkiye'nin dış borçlarının getirdiği faiz yükü, yabancı sermayenin kar transferleri nedeniyle, cari işlemler dengesine yansıyan yatırım giderleri yüksektir. Yatırım giderlerinin yüksekliği yatırım gelir ve giderleri arasındaki olumsuz fark, yakın gelecekte ödeme zorluklarını arttıracaktır.

Türkiye'nin dış borcunun büyük bir bölümünün özel sektör borcu ve kısa vadeli oluşu, borçların çevrilmesini güçleştirmektedir. Türkiye dış borçlarını çevirebilmek için daha yüksek maliyete katlanacaktır.

Küresel likidite krizi, kredi imkânlarını daraltıp döviz fiyatlarını yükselteceği için, en çok bu krizden ithalata dayalı ihracat yapan reel kesim etkilenecektir. Türkiye küresel finans piyasalarında net borçlanıcı durumdadır ve biriktirilen dış borç tutarının neredeyse tamamı özel sektör borçlarına aittir. Dolayısıyla, küresel finans piyasalarındaki daralmanın Türkiye'de öncelikle, yüksek ölçüde dış borç biriktirmiş olan ve dış borçlarını çevirmek zorunda bulunan finans dışı reel şirket kesimini etkilemesi beklenmelidir. Bilânçolarında yüksek oranlı döviz borcu bulunan şirketlerin, yükselen kredi maliyetleri ve döviz kurundaki pahalılaşmadan olumsuz etkileneceği açıktır (Yeldan, 2008).

Türkiye'nin vergi gelirleri ağırlıklı olarak mal ve hizmetlerden, ithalattan alınan dolaylı vergilerden ve emekçilerin stopaj yoluyla ödediği gelir vergisinden oluşmaktadır. Ekonomideki durgunluk, ithalat azalışı, işsiz sayısında artış, reel ücretlerde gerileme, vergi gelirlerini önemli ölçüde düşürecektir. Giderlerin büyük bölümünü ise faiz ve sosyal güvenlik kurumlarının açıklarını kapatmaya yönelik transfer harcamaları oluşturmaktadır. Kriz döneminde transfer harcamalarında azalış değil, tersine bir artış beklenir. Vergi gelirleri azalırken giderlerdeki katılık, bütçe açığını artıracak dolayısıyla iç borçların çevrilmesini de güçleştirecektir.

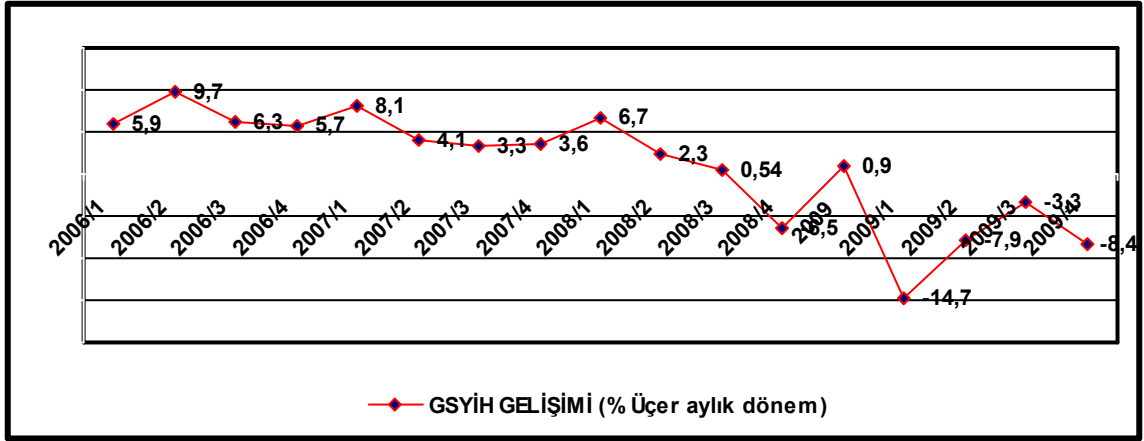
Ekonomideki durgunluk, tahsili gecikmiş kredilerin oranını artıracak, tahsilat zorluğu bankaların likiditesi üzerinde olumsuz etki yapacaktır. Bankalarını sermaye yeterlilik oranlarının yüksekliği, dünyada zor duruma düşen bankalara bakıldığında, bankalara yüksek değerlendirme notu vermede anlamlı olmamakta, bankaların ödeme gücünü artırmamaktadır.

Türkiye'nin ekonomik paket hazırlamakta geciktiği, alınan önlemlerin yetersiz olduğu ileri sürülmektedir. Türkiye'nin bu koşullar da ciddi ve etkili bir paket hazırlamasına olanak yoktur. Şu kısa analiz, başta ABD olmak üzere dünyanın kısa sürede krizden çıkışının zor, Türkiye'nin krizden çıkışının ise, resmi açıklamalar ne yönde olursa olsun, çok daha güç ve maliyetinin yüksek olacağını göstermektedir (Akgüç, 2008).

3.3.2. Türkiye Ekonomisinde Krizin Etkileri Ve Makro Ekonomik Parametrelerdeki Gelişmeler

3.3.2.1. İktisadi Büyümedeki Gelişmeler (GSYİH)

Aşağıdaki şekilde 2006 yılından Gayri Safi Yurtiçi Hasıla rakamlarının gelişimi yer almaktadır. Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla'nın Ekonominin 2008 yılın son çeyreğinden itibaren küçülmeye başladığı görülmektedir. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın yaklaşık olarak dörtte birini meydana getiren toplam sanayi üretiminin takip edildiği Sanayi Üretim Endeksi, 2008 Eylül itibar ile negatife dönmüştür (Şekil 3.3.1).

Şekil 3.3.1. GSYİH'nın Gelişimi

Kaynak: (Ünal ve Kaya, 2009:11)

2006-2009 dönemini kapsayan GSYİH ile ilgili şekli incelediğimizde; 2008 yılında itibaren GSYİH'nın azalma eğilimine girdiği ve 2009 yılında eksi değere düştüğünü görmekteyiz.

Tablo 3.3.1. Kriz Sürecinde Ekonomide Sektörel Bazda Gerçekleşen Değerler (%) I

Sektörler	2008					2009				
	I	II	III	IV	Toplam	I	II	III	IV	Toplam
Tarım	6,3	0,1	6,4	2,9	4,3	1,4	6,5	3,6	2,2	3,6
Sanayi	8,5	4,1	-0,1	-10,6	0,3	-21,1	-11,4	-4,5	11,4	-6,9
Madencilik	8,4	7,7	3,9	2,7	5,4	-13,0	-15,3	-3,2	3,5	-6,7
İmalat	8,5	3,9	-0,6	-12,0	-0,1	-22,3	-11,7	-4,5	12,8	-7,2
Enerji	8,3	5,9	4,0	-1,2	3,7	-6,1	-6,0	-4,8	1,5	-3,5

Kaynak: TÜİK

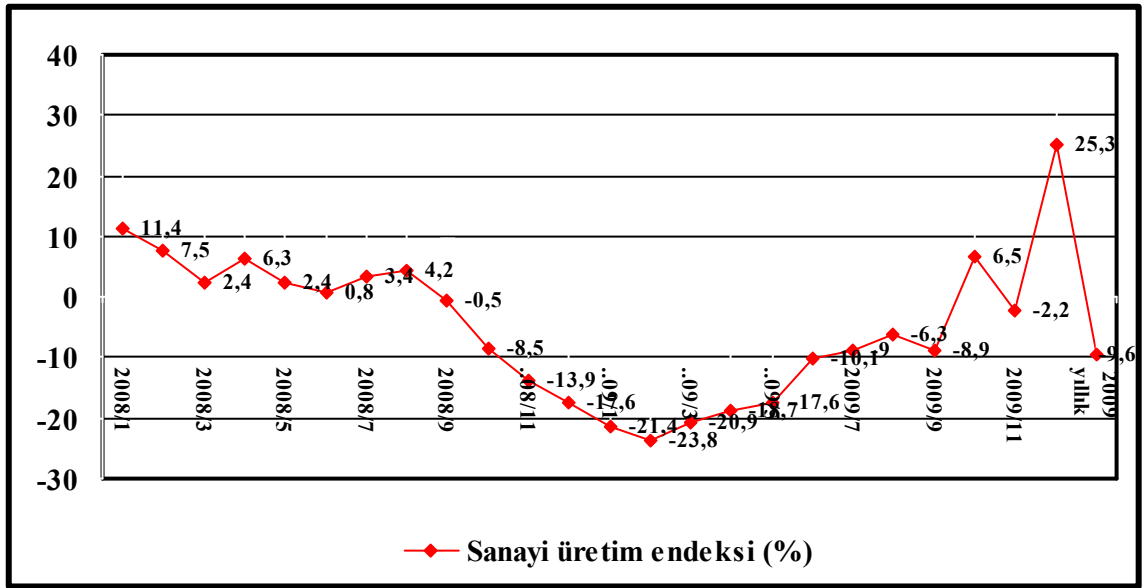
2008 ve 2009 yıllarına ait verilerin sektörel bazda ifade edilen değerlerinin yer aldığı tabloda, ülkemizin ana unsurlarını oluşturan sektörlerin kriz sürecinin etkisiyle küçülme eğilimine girdikleri görülmektedir.

Tablo 3.3.2. Kriz Sürecinde Ekonomide Sektörel Bazda Gerçekleşen Değerler (%) II

Sektörler	2008					2009				
	I	II	III	IV	Toplam	I	II	III	IV	Toplam
İnşaat	-3,1	-5,0	-9,6	-14,1	-8,1	-18,6	-21,1	-18,3	-6,6	-16,3
Ticaret	8,8	3,7	-2,6	-14,6	-1,5	-23,6	-13,8	-5,0	9,7	-8,6
Ulaştırma	8,1	4,3	1,6	-7,5	1,5	-16,3	-10,3	-5,0	3,6	-7,1
Mali Aracı Kuruluşlar	9,3	9,6	8,0	9,4	9,1	10,8	7,5	7,8	8,1	8,5
Konut Sahipliği	1,5	1,6	2,5	3,5	2,3	4,5	4,8	3,8	3,4	4,1
(-) Dolaylı Ölçülen Mali Aracılık Hizmetleri	8,0	9,9	6,7	9,2	8,4	10,7	6,6	9,5	11,5	9,7
Hizmetler	6,5	2,3	-0,1	-6,8	0,3	-12,7	-7,6	-3,9	4,5	-5,0
Kamu Yön. ve Savunma, Zorunlu Sos. Güv.	5,8	-1,0	-3,3	0,3	0,3	2,4	1,8	3,5	3,6	2,9
Eğitim	2,0	1,4	-0,6	1,8	1,2	0,7	1,3	3,3	3,1	2,0
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	5,8	2,9	2,2	2,1	3,3	0,8	2,9	4,5	4,9	3,2
Vergi-Sübvansiyonlar	9,5	-2,0	1,9	-10,8	-0,6	-21,9	-7,8	-8,1	6,3	-8,2
GSYH (Alıcı Fiyatlarıyla)	7,0	2,6	0,9	-7,0	0,7	-14,5	-7,7	-2,9	6,0	-4,7

Kaynak: TÜİK

2008 ve 2009 yıllarında görüldüğü üzere ekonominin mevcut yapılarında krizin ne denli etkili olduğu ortaya çıkan değerler göz önüne alındığında açıkça görülmektedir.

Şekil 3.3.2. Sanayi Üretim Endeksi

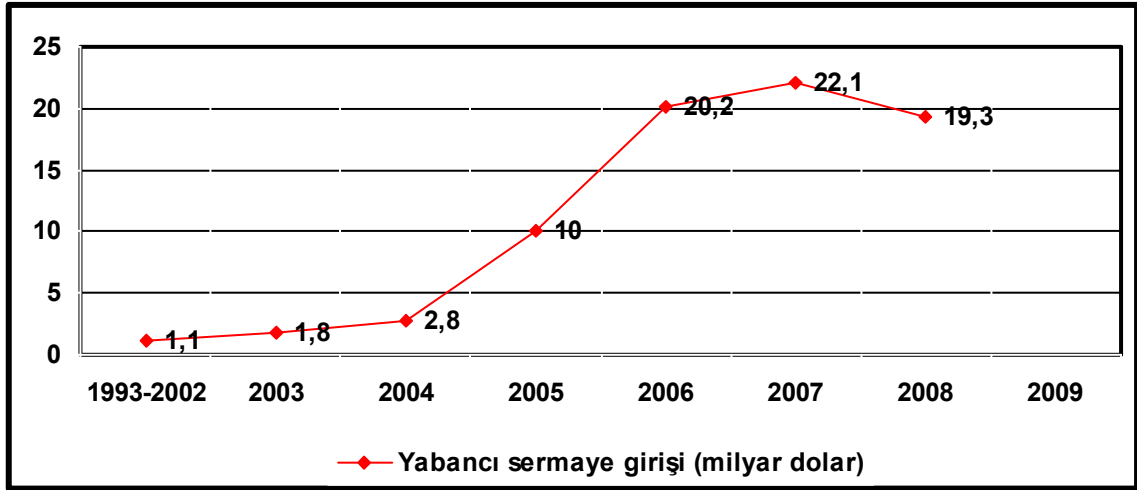
Kaynak: TÜİK

2008, 2009 yıllarını kapsayan, bir ülkenin üretim kapasitesini ifade eden sanayi üretim endeksinin yer aldığı şekilde; krizin etkileri nedeni ile 2008 yılından itibaren

azalma eğilimine girdiğini ve 2009 yılının başlarında eksi değerleri gördüğünü görmekteyiz.

3.3.2.2. Yabancı Sermaye Girişindeki Gelişmeler

Küresel kriz Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere doğru sıcak para akışını ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını son derece sınırlamıştır. Açıkçası kriz Türkiye ekonomisini ihracat ve dış kaynak temini noktasında daha çok etkileyecektir. Aşağıdaki şekilsel grafik 2007 yılında 22,1 milyar dolar seviyesinde bulunan doğrudan yabancı sermaye girişinin 2008 yılı Ocak-Kasım döneminde 19,3 milyar dolar olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

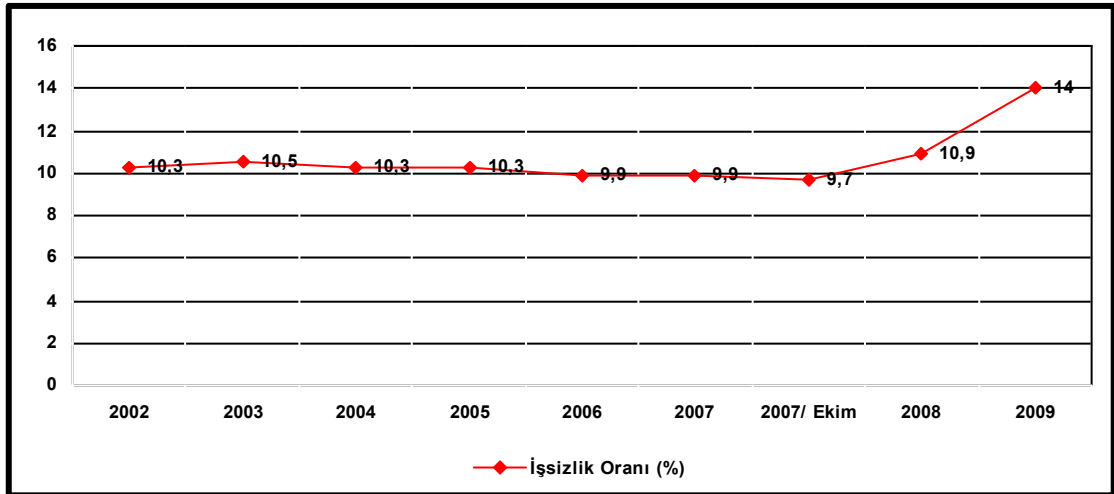

Şekil 3.3.3. Türkiye Ekonomisinde Kriz Sürecinde Yabancı Sermaye Girişi
Kaynak: TCMB

Şekil incelendiğinde; 2001 yılından itibaren uygulanan faiz oranları ve kur politikaları sebebi ile yabancı sermaye girişlerinde artışın olduğu görülmektedir. Küresel kriz sürecinin etkisi ile uluslararası piyasalarda yaşanan likidite sıkışıklığı dolayısıyla, 2008 yılından itibaren yabancı sermaye girişlerinde azalma eğilimi gözlenmektedir.

3.3.2.3. İşsizlik Oranındaki Gelişmeler

Türkiye’de küresel krizin etkileri 2008 Eylül ayından itibaren daha şiddetli olarak görülmeye başlamıştır. Buna ek olarak ülkemizde yüksek oranda var olan kayıt dışı istihdam nedeniyle krizin iş gücü piyasasında ne ölçüde tahribat yapmış olduğu mevcut ekonomik veriler ile şu anda tam olarak tespit edilememesine rağmen, İhracata dayalı olarak üretim yapan tekstil, beyaz eşya gibi sektörlerde işten çıkarmalar gözlemlenmiş, ayrıca ülkemizin çeşitli illerinde bulunan bazı sanayi tesisleri üretime ara verip bazıları ise kapanmak zorunda kalmıştır. Krizin toplumsal yapıyı ne oranda etkilediği işsizlik oranlarını göz önüne aldığımızda açıkça görülmektedir (Şekil 3.3.4).

Şekil 3.3.4. Türkiye Ekonomisinde Kriz Sürecinde İşsizlik Oranı
Kaynak: TÜİK

Türkiye’nin 2002-2009 yıllarına ait işsizlik oranlarının yer aldığı şekilde görüldüğü üzere küresel krizin etkisi sebebiyle 2008 yılı itibarı ile işsizlik oranlarında artışlar meydana gelmiştir.

3.3.2.4. Dış Ticaretteki Gelişmeler

TÜİK tarafından yayımlanan dış ticaret istatistiklerine göre Ocak 2010 ayında ihracat %0,3 oranında azalırken, ithalat %23,9, dış ticaret açığı %160,6 oranında

artmıştır. Böylece Ocak 2009’da %85,0 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı, Ocak 2010’da %68,4’e gerilemiştir (Tablo 3.3.3).

Son yıllarda ihracatta görülen yüksek oranlı artışlar, küresel krizin etkisiyle 2008 yılının son üç ayında küçülme eğilimine girmiştir.

Tablo 3.3.3. Türkiye Ekonomisinde Kriz Sürecinde Dış Ticaret Değerleri (Milyon \$)

	İhracat		İthalat	
	Değer	Değ.(%)	Değer	Değişim
2009	102.139	-22,6	140.869	-30,3
2008	132.027	23,1	201.964	18,8
2007	107.272	25,4	170.063	21,8
2006	85.535	16,4	139.576	19,5
2005	73.476	16,3	116.774	19,7
2004	63.167	33,7	97.540	40,7
2003	47.253	31,0	69.340	35,5
2002	36.059	15,1	51.554	24,5
2001	31.334	12,8	41.399	-24

Kaynak: TÜİK

3.3.2.5. Ödemeler Dengesinde Yaşanan Gelişmeler

Kriz döneminde ekonominin önemli göstergelerinden biri olan ödemeler dengesine baktığımızda, 2007 ve 2010 yıllarına ait verilerin yer aldığı tabloda özellikle kriz sürecinin etkilerinin başlamış olduğu 2008 yılı göstergelerinde ödemeler dengesinin diğer yıllara oranla daha fazla açık verdiğini görmekteyiz (Tablo 3.3.4).

Tablo 3.3.4. Türkiye Ekonomisinde Kriz Sürecinde Ödemeler Dengesi (Milyon \$)

		2007	2008	2009	Ocak-Şubat	
		2007	2008	2009	2009	2010
A-	CARİ İŞLEMLER HESABI	-38.311	-41.946	-14.042	-801	-5.572
1.	İhracat f.o.b.	115.361	140.800	109.686	17.348	17.224
2.	İthalat f.o.b.	-162.156	-193.821	-134.542	-17.384	-22.090
	Mal Dengesi	-46.795	-53.021	-24.856	-36	-4.866
3.	Hizmet Gelirleri	28.930	34.824	32.928	2.921	2.837
4.	Hizmet Giderleri	-15.586	-17.703	-16.742	-2.474	-2.538
	Mal ve Hizmet Dengesi	-33.451	-35.900	-8.670	411	-4.567
5.	Yatırım Gelirleri	6.423	6.889	5.160	957	966
6.	Yatırım Giderleri	-13.526	-15.048	-12.831	-2.498	-2.163
	Mal, Hizmet ve Yatırım Geliri Dengesi	-40.554	-44.059	-16.341	-1.130	-5.764
7.	Cari Transferler	1.454	1.908	2.243	2.113	2.299
					Ocak-Şubat	
		2007	2008	2009	2009	2010
B.	SERMAYE VE FİNANS HESABI	48.707	33.547	6.226	-2.051	2.204
8.	Yurtdışında Doğrudan Yatırım	-2.106	-2.549	-1.554	-313	-145
9.	Yurtiçinde Doğrudan Yatırım	22.047	18.269	7.634	1.787	797
10.	Portföy Hesabı-Varlıklar	-2.063	-1.276	-2.742	-1.016	-1.035
11.	Portföy Hesabı-Yükümlülükler	2.780	-3.770	2.938	-1.724	821
11.1.	Hisse Senetleri	5.138	716	2.827	-435	208
11.2.	Borç Senetleri	-2.358	-4.486	111	-1.289	613
12.	Diğer Yatırımlar-Varlıklar	-4.853	-10.935	4.166	763	2.957
12.1.	Merkez Bankası	2	2	-306	-277	-2
12.2.	Genel Hükümet	0			0	0
12.3.	Bankalar	-3.526	-9.164	5.870	848	1.655
12.4.	Diğer Sektörler	-1.327	-1.773	-1.398	192	1.304
13.	Diğer Yatırımlar-Yükümlülükler	32.902	33.808	-4.216	-1.548	-1.191
13.1.	Merkez Bankası	-1.450	-1.791	-901	-124	-20
13.2.	Genel Hükümet	82	1.742	1.608	329	351
13.3.	Bankalar	3.736	8.195	3.834	-429	974
13.4.	Diğer Sektörler	30.534	25.662	-8.757	-1.324	-2.496
13.5.	Cari, Sermaye ve Finansal Hesaplar	10.396	-8.399	-7.816	-2.852	-3.368
C.	NET HATA VE NOKSAN	1.619	5.641	8.607	3.370	2.395
	GENEL DENGE	12.015	-2.758	791	518	-973
D.	REZERV VARLIKLAR	-12.015	2.758	-791	518	-973
14.	Rezerv Varlıklar	-8.032	1.057	-111	1.717	973
15.	Uluslararası Para Fonu Kredileri	-3.983	1.701	-680	1.717	973
16.	Ödemeler Dengesi Finansmanı				0	0

Kaynak: TÜİK

3.3.2.6. Enflasyon ve Kur Oranlarındaki Gelişmeler

Global talepteki yavaşlama ve dünya ekonomisinde gerçekleşen yavaşlama eğilimi ve Türkiye'nin ithalatçısı olduğu bazı temel kalemlerde yaşanan düşüşler enflasyon baskısını azaltmaktadır. Bunun yanında kurlarda meydana gelen artışlar

ödeme güçlüğünde olan firmaları zorlayacaktır. Buda firmalar açısından krizin en bariz etkileri olarak kendini göstermektedir.

Enflasyon hedeflemeleri ve gerçekleşen değerlere baktığımızda global krizin başlangıç dönemine denk gelen süreçlerde hedeflenen değerler tutturulamamıştır. Enflasyon hedeflenenden fazla çıkmıştır. Fakat genel anlamda global kriz sürecinde toplam talepte yaşanan daralmalar enflasyon oranını azaltan baskıcı bir etkiye neden olmuştur (Şekil 4.1.1).

4. TÜRKİYE'DE KÜRESEL KRİZDE UYGULANAN POLİTİKALAR

2007 yılının son döneminde ABD'de başlayan globalleşmenin de etkisiyle uluslararası piyasaları da etkisi altına alan kriz özellikle gelişmiş olan ülkeler kategorisinde yer alan ülkeleri daha çok etkisi altına almıştır. Dünya genelinde dalga dalga yayılan kriz 2008 yılları içerisinde Türkiye'de de etkisini hissettirmeye başlamıştır. Küresel mali kriz, Türkiye dışı bir kaynaktan doğmuş ve Türkiye'ye dış kanallarla taşınmış olmakla birlikte içinde bulunduğumuz dönem itibarıyla "Türkiye'nin krizi" haline gelmiştir (Tepav, 2009).

Küresel ekonomik krizin dünyada yarattığı yoğun belirsizlik, şirketler ve finansal aracı kurum bilançolarında bozulmalara ve ülkelerin ticaret hacmi ve sermaye hareketleri üzerinde daraltıcı bir sonuç ortaya çıkarmıştır. Buna bağlı olarak büyüme oranları, gelişmiş ülkeler başta olmak üzere, küresel bazda sert bir şekilde gerilemiştir. Uygulanan politikalar sonucu bütçe açıkları ve kamu borç stokları hızla büyümüştür. Yaşanan küresel kriz, dünyadaki finansal sistemin yapısında var olan zayıflıkları net bir şekilde açığa çıkarmıştır (Öztürk, 2012: 300).

Küresel anlamda finansal piyasaları etkisi altına alan kriz reel piyasaları da etkilemiştir. Bu bağlamda tüm dünya ile ekonomik ilişkisi bulunan Türkiye'de makroekonomik açıdan olumsuz etkilere maruz kalmıştır (Tablo 4.1). Bu olumsuz etkiler genel olarak dış talepte azalma, dış kredi azalması, iç kredi daralması ve ekonomiye duyulan güvenin azalması şeklinde kendini göstermiştir. Bu dönemde etki alanının çeşitliliği yabancı sermaye oranının ülke ekonomisinde önemli söz hakkına sahip olmasından kaynaklanmaktadır (Aras, 2010).

Tablo 4.1. Küresel Kriz Döneminde Türkiye Ekonomisinin Yıllara Göre Durumu

Yıllar	GSYİH Büyüme Oranı	Dış Ticaret Dengesi (milyon \$)	Enflasyon Oranı (TÜFE. %)	İşsizlik Oranı (yıllık Ort.)	Bütçe Dengesi (Milyon TL)	Faiz Dışı Bütçe Dengesi (Milyon TL)
2005	8,4	-43,298	7,7	10,6	-8,117	37,563
2006	6,9	-54,041	9,7	10,2	-4,643	41,320
2007	4,7	-62,791	8,4	10,3	-13,708	35,045
2008	0,7	-69,936	10,1	11	-17,432	33,229
2009	-4,7	-38,797	6,5	14	-52,215	986

Kaynak: TÜİK ve Maliye Bakanlığı.

Kriz sürecinde ülkeler ekonomik ve toplumsal yapılarının şekline göre etki altında kalırlar. Güçlü ekonomik ve toplumsal yapıya sahip ülkeler bu süreci en az zarar ve en kısa sürede atlatabilirler. Tabii ki hiçbir şekilde zarar görmemek mümkün değildir. Çünkü ortaya çıkan kriz global kaynaklıdır ve dünya çapında etkisini göstermektedir. Ülkeler birbirleri ile ekonomik anlamda ve diğer alanlarda birçok açıdan bağlantı kurmaları nedeni ile bir yerde yaşanan aksaklık mutlaka diğer ülkelerde dolaylı ya da direkt olarak hissedilecektir.

Krizler genel olarak belirli dönemlerde ortaya çıkan olgulardır. Bu noktada önemli olan ülke ekonomisinin hangi konularda küresel ekonomi ile daha çok ilişki içinde bulunduğu ve hangi makroekonomik değişkenlerin daha çok etkileneceğidir. Dünyayı etkisi altına alan küresel krizden Türkiye'nin olumsuz etkileneceği konusundaki görüşlerin temel dayanağı, şu anda ekonominin yüksek dış borç yükü ve önemli cari açığa sahip olmasıdır (Susam ve Bakkal, 2008).

Kriz dönemlerinde ekonomik politikaların uygulayıcıları bu süreci gelişim açısından iyi tahlil etmeli ve acil olarak alınabilecek önlemleri krizin yapısına uygun araçları devreye sokarak hedeflenen amaçlara ulaşmak için uygulanabilir kararlar almalıdır. Ekonominin aktörleri olan merkez bankası para politikaları ile devletin politikalarının işleyişini üstlenen hükümetler ise maliye politikaları ile gerekli zamanda uygun politikalarla müdahalede bulunurlar. Burada kriz süreci ile ilgili durum değerlendirmesi önemli bir husustur. Tıbbi tedavi sürecinde uygulanan aşamalar gibi kriz süreci de teşhis, tedavi ve kontrol bağlamında önemli bir durum arz eder. Ekonomik ve toplumsal yapıyı etkileyen kriz sürecinin ne olduğu öncelikle belirlenir,

kaynağı saptanır. Bu sürece hangi araçlarla müdahale edileceği belirlenir ve müdahale edilerek krizin etkileri giderilmeye çalışılır. Bu aşamadan sonra ekonomik ve toplumsal yapının tekrar olumsuz etkilere maruz kalmaması için gerekli tedbirler alınır. Aynı zamanda belirlenen politikalar yan etkiye de sebep olabilir. Politika uygulayıcıları bu aşamada tekrar devreye girer ve kriz süreci yeniden tahlil edilir. Yapılan teşhis sonrası farklı politikalar belirlenir. İfade ettiğimiz gibi toplumsal ve ekonomik yapının kriz sürecinden kurtulması ve güçlü bir ekonomik yapıya, sağlam bir toplumsal yapıya kavuşması, bu döngünün sorunsuz işleyişine bağlıdır.

Krizin ülkemize yansımalarını sınırlandırma ve iç talebi canlandırma amacıyla para politikası ve maliye politikası devreye girmiştir. Uygulamaya konan tedbirler genel olarak şu şekilde sıralanabilir (Hazine, 2009).

1. Likidite destekleri,
2. Vergi ve prim destekleri,
3. Üretim ve ihracata yönelik kredi ve garanti destekleri,
4. Finansman destekleri.

Kriz sürecinde uygulanan tedbirleri uygulayıcılar açısından ortaya koyduğumuzda parasal ve mali politikalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

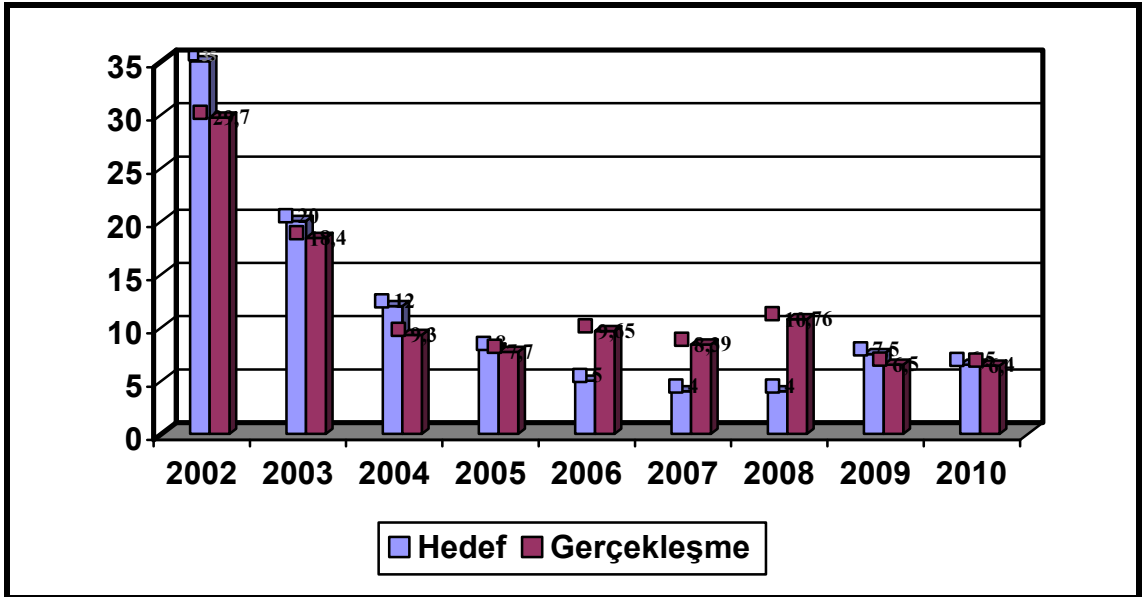
4.1. Parasal Politikalar

Gelişmiş ekonomilerin yapıları incelendiğinde karşımıza bağımsız bir yapıya kavuşmuş merkez bankaları çıkmaktadır. Merkez bankalarının bağımsızlığı ekonomik istikrarın sağlanmasında çok önemlidir. Merkez bankası kanununda bankanın amacının fiyat istikrarının sağlanması olduğu açıkça belirtilmiştir. Bu amacı gerçekleştirmek için merkez bankasının kullandığı bir takım araçlar vardır. Bu araçlar para politikası adı altında karşımıza çıkar ve özellikle ekonomik istikrarın sağlanmasında gerektiğinde maliye politikaları ile uyumlu kullanılarak etkili olur.

4.1.1.Faiz Oranları ve Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi

Merkez Bankası, 2002–2005 döneminde kısa vadeli faiz oranlarının temel politika aracı olarak kullanıldığı örtük enflasyon hedeflemesi rejimini uygulamıştır. Enflasyonla mücadelede elde edilen başarının ardından kademeli olarak karar süreçleri daha şeffaf ve öngörülebilir hale getirilmiş ve nihayet 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçildiği ilan edilmiştir.

Açık enflasyon hedeflemesi rejiminin uygulamaya koyulması ile para politikasının kontrolü dışındaki faktörlerden, gıda ve enerji fiyatlarındaki artışın yanı sıra küresel ekonomiye ilişkin belirsizliğin artması ve küresel finansal kriz dolayısıyla, TCMB enflasyon hedefi noktasında yeni bir hedef oluşturmuştur (Aras, 2010:102). Dünya konjonktüründe hızlı değişimlerin başladığı bu dönemde 2006-2008 yılları arası uygulanan açık enflasyon hedeflemesi rejiminde bu sürecin bir yansıması olarak enflasyon oranlarında parasal politikalar dışında kontrolsüz değişimler gerçekleşmiştir. 2002-2008 dönemine bakıldığında enflasyon oranı ile ilgili belirlenen hedefler ve gerçekleştirmeler aşağıdaki grafikte belirtilmiştir (Şekil 4.1.1).

Şekil 4.1.1. 2002–2008 Yılları Arasında Türkiye’de Enflasyon Gelişmeleri
Kaynak: TÜİK ve TCMB.

Küresel sistemde yaşanan finansal kriz sonrası ortaya çıkan şoklar, enflasyon hedefinin 2006-2008 döneminde belirlenen hedefin üzerinde gerçekleşmesine neden olmuştur (TCMB, 2007).

2009 ve 2010 yıllarında ise, Küresel Ekonomik Krizi'nde etkisiyle enflasyon, hedeflenen düzeylerin altında gerçekleşmiştir (Şekil 3.3.5). Dolayısıyla, 2001 Krizi sonrasında uygulanan para politikası stratejisi, enflasyonun tek haneli seviyelere düşürülmesinde büyük ölçüde başarılı olmuştur denilebilir (Başçı-Kara, 2011: 3).

Enflasyon hedeflemesinin uygulanabilmesi için bir takım koşulların sağlanmış olması gerekmektedir (Paya, 2007: 178,179). Söz konusu koşullar şu şekilde ifade edilebilir.

- Merkez Bankası'nın amaç ve araç bağımsızlığına sahip olması,
- Kamu kesiminin disipline edilmesi,
- Finansal sistemin krizlere karşı dayanıklı olması,
- Parasal ücretler, döviz kurları gibi diğer parasal değişkenlere yönelik olarak kesin bir taahhüdün bulunmamasıdır.

Türkiye'de son yıllarda yaşanan yapısal dönüşüm, geçmişte yüksek enflasyonla yaşamın getirdiği katılıklar ve gelişmiş ülkelere yakınsama süreci gibi nedenler, bu aşamada gelişmiş ülkelere kıyasla görece yüksek bir enflasyon oranının hedeflenmesini daha uygun kılmaktadır. Diğer yandan, belirlenecek enflasyon hedefinin, Merkez Bankası'nın fiyat istikrarı ana hedefi ile uyumlu olması ve dolayısıyla iktisadi birimlerin karar alma süreçlerini olumsuz etkilemeyecek derecede düşük olması da göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husustur. Bu çerçevede, 2006-2009 döneminde edinilen tecrübelerin de ışığında 2012 yılı için enflasyon hedefi ise %5 olarak belirlenmiştir (TCMB, 2009: 34). MB tarafından ekonominin durumu göz önüne alınarak yapılan güncellemeler sonrası bu hedef %7 seviyelerine çıkmıştır.

2006 ve 2007 yıllarında yaşanan arz yönlü şokların olağandışı boyutlara ulaşması enflasyon hedeflerinin belirgin olarak aşılmasına nedeni olmuş, 2008 yılındaki küresel kriz ise enflasyon hedeflemesini nominal çıpa özelliğinin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Sadece Türkiye'de değil, gelişmekte olan bazı ülkelerde de enflasyon hedefinin tutturulamaması, enflasyon hedeflemesinin sanıldığı aksine zor bir para politikası stratejisi olduğunu göstermiştir. Daha önemli olan husus, arz şoklarının etkisinin başlangıçta ekonomi çevreleri tarafından tahmin edilenden daha uzun bir süre

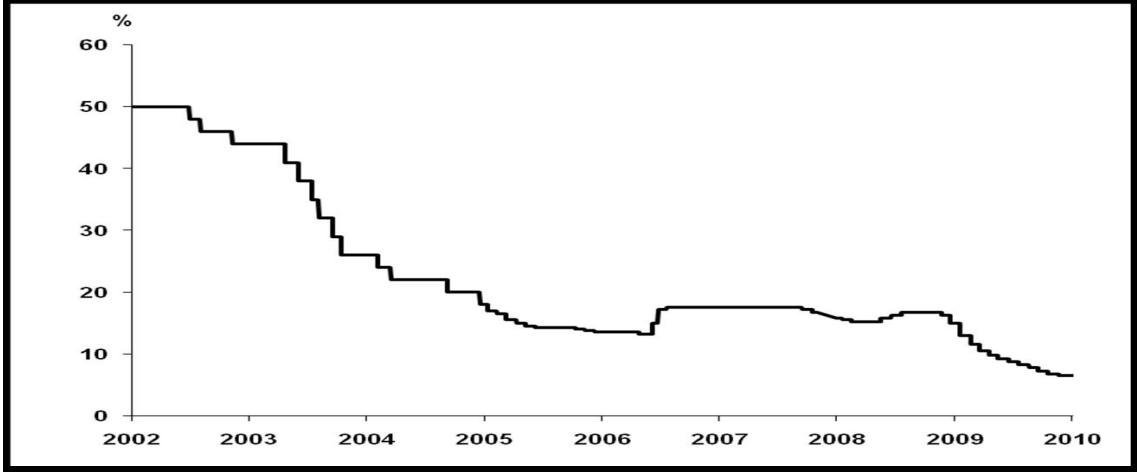
devam edeceğine ilişkin algılamaların giderek güçlenmiş olmasıdır. Enflasyon hedeflerinin tutmamasının arkasındaki nedenler sırasıyla; petrol fiyatlarındaki artışlar, uluslararası likidite koşulları ile küresel risk algılamasındaki değişiklikler, dolaylı vergiler, kamunun fiyat ayarlamaları, işlenmemiş gıda fiyatlarındaki öngörülemeyen hareketler olmuştur (Yakupoglu, 2010:10).

Kriz sürecinde yaşanan gelişmeler sonrası enflasyon hedefi konusunda bir takım tutarsızlıklar ön plana çıkmıştır. Enflasyon hedefi konusunda merkez bankası yaşanan gelişmeleri takip ederek bu süreci kontrol altında tutmak ve hedef konusunda geçerli ve tutarlı politikalar uygulama adına hükümete 2009 ve 2010 enflasyon hedeflerinin değiştirilmesini önermiş ve bu öneri hükümet tarafından kabul edilmiştir. Politikaların tutarlılığı ve uygulanabilirliği açısından bu durum önemli bir aşamadır.

Merkez Bankası'nın 2001 sonrası dönemde ana politika aracı, kısa vadeli faiz oranı (Merkez Bankası Bankalararası Para Piyasası Borçlanma Oranı) olmuştur. Hem örtük enflasyon hedeflemesi hem de enflasyon hedeflemesi stratejisinin uygulandığı dönemde, MB kısa vadeli faiz oranlarını kademeli olarak indirerek piyasada likidite sıkışıklığı yaşanmasını önlemeye çalışmıştır. MB piyasadaki fazla likiditeyi bünyesinde faaliyet gösteren Bankalararası Para Piyasası'ndaki TL depo işlemleri ve İMKB Repo-Ters Repo Pazarı'ndaki repo işlemleri ile gecelik vadede çekmiş, böylece gecelik piyasa faiz oranları genellikle Merkez Bankası'nın Borçlanma Faiz Oranı düzeyinde oluşmuştur (Yakupoglu, 2010:11).

Merkez Bankasının piyasaya yapmış olduğu müdahale ile gecelik faiz oranlarının, referans faiz oranı niteliğindeki Merkez Bankası Borçlanma Faiz Oranının belirgin şekilde üzerine çıkmasını önlemiş, likiditenin bankacılık sisteminde sağlıklı dağılımını sağlanmış, böylelikle Merkez Bankası Borçlanma Faiz Oranı piyasalar için temel gösterge olmaya devam etmiştir (TCMB, 2007:10).

Şekilden anlaşıldığı üzere MB faiz oranlarının 2000'li yılların başından itibaren azalan seyir halinde bir yol takip ettiği gözlemlenmektedir.

Şekil 4.1.2. TCMB Gecelik Faiz Oranları (2002- 2009)

Kaynak: TCMB, Bankalar arası Para Piyasası İşlem Özetleri (İşgünü, Bin TL veya %), <http://evds.tcmb.gov.tr>.

2008 yılında başlayan küresel krizin etkilerini azaltmak amacıyla TCMB politika faiz oranlarını kullanmaya devam etmiş, MB gelişmekte olan ve enflasyon hedeflemesi uygulayan ülkeler içinde politika faizlerini en fazla düşüren merkez bankası olmuştur. Faiz indirimlerinin başladığı günden bu yana gerek risk primi göstergelerinin seyrinin gerekse enflasyona ve ekonomiye dair açıklanan verilerin Merkez Bankası'nın öngörülerini teyit etmesi, para politikası kararlarının beklentiler üzerindeki etkisini güçlendirmiş, piyasa faizleri kademeli olarak gerileyerek Türkiye'nin yakın tarihindeki en düşük düzeye inmiştir (TCMB, 2007:4). Bankanın yapmış olduğu faiz indirimi alınan mali kararlarında katkısıyla iç talep üzerinde ve kredi piyasasında etkisini göstermiş, makro ekonomik riski azaltmada etkili olmuştur.

Uygulanan bu politika kriz sürecinde uluslararası piyasalardan yatırımcı ve fon hareketliğine neden olması itibarı ile merkez bankası açısından rezervleri arttıran bir etken olmuştur.

Uluslar arası piyasalarla karşılaştırıldığında da MB'nin uyguladığı faiz oranları yüksek oranlarda seyretmektedir. Türkiye açısından baktığımızda her ne kadar yıllar itibarı ile faiz oranlarında düşüş görülse de uluslararası piyasalarla karşılaştırıldığında faiz oranının yüksek seviyelerde olduğu anlaşılmaktadır.

2007 yılı itibarı ile bakıldığında dünya merkez bankaları arasında en yüksek faizi TCMB'nin verdiği görülmektedir. Kriz sürecinde faiz indirimleri devam etmiş fakat

dünya merkez bankaları ile karşılaştırıldığında faiz oranının hala yüksek seviyelerde olduğu görülmektedir (Tablo 4.2).

Tablo 4.2. Dünya Merkez Bankaları ve Faiz Oranları

Ülke	Güncel Faiz Oranı	Ülke	Güncel Faiz Oranı
Australia	4.75%	Korea	3.00%
Canada	1.00%	New Zealand	2.50%
China	6.06%	Norway	1.75%
European Monetary Union	1.25%	Poland	4.00%
Hong Kong SAR	0.50%	South Africa	6.00%
Hungary	6.00%	Sweden	1.00%
India	6.75%	Switzerland	0.25%
Japan	0.10%	Taiwan	1.63%
United Kingdom	0.50%	Turkey	6.25%
United States	0.25%		

Kaynak: <http://www.hfx.com/tr-TR/World%20Interest%20Rates>, 05.08.2011

4.1.2. Döviz Piyasalarındaki İşlemler

Borçlanma faizlerinin yüksek tutulması neticesinde finansal kuruluşlarda gösterge faiz olarak bu seviyeyi kullanmışlar ve kredi faizleri bu nedenle yüksek seviyede kalmıştır. Türk lirası kredi faizlerinin yüksek olması yurt dışından kredi kullanımını özendirmiş ve sağlanan krediler ülke piyasasına girerek döviz bolluğuna neden olmuştur.

Kriz sürecinde uluslararası piyasalarda döviz paritelerinde yaşanan artışlar sonrası ciddi döviz rezervi bulunan ülkemizde yatırımcıların kar maksimizasyonu sağlamsı amacı ile ciddi satışlara neden olmuş ve dövizin yükselişi engellenmiştir. Ayrıca yatırımcılar bu dönemde güvenilir buldukları TRL'na yönelmişler ve bu durum döviz piyasasının kriz sürecinde aşırı hareketlenmesini engeller niteliklere sahip olmuştur.

Türkiye'de Şubat 2001 sonrası kur politikası dalgalı kur rejimine uygun bir şekilde yönetilmeye çalışılmıştır. MB gerekli görmedikçe döviz piyasasına müdahale etmemiştir. Dalgalı kur rejiminde MB sabit ve öngörülebilir kur rejimine kıyasla para politikalarını daha esnek bir şekilde uygulama imkanına sahip olmuştur. Bu durum piyasanın likitide ihtiyaçlarına esnek ve süratlilik içerisinde cevap verme imkanını

doğmuştur. Sonuç olarak MB enflasyon hedefi ile uyumlu olmak şartıyla para piyasası faiz oranlarının aşırı dalgalanmasının önüne geçmiş olmaktadır.

Türkiye’de döviz kuru, genel fiyat düzeyini önemli ölçüde etkilemektedir (Kasapoğlu, 2007). Bundan dolayı anti-enflasyonist bir istikrar politikası yürüten merkez bankaları için döviz kuru ayarlamaları önemlilik arz eder. Kriz sürecinde uluslararası piyasalarda ve iç piyasalarda yaşanan dalgalanmalar sonrası döviz piyasasında hızlı ve ani hareketlenmeler ortaya çıkmıştır. 2006-2008 yılları arasında yaşanan çalkantıların sebebi bu döviz çıkışlarından kaynaklanmaktadır. Kriz dönemindeki dalgalanmaların kaynağında uluslararası likitide önem arz etmektedir. MB uluslararası likitide hareketliğini göz önüne alarak döviz piyasasındaki likitidenin durumuna ve kurun seviyesine göre duruma müdahale etmektedir.

Merkez Bankası uluslararası piyasalarda yaşanan belirsizlikler ortadan kalkıncaya kadar Döviz ve Efektif Piyasaları Döviz Depo Piyasasındaki aracılık faaliyetlerine 09 Ekim 2008 tarihinden itibaren yeniden başlayacağına karar verdiğini açıklayarak müdahalenin yolunda önemli bir adım atmıştır. Kriz sürecinde merkez bankası döviz piyasasındaki oynaklığı takip etmiş ve doğrudan alımlarla müdahalede bulunmuştur. Aşağıdaki tabloda baz alınan yıllar arasında merkez bankasının döviz piyasasına yapmış olduğu müdahaleler görünmektedir. MB bu süreçte alacağı kararları sadece mevcut durumun ve geçmişin etkilerine, verilerine bakarak değil, gelecekte oluşabilecek olumsuz ihtimalleri ve ekonomik istikrar politikalarını da göz önüne alarak uygulamalıdır.

Tablo 4.3. 2002- 2009 Döneminde Merkez Bankası'nın Döviz Alım-Satımı
(Milyon Dolar)

Yıl	Alım İhalesi	Satım İhalesi	Alım Müdahalesi	Satım Müdahalesi	Net Döv. Al.
2002	795	16	12	799
2003	5,652	4,229	9,881
2004	4,104	1,283	9	5,378
2005	7,442	14,565	22,007
2006	4,296	1,000	4,541	2105	6,632
2007	9,906	9,906
2008	7,584	100	7,484
2009	3,508	900	2,068
Toplam	43,287	2,000	25,534	2,126	64,495

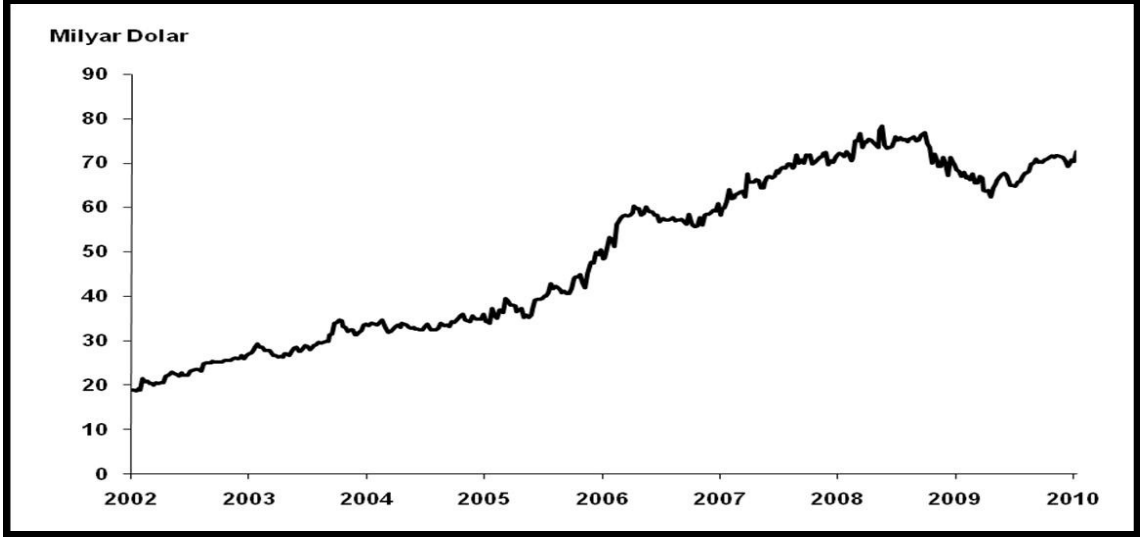
Kaynak: (TCMB, 2009:16)

Döviz alım-satımı konusunda merkez bankası 1 Nisan 2002 tarihinden itibaren kuralları açıklanmış döviz ihaleleri ile müdahale de bulunmuştur. Olağan üstü durumlar harici merkez bankası bu şekilde döviz piyasasına müdahale etmektedir.

Kriz sürecinde merkez bankası piyasalarda yaşanan çalkantıların önüne geçmek için döviz depo piyasasındaki işlem limitlerini 23 Ekim 2008 tarihinden itibaren 2 kat arttırdığını açıklayarak ve bu yönde alım yaparak işlem limitini 10,8 milyar dolara yükseltmiştir. Bu işlemler döviz piyasasındaki hareketliliği kısa sürede olsa azaltarak kur üzerinde baskı oluşturma eğilimi göstermektedir.

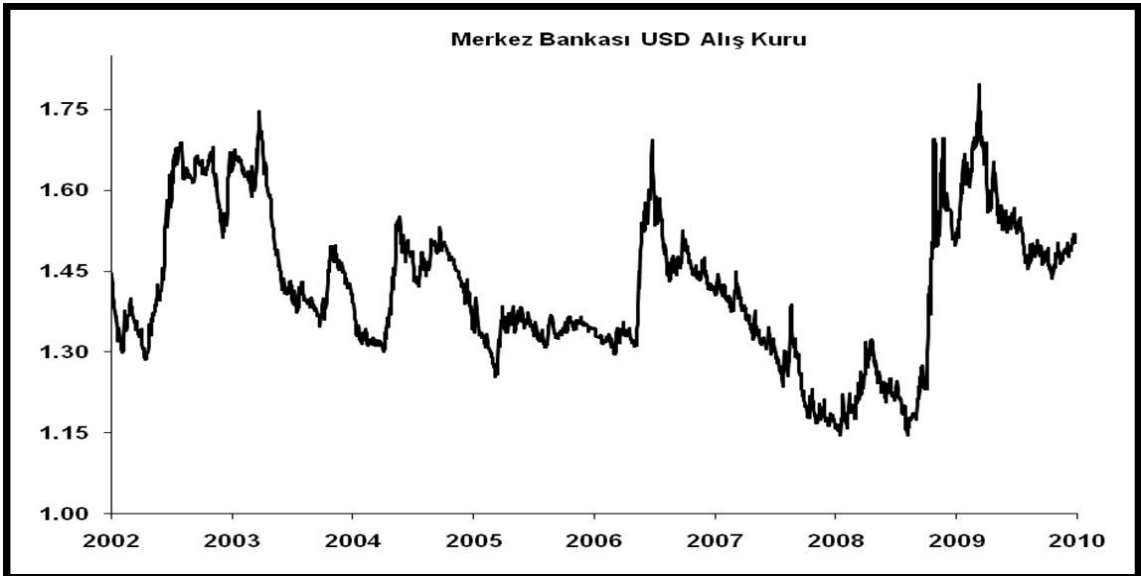
Merkez bankası piyasada yaşanan dalgalanmaların önüne geçmek ve döviz hareketliliğini kontrol etmek için 21 Kasım 2008 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere döviz depo piyasası da TCMB'den borçlanma vadesini 1 haftadan 1 aya çıkarttığını açıklamıştır.

Uluslararası piyasaların etkilerini ve döviz piyasalarını takip eden merkez bankası 2002-2009 yılları arasında yapılan müdahalelerle döviz rezervlerini arttırdığı görülmektedir (Şekil 4.1.3). Sürekli büyüyerek etkisi artan global krize karşı merkez bankasının Kriz sürecinde almış olduğu rezervlerin korunmasına yönelik tedbirler global krize karşı merkez bankasının müdahale gücünü, etki alanını korumaya yönelik olmuştur.

Şekil 4.1.3. Merkez Bankası'nın Brüt Döviz Rezervleri (2002- 2009)
Kaynak: TCMB, Merkez Bankası Analitik Bilanço Verileri (İşgünü, Bin YTL),
<http://evds.tcmb.gov.tr>, 26.07.2011

Merkez Bankasının müdahalelerine rağmen dolar kurunda düzenli bir kontrol sağlanmış değildir. Uluslararası piyasalarda yaşanan dalgalanmalar ve piyasaların sahip olduğu likitide seviyeleri döviz piyasasına yapılan müdahalelerin etkisini azaltmaktadır. Bundan dolayıdır ki dolar kuru geniş bir bant aralığında dalgalanmaya devam etmiştir (Şekil 4.1.4).

Şekil 4.1.4. Dolar Kuru'nun Değişimi (2002- 2009)
Kaynak: TCMB, Merkez Bankası Analitik Bilanço Verileri (İşgünü, Bin TL),
<http://evds.tcmb.gov.tr>, 26.07.2011

4.1.3. Mevduat Zorunlu Karşılıklar Oranlarındaki Değişimler

Kriz sürecinde merkez bankasının yapmış olduğu işlemlerden bir diğeri de zorunlu karşılık oranlarında değişmeye gitmiş olmasıdır. Zorunlu karşılık oranlarının düşürülmesi finansal sistemin ana unsurları olan bankalara bu süreçte büyük bir kaynak sağlamıştır. 2008 Kasım ayı itibarı ile zorunlu karşılık oranlarında yapılan değişiklik Türk parası yükümlülüklerde değişmemiş fakat yabancı para yükümlülüklerinde %11'den %9'a çekilmiştir. Bu yüzdendir ki kriz sürecinde Türkiye bankaları dünyayı kasıp kavuran global krizin etkilerini dünya ölçeğine göre fazla hissetmemiştir.

Güçlü iç talebi ve yükselen cari açığı frenlemek için hızlı kredi artışını kontrol altına almak amacıyla zorunlu karşılık oranlarının etkin bir politika aracı olarak kullanılması gerekli görülmüş ve buna ek olarak zorunlu karşılık oranlarının makroekonomik ve finansal risklerin etkinliğinin artırılması amacıyla Türk lirası zorunlu karşılıklara faiz ödenmesi uygulamasına son verilmiştir (Yılmaz, 2011).

4.1.3. Diğer Alanlarda Uygulanan İşlemler

Reel sektörler üzerinde etkisini oldukça fazla hissettiren kriz için MB sürecin olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla ihracat resskont kredisi limitini 500 milyon dolar arttırarak 1 milyar dolara yükseltmiştir. İhracat resskont kredisi kullanım şartlarında değişiklik yapmış ve kredi kullanım kolaylıkları getirmiştir. Zorlayıcı şartları kaldırmıştır.

Merkez Bankası mevzuat esaslarında da birtakım düzenlemelere gitmiştir. Merkez Bankası Yasasının 40. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (c) bendi uyarınca kullandırılabilir kredilere ilişkin usul ve esasların belirlendiği “Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Likidite Desteği Kredisi Yönetmeliği” yayımlanmıştır. Bu yönetmelikle kredi başvurusunda bulunan bankalara kredi koşullarında kolaylıklar sağlanmıştır. Kredilerin şekli, vadesi ve sürelerinde düzenlemelere gidilmiştir.

Yaşanan kriz sürecinde küresel krizin etkilerinin yoğun olarak hissedildiği ortamda TCMB yürütmüş olduğu politikalarla sürece karşı ekonomiyi ve piyasaları kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Para politikasının etki alanı dışından gelecek olumsuz etkilerin, şokların enflasyon oranını etkileyeceği açık olarak görülmektedir.

Piyasaların işlerliği açısından ve enflasyonun kontrolü açısından bu şoklar dikkate alınmalıdır. TCMB, çeşitli gelişmelerin olabilme ihtimallerinin göz önüne alarak para politikasının güvenilirliğini azaltıcı gelişmelere karşıda, her zaman ortaya koyacağı politikalar geliştirmelidir.

Enflasyon hedeflemesi konusunda da başarı, para politikasının sürekli güncel tutulmasına, enflasyon beklentisini etkileyen her türlü etkenin zamanında değerlendirilip tahlil edilmesine, gerekli olduğunda uygulanan politikalarda değişiklik durumu ile karşılaşıldığında en kısa sürede alınması gereken kararların uygulamaya konulmasına bağlıdır.

4.2. Mali Politikalar

Finansal piyasalarda yaşanan krizin etkisiyle küresel ekonominin resesyon sürecine girmesi, gerek ulusal gerekse uluslararası ölçekte makroekonomik politikaların devreye girmesine neden olmaktadır. Krizin ilk olarak finans piyasalarında başlaması, para politikasını gündeme getirmiş; ancak hızlı faiz indirimleri ekonominin tekrar canlanmasına yetmemiştir. Böylece para politikasının yanı sıra maliye politikası da gündeme gelmiştir.

Maliye politikası konusunda genel olarak bir takım zaafılar karşımıza çıkmaktadır. Her ülkenin farklı bir maliye yapısının olması nedeni ile küresel kriz sürecinde tek bir kaynaktan yayılan ve ülkeleri etkisi altına alan krize müdahalelerde farklı araçlarla olmaktadır. Para politikasında tek bir otorite varken maliye politikasında ülke sayısı kadar otorite bulunmaktadır. Bu nedenle maliye politikasında ülkeler arasında birlik sağlanamamaktadır. Krizin ortaya çıkmasında maliye politikasının ademi merkezi yapısı etkili olduğu gibi çözümü de bu yapı nedeniyle zorlaşmaktadır. Ekonomi yönetimleri çözüme dönük maliye politikası uygulaması için ortak bir anlayış geliştirmekte zorlanmaktadırlar (Sezgin, 2012:145).

Krizin başlangıç sürecinde çok sayıda ve farklı alanlarda önlem alınmış gibi görünmekle birlikte, etkinlik çerçevesinden bakıldığında asıl olarak para politikası ağırlıklı önlemlerin alındığı ortadadır. Sadece para politikasının karşılaşılan olumsuz etkileri azaltması beklenmemelidir. Özellikle iç talep ve kredi mekanizmaları yeniden canlandırılmadığında, para politikasının etkileri sınırlı kalacaktır. Anlaşıldığı üzere bu

noktada maliye politikası devreye girecek ve uygulanan para politikası önlemleri kapsamlı bir ekonomik program içinde uygulamaları halinde ortaya çıkacak olumlu etki daha fazla olacaktır. Bu doğrultuda siyasi otoritenin yani hükümetin krizle mücadelede göstereceği performans ve alınacak kararlar büyük önem arz etmektedir.

Türkiye’de de kriz sürecinde krizin etkilerini hafifletmeye yönelik gerek para politikası gerekse maliye politikası önlemleri devreye girmiştir. Siyasi otoritenin kriz karşısında alınacak önlemleri bir paket halinde değil de parça parça açıklaması, alınan önlemlerin kamuoyu tarafından tam olarak görülememesine, benimsenmemesine ve etki alanının daralmasına neden olmaktadır (Ünal ve Kaya, 2009: 22). Alınacak tedbirler siyasi otorite tarafından ekonominin geneline hitap edecek şekilde alınmalı ve para politikası ile uyumlu bir şekilde uygulanmalıdır.

Küresel krizin etkilerini hafifletmek için alınan tedbirler tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de başlangıçta para politikası ağırlıklıdır. Alınan önlemlerin yetersizliği karşısında maliye politikası önlemleri devreye sokulmuştur. Hükümetin krize karşı aldığı önlemlerin tamamına yakını maliye politikası araçları olan gelirler ve harcamalar politikası dayanıklıdır. Hükümeti bu önlemleri almaya iten temel olgu, hiç şüphesiz kapasite kullanım oranındaki önemli düşüş ve işsizlik oranındaki artıştır (Çolak, 2009).

Mali kriz, ekonomi politikalarına daha sıkı sarılmaya neden olmuş ve krizin derinleşmesinin önüne geçebilmek için ülke yönetimleri peşi sıra paketler açıklamışlardır. Paketler ile yatırım yapmanın maliyetini düşüren para politikası önlemleri yanında, son dönemde ağırlıklı olarak maliye politikası tedbirleri devreye sokulmuştur. Piyasaya likidite enjekte edilmesi ve faizlerin düşürülerek ekonomiyi canlandırma yetersiz kalınca, maliye politikası araçları devreye konmuştur (Eğilmez, 2008).

Alınan kriz tedbirleri sonrası kamu maliyesi üzerinde birtakım maliyetler oluşmakla birlikte, söz konusu maliyetlere katlanmanın temelinde ekonomik canlanmayı gerçekleştirmenin yattığı varsayılırsa, bu nedenledir ki alınan önlemlerin yerinde olduğu düşünülmektedir (KEP, 2008). Krize karşı alınan önlemlerin bütçeye maliyetleri aşağıdaki tabloda ifade edilmektedir.

Tablo 4.4. Krize Karşı Alınan Mali Önlemler ve 2009-2010 Yılları İçin Tahmini Mali Yük

Önlemler	Maliyet (Milyon TL)	
	2009	2010
Kamu Gelirini Azaltan Önlemler	8.043	6.409
Bireysel Vergiler	80	90
İşletmeler Üzerindeki Vergiler	4.909	4.941
Mal ve Hizmetler Üzerindeki Tüketim Vergileri	1.905	110
İstihdam ve Sosyal Güvenlik Ödemelerine Katkılar	274	260
Diğer Gelir Tedbirleri	875	1.008
Kamu Harcamalarını Artıran Önlemler	11.085	8.871
Kamu Tüketim ve Yatırımları	5.630	5.990
Hanehalkına Transfer	172	113
İşletmelere Transfer	2.594	448
Diğer Kamuya Transferler	2.189	2.320
Diğer Harcamalar	500	
Toplam	19.128	15.280
GSYH İçindeki Pay (%)	1,98	1,33

Kaynak: (Karakurt, 2010:190)

Vergi indirimleri ve harcama artışlarının bütçeye ilave bir yük getireceği ve bütçe açığını arttıracacağı açıkça görülmektedir. Tablo incelendiğinde, vergi gelirlerini azaltan tedbirlerin büyüklüğünün harcamaları artıran önlemlere kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir. Gerek vergi gelirlerini azaltan gerekse harcamaları artıran önlemlerin krizin etkisinin daha şiddetli hissedildiği 2009 yılında daha yüksek olduğu, krizin şiddetinin giderek kaybolması öngörülen 2010 yılında ise paketlerin hacminin daraldığı görülmektedir (Karakurt, 2010:190).

Mali politikalar çoğunlukla canlandırma paketleri, toplam talebi artırarak ekonomiyi güçlendirmeyi amaçlayan vergi indirimi ya da vergi indiriminin neden olduğu harcama artışlarını içerebilir. Maliye politikasının istikrarlı bir devamlılık ve işlev yüklenebilmesi birtakım kriterlerin sağlanmasına bağlıdır (Karakurt, 2010:174).

- Birincisi maliye politikası uygulamasının etkili olması ve politikanın önemsiz ekonomik etkilerinden kaçınılması gerekliliğidir.
- İkincisi, maliye politikaları kriz sürecini önlemede doğru zamanda uygulamaya konulmalıdır. Politikaların amacı, mümkün olduğunca hızlı bir şekilde ekonomide etki sağlayarak kısa dönemde krizin etkilerini silerek büyüme

eğilimini arttırma yönünde olmalıdır. Maliye politikaları ekonominin durgunluk ya da yavaşlama döneminde ilave harcamaya neden olmuyorsa ekonomiye çok az yardımcı olmuş olacaktır. Mali canlandırma paketleri ihtiyaç olduğu anda devreye girmelidir. Zayıf zamanlı politikalar, enflasyon üzerinde baskı oluşturabilir ve borçlarda gereksiz artışa yol açabilir.

- Üçüncüsü, politik eylemler direkt ve güvenilir olmalıdır. Maliye politikasının kısa dönemli etkisi, yatırım ve harcama kararlarındaki gecikmelerden dolayı azalabilir. Eğer harcamaları etkileyen politika değişikliği zamanında yapılmazsa ya da politikaların yasalaşmasında ve uygulamasında da gecikmeler varsa ilave kriz süreci yapısı itibarı ile farklı problemlerde çıkarabilir.
- Dördüncüsü, mali kararlar tüm sektörler için bütün olarak alınmalı, yatırım ve harcamaları tayin etmeli ve yansız olmalıdır. Mali canlandırma, belli sektör ya da aktiviteleri esas alırsa ekonomik çarpıklıklara yol açarak toplumsal yapıda güvensizlik ortaya çıkarır ve politikaların etkisini benimsenmesini olumsuz olarak etkiler. Kısacası ekonominin bir bölümünden ziyade bütününe yönelik mali politikalar kapsamında teşvikler uygulanmalıdır.
- Beşinci olarak da, mali politikalar ekonomik piyasalara güven vermeli, tüketim, çalışma ve yatırım için toplumsal unsurları geliştirici, takviye edici ve destekleyici olmalıdır (Karakurt, 2010:174).

Global krizin kaynağı ABD’de kriz sonrası mali politika bağlamında ilk uygulamalar, tüketim harcamalarını arttırmaya yönelik olarak vergi iadeleri üzerinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda atılan ilk adımlar ve sonrası sonraki süreçte 700 milyar dolarlık finansal sistemi kurtarma paketi ile önemli ölçüde finansal sistemi rahatlatmaya çalışmışlardır. Benzer yapıda önlemler gelişmiş ülkeler tarafından da alınmış ve uygulamaya konulmuştur.

Açıklanan finansal kurtarma paketlerinin, kamu harcamalarının, vergi oranlarında yapılan değişikliklerin kriz sürecinde ülkelerin kurtarma planlarında yer aldığı ve bu sürecin parasal politikalarla desteklendiği görülmektedir.

Her ne kadar uyumsallaştırılmış tedbir paketleri olsa da ülkelerin ekonomik yapısına göre etki alanları ve ortaya çıkardıkları sonuçlar farklılık göstermektedir.

Bu açıklamadan sonra kriz sürecinde uygulanan maliye politikalarına değinmek yerinde olacaktır.

4.2.1. Vergi Alacaklarında Yapılan Düzenlemeler

Ekonominin ana gelir kaynağını oluşturan vergi gelirlerinin toplanmasına yönelik kriz sürecinde karşılaşılan sorunları çözüme adına vadesi geldiği halde ödenmemiş tüm vergi alacaklarında taksitlendirmeye gidilmiştir (Gedik, 2010:94). Daralan ekonominin en kestirme yönden canlandırılmasına yönelik yapılan vergi borçlarındaki taksitlendirme hane halkının sorunlarını çözüme adına önemli çözüm kaynağı olamamıştır. Kriz sebebiyle eldeki kaynaklar zaten tükenme noktasına gelmiş ya da tamamen bitmiş durumdadır. Alınan bu tedbirin sermaye açısından sıkıntısı olmayan tüzel kişiliklerin ve kurumların borç seviyesini düşürmede etkili olduğu görülmektedir.

4.2.2. Vergi İndirimleri ve İstisnaları İle İlgili Düzenlemeler

Krize hızlı çözüm arama adına ekonomide bir takım vergi indirim ve istisnalarına gidilmiştir (Gedik, 2010: 94-96). Yapılan düzenlemeler aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir.

*KOBİ'lerin kanunda belirlenen şartları sağlamaları şartıyla, KOBİ'lere kurumlar vergisi muafiyeti ve indirim uygulanarak KOBİ birleşmeleri teşvik edilmiştir.

*Serbest bölgelerin tanım ve kapsamını yeniden düzenleyip, gümrük kanunu ile uyumsuzlukları giderilmiş, AB'ye tam üyeliğin gerçekleştiği tarihi içeren vergilendirme döneminin sonuna kadar serbest bölgenin kullanıcılarına vergi avantajları getirilmiştir.

*Tarımsal desteklerden mal ve hizmet alımlarından ve yatırımlardan kesintiler yapılarak bu gelirlerin sosyal sigorta prim indirimlerinde, alt yapı yatırımlarında, belediyelere yapılacak transferlerde kullanılması amaçlanmıştır.

*Geliri azaltıcı veya erteleyici önlemlerin kamu açıklarını arttırıcı etkisini kısmen azaltabilmek için, tarımsal destekleme ödemelerinin birim fiyatlarında kısıtlamalar yapılmıştır.

*Konut, işyeri ve dayanıklı tüketim malları satışlarındaki düşüşü önlemek için geçici olarak kdv, ötv, diğer vergi ve harçlarda indirim uygulanmıştır. Bu indirimler sırasıyla şöyledir; özel iletişim vergisi % 15'den % 5'e, kaynak kullanımı destekleme fonu kesintisi oranı % 15'den % 5'e, yeni ve yüz ölçümü 150 m²'nin altındaki konutların satışında kdv oranı % 18'den % 8'e düşürülmüştür.

*Beyaz eşya ve otomotiv sektöründe belirli oranlarda indirimler yapılmıştır (Gedik, 2010: 94-96).

Ülkemizde yaşanan krizin etkilerinin yayıldığı alan göz önüne alındığında alınan bu tedbirlerin sosyal anlamda geniş bir kitleye hitap edemediği açıkça ortadadır. Vergi indirimleri ve istisnalar yine sermaye sıkıntısı çekmeyen grup ya da bireylerin işine yaramış, zengin olan daha çok zengin olma noktasına gelmiştir. Özellikle otomotiv sektörüne yönelik yapılan düzenlemeler, yatırım indirimleri ve istisnaları, uygulanan teşvikler geliri düşük hane halkına fayda sağlamamış, büyük ölçekli kuruluşların ve gelir düzeyi yerinde olan çevrelerin sermayelerinde değer artışına neden olmuştur.

Mali politikaların ana unsurlarından olan vergi indirimi hane halklarının kişisel gelirlerinde artışa neden olmaktadır. Yapılan ekonomik araştırmalar, hane halkının geçici vergi indirimleriyle sağladığı gelirin % 20 ile % 70'ini hemen harcama eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır (Karakurt, 2010:171). Anlaşıldığı üzere vergi indirimleri kısa süreli olarak toplam talep düzeylerini etkilemekte piyasayı bir nebze hareketlendirmektedir. Uygulanan bu politika geçici bir yapı şeklinde değil, vergi enflasyonunun yaşandığı ülkelerde kalıcı hale getirilmelidir.

Vergi indirimi uygulamalarının ve teşvik paketlerinin daha etkin olması bir takım unsurları karşılaması gereklidir. Bunlar kısaca şu şekilde ifade edilebilir (Karakurt, 2010:175). Vergi indirimleri, sadece mevcut yatırımlar için değil yeni yatırımları teşvik edici olmalıdır. Toplam talep üzerindeki etkisi maksimum seviyeye çıkarılmaya çalışılmalıdır. Bu nedenle daha çok düşük ve orta gelirli üzerine odaklanan politikalar uygulanmaya çalışılmalıdır. Vergi indirimleri (teşvikleri) politikasının uzun dönemli maliyetleri sınırlandırılmalı ve politika yapıcılar için uzun dönemde de cezp edici olmamalı, kısa dönemde ekonomiye belli katkılar sağlamalıdır. Mali canlandırma da bütçe bütün olarak düşünülmeli, vergiler ve harcamalar birlikte değerlendirilmelidir. Mali paketler uzun dönemli maliyetleri mümkün mertebe minimize etmeli, kısa dönemli mali canlandırma uzun dönemli mali disiplin ile birleştiğinde ekonomi için daha canlandırıcı etkiler ortaya koyacağı göz ardı edilmemelidir.

4.2.3. Kredi İmkanlarında Yapılan Düzenlemeler

Ekonomilerde kriz sürecinden çıkış için hem özel sektöre hem de krizin etkisinin hızlı bir şekilde yayılım gösterdiği bankacılık sektörüne sağlanacak kredi imkanlarının artırılması gerekmektedir.

Bu çerçevede devlet bankaları aracılığıyla esnaf ve sanayicilere kredi imkanları sağlanmıştır. Bunun yanında KOSGEB aracılığıyla KOBİ'lere faizsiz kredi imkanları tanınmıştır. Reel sektörü canlandırma adına tanınan kredi imkanlarının krizin etkisinden kurtulmada çözüm için önemli unsurlardan olduğu açıktır.

Alınan bu tedbirlerin niteliğine bakıldığında ilk bakışta etkili olabileceği görülmektedir. Ancak global krizin ortaya çıktığı andan itibaren Türkiye'nin krizden hep uzak olduğu izlenimi verilmiş olması nedeni ile kriz için alınacak tedbirler geciktirilmiştir. Bir çok KOBİ'ler, bu imkanlara rağmen kapanma durumuna gelmiş ve kapanmışlardır.

4.2.4. Diğer Alanlarda Yapılan Düzenlemeler

Türkiye küresel finansal krizin etkilerini azaltmak için maliye politikası alanında bir takım çeşitli tedbirler almıştır. Bu tedbirler aşağıdaki gibidir (Gedik, 2010: 94-96);

a)- Ekonomilerde durgunluğu ortadan kaldırma ve kaynak temini adına yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının ellerindeki atıl kaynakların geri kazanımı, ekonomiye aktarılması, ülkeye getirilmesi için çeşitli adımlar atılmıştır. Kaynakların yatırıma dönüştürülmesi için yatırımcılara istisnalar getirilmiştir. Sahip olunan kaynakların ekonomiye kazandırılması, kayıt altına alınması önemli bir adım olmuştur.

b)- Mevzuat açısından da bir takım düzenlemelere gidilmiştir. TSMF'nin yetkisinde olan mevduata güvence verme yetkisi Bakanlar Kuruluna devredilmiştir.

c)- Hisse senedi alım satımında uygulanan stopaj oranı değiştirilmiş ve sıfıra indirilmiştir.

d)- Merkez bankasının elinde bulunan döviz mevduat münzam karşılıklarında değişiklik yapılmış ve münzam karşılık oranları düşürülerek bankacılık sistemine kaynak aktarımı sağlanmıştır. Böylece bankacılık sisteminin sorunlarını çözme adına adım atılmış olduğu görülmektedir.

e)-Özelleştirmelerin hızlandırılmasına çalışılarak devletin gelirlerinde artış yoluna gidilmiştir.

f)- Tescilli silinecek veya hurdaya çıkarılacak eski model motorlu araçlar için vergi ve ceza affı uygulanmıştır.

g)- Tarımsal desteklerden mal ve hizmet alımlarından ve yatırımlardan kesintiler yapılarak bu gelirlerin sosyal sigorta prim indirimlerinde, alt yapı yatırımlarında, belediyelere yapılacak transferlerde kullanılması amaçlanmıştır (Gedik, 2010: 94-96).

Ortaya konulan bu tedbirlerin ana gayesi piyasayı hareketlendirmek, bankacılık ve reel sektör arasındaki etkinliği arttırmak ve tanınan kredi imkanları ile ekonomiyi canlandırmaktır. Genel olarak mali politikalar olarak bahsettiğimiz bu tedbirler az da olsa ekonomiyi etkilemiş fakat ortaya konulma süreci açısından alınan tedbirlerin zaman içerisinde parça parça olarak alınması etkinliğini azaltmıştır.

Kamuoyu tarafından krizden çıkış için farklı tedbirlerin alınması beklentisi gün geçtikçe daha çok artmıştır. Uzayan süreç ve artan tedbir beklentileri, tedbirlerin istenilen sonucu vermede etkili olmalarını azaltmaktadır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kriz kavramının literatürde birçok alanda kullanıldığını ve genel olarak ifade ettiği anlamıyla sistemlerde yaşanan aksaklıklar şeklinde özetlenebileceğini belirtmek gerekir. Bilindiği üzere gelişen, büyüyen, ortaya çıkan her unsurda olduğu gibi krizlerinde ortaya çıkış nedenleri, gelişmesi, büyümesi ve ülkeleri, yapıları etki altına alması süreci mevcuttur.

Mikro ve makro açıdan birçok değişkenlerle karşılaşılan kriz unsuru döngüsel bir niteliğe sahip olup, zaman içerisinde muhataplarının karşısına yaşanan aksaklıklar neticesinde çıkmakta ve onları etkilemektedirler. Çalışmanın giriş kısmında izah edildiği üzere birçok değişkene sahip kriz süreçlerinin; teşhisi, etki çevreleri ve alınacak tedbirleri krizleri tanıma ve ondan korunma adına büyük önem arz etmektedir.

Çalışmamızın ana unsurunu oluşturan ekonomik kriz kavramı genel olarak; ekonomilerin yapısında karşılaşılan bozulmaları, aksaklıkları, piyasaların yaşadığı şokları, arz talep dengesinde bozulmaları, enflasyon ve kurlarda yaşanan sıkıntıları, ihracat-ithalat dengesinin bozulmasını, ödemeler dengesinde yaşanan kaymaları, bütçe açıklarını, borçlanma zorluklarını, gelir dağılımındaki bozulmaları, sosyal refahın sağlanmasında ve sosyal adalette yaşanan sıkıntıları ifade etmektedir.

Dünya genelinde global anlamda yaşana gelişmeler sonrası gerek gelişmiş ülkeler gerekse gelişmekte olan ülkeler içerisinde ortaya çıkan ekonomik hareketlenmeler çok kısa süreçler içerisinde birbirlerini olumlu yada olumsuz anlamda etkilemektedirler. Özellikle küresel anlamda ekonomik ve teknolojik yönlerden liderliğe oynayan ülkelerde yaşanan sıkıntıların kriz adı altında karşımıza gelen etkileri daha hızlı bir şekilde yayılım göstermektedir. Bunu içindir ki kriz süreçleri başlangıcından itibaren iyi incelenmeli ve dünya ülkeleri küresel ekonomilerde yaşanan aksaklıklar neticesinde gerekli tedbirlerini zamanında almalıdır.

Küresel etkilerinin tam olarak hala tespit edilemediği 2008 finansal krizinin ortaya çıkış sürecini ve gelişimini incelediğimiz bu çalışmada birçok ülkenin krizden etkilendiğini ve çıkış süreci için ortaya koyduğu kurtarma paketlerini ve çözüm arayışlarını inceledik. Görüldüğü üzere finans sektörünü etkileyen kriz birçok gelişmiş ülkede sayısı azımsanmayacak kadar fazla olan bankaların, finans kuruluşlarının iflasına neden olmuştur. Bu tablo bizlere krizler karşısında ülkelerin uyguladığı mali ve parasal

araçlarla uygulanan tedbir paketlerinin ve programlarının uygulanabilirliğinin tespiti açısından ders vermektedir.

Merkez bankalarının ve hükümetlerin kriz sürecinde uyguladıkları politikaları değerlendirdiğimizde hemen hemen her ülkenin bu konuda politika tespiti açısından sıkıntı ile karşılaştığını, zamansız uygulanan ya da geciktirilen politikaların etkisinin olmadığını ya da az etkiye sahip olduğunu görmüş bulunmaktayız. Bu nedendir ki global kriz süreci birçok ülkede tam olarak atlatılmış değildir. Ekonomik anlamda yaşanan kayıpların etkisi piyasalarda ve sosyal anlamda refah seviyelerinde göstermiş olduğu etkilerle açıkça anlaşılmaktadır.

Finansal piyasalarda yaşanan krizin etkisiyle küresel ekonominin resesyon sürecine girmesi, gerek ulusal gerekse uluslararası ölçekte makroekonomik politikaların devreye girmesini sağlamıştır. Krizin ilk olarak finans piyasalarında etkili olması, para politikasını gündeme getirmiş; ancak hızlı faiz indirimleri ekonominin tekrar canlanmasına yetmemiştir. Böylece para politikasının yanı sıra maliye politikası da gündeme gelmiştir. Merkez bankaları bu süreçte dünya genelinde kendilerini yenilemiş, bankanın yetkisinde olan enstrümanları etkin olarak ve mali politikalarla birlikte kullanım konusunda önemli adım atmışlardır.

Hükümetlerin almış olduğu tedbirlerde ve açıklanan ekonomik paketlerde, sürekli/geçici vergi indirimleri ve transferleri, kamu yatırımları, işgücü piyasası önlemleri ve sektöre özel önlemler önemli bir yere sahiptir. Bu tedbirlerle beraber Merkez Bankalarının da devreye girmesi para politikalarının etkinliğini arttırmaktadır.

Türkiye açısından finansal kriz sürecini değerlendirdiğimizde; yetkili çevrelerin söylediği kriz sürecinin etkilerinin ülke ekonomisinde görülmediği, krizin ekonomiye teğet geçtiği ekonominin yapısının sağlam olduğu söylemleri nedeni ile süreç farklılık arz etmektedir. Bu nedendir ki piyasalar açısından yapılan müdahalelerde Merkez Bankası yeterli görülmüş ve mali araçlarla alınacak tedbirler geciktirilmiştir. Krizlerle mücadelede önemli nokta erken teşhis ve yetkili araçların eş zamanlı bir şekilde kullanımındır.

Mali politika sahiplerinin Türkiye’de toplumsal morali bozmamak adına, toplumsal istikrarı bozmamak adına, kriz sürecinin Türkiye’yi fazla etkileyemeyeceğini ileri sürmeleri krizin etkilerini derinleştirmiştir.

Türkiye'nin global kriz döneminde (2007-2009) belli başlı ekonomik göstergelerine baktığımızda durum daha iyi anlaşılmaktadır. İşsizlik oranlarında bu dönemde artış göstermiş, işten çıkarılanların sayısında büyük artış olmuştur. Kapanan işyerleri sayısında da büyük artış yaşanmıştır. Dış ticarete ve ödemeler dengesinde karşılaşılan durumu ekonominin zor durumda olduğunu ortaya koymaktadır. Yatırımların azalması, yabancı sermaye girişlerinde yaşanan değişimler, GSYİH'nin bu dönemde azalma eğilimine girmesi krizin ne durumda yaygın olduğunu göstermektedir. Kriz sürecinin ortasında bulunduğu 2009 yılı döneminde, 2008 yılı verilerinin de açıkça görüldüğü bir dönemde, ekonomik gerilemelerin yaşandığı süreçte bütçe tahminlerinde ki iyimser tablolar mali anlamda gerçekleştirilecek politikaların geç kaldığının önemli göstergesidir. İyimser politikalar ve iyimser tahminler sonrası, ekonominin karşılaştığı gerçek değerler arasında yaşanan çelişki, krizin hem ekonomi hem de halkımız üzerindeki yıkıcı etkisinin artacağına habercisidir.

Kriz karşısında etkilenen çevreler dünya gelinde finansal sistemin bel kemiği olan bankalar olurken, Türkiye'de bu durum farklılık arz etmiştir. Kriz finansal sektörden ziyade reel kesimi etkisi altına almış, üretimde, istihdamda azalmalara neden olmuş ve gelir düzeylerinde önemli ölçüde bozulmalar görülmüştür. Halkımızın bu süreç karşısında Avrupa ülkelerinin halklarının tepkisinin aksine krizin etkilerine karşı halkı ezici tedbirlere karşı sessiz kaldığı görülmektedir.

Bu noktada dünya ekonomisinin temel mantığını oluşturan kapitalist sistemi sorgulamanın vaktinin geldiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Artık zengin daha çok zengin olmamalı, fakir daha çok fakir olmamalıdır. Krizlere karşı alınan tedbirler sonrası yine görmekteyiz ki gelir seviyesi düşük vatandaşlar, KOBİ'ler en çok zarar görenler arasında yer almış, tedbirler karşısında yine kazanan zenginler, sermaye sahipleri, büyük işletmeler ve bankalar olmuştur. Türkiye açısından alınan bazı tedbirleri değerlendirdiğimizde; merkez bankası tarafından etkin olarak uygulanan faiz indirimlerine gidilmiş fakat hala gelişmiş ülkelerde sifıra yakın olan faiz oranı seviyesine gilememiştir. Faiz haddinin yüksek seyretmesi ekonomide faiz geliri elde edenler lehine gelir dağılımını da bozarak, sosyal huzursuzluklara neden olabilmektedir. Ayrıca faiz oranlarının yüksek seyretmesi reel sektörde maliyetlerin yüksek olmasına neden olmakta ve yatırımlar üzerinde önemli ölçüde olumsuz etkiye yol açmaktadır.

Döviz kurlarının da kriz sürecinde değişken olması ve yüksek seyretmesi büyük firmalar açısından firma girdilerini eskiye göre daha pahalıya temin etme durumu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu süreç ise daha sonraları üretimde yaşanan daralmalar ve ticaret açığı şeklinde karşımıza çıkacaktır.

İhracat ve ithalatta yaşanan dengesizlik özellikle ihracatın azalma seyrine girmesi, doğrudan işsizliğe yansıtacak ve işsizlik oranlarının daha da artmasına neden olacaktır. Kriz sürecinin daha çok reel sektörü etkilediği düşünülürse kayıt dışı istihdam oranlarında yaşanacak değişiklikleri de göz önüne aldığımızda gerçek işsizlik oranlarının ne durumda olacağı aşikârdır.

Krize karşı genelde alınan önlemleri değerlendirecek olursak, alınan tedbirler hep günü kurtarma adına yapılmış, köklü çözüm niteliği taşıyacak politika ve uygulamalar ortaya konulamamıştır. Alınan önlemlerin daha çok sermaye sahiplerini korumaya ve kurtarmaya dönük olduğunu görmekteyiz. Krizi oluşturan ana etmenlerle mücadele edilmemiş, daha çok krizin neden olduğu etkileri ortadan kaldırma adına politikalar geliştirmiştir.

Buradan da anlaşıldığı üzere bir döngü bir olgu, bir süreç olan krizin temel dinamiklerine yönelik tedbirler alınamaması, kapitalist sistemin temel dinamiklerinden olan kar ve birikim güdüsünün etkili olması, ülkelerin sık sık krizlerle tekrar tekrar karşılaşacağına açık göstergesidir. Kapitalizmin etkisinden kurtulup piyasa için, güçlü sermaye sahipleri için değil, birey ve toplumsal gereksinimler için alınan önlemler ve politikaların etkili ve kalıcı olacağını belirtmek gerekmektedir.

Dünyadaki ve Türkiye'deki finansal piyasaların istikrara kavuşturma ve ekonomik büyümeyi desteklemek adına geniş ve kapsamlı politikalar belirlemek yerinde olacaktır. Bunun için; finansal piyasaların istikrarı için çabalar sürdürülmelidir. Ekonomik koşulların durumuna göre uygun parasal politikalar devreye sokulmalıdır. İç talepte yaşana daralmaları giderme amacı ile maliye politikaları ile parasal politikalar eş zamanlı ve uyumlu bir şekilde uygulanmalıdır. Piyasalarda yaşanan dalgalanmalardan olumsuz etkilenen girişimcilere yardımcı olunmalı ve kolaylıklar gösterilmelidir.

Ülke ekonomisinde yaşanan kriz sürecinde karşılaşılan olumsuz şartlara neden olan krizin etkisinin devam etme nedenleri ile ilgili değerlendirmeler ise şunlardır.

Uygulanan orta vadeli ekonomik programların üretimi ve istihdamı etkileyecek politikalarından uzak olduğu görülmektedir. Kalıcı büyüme sağlayacak politikalarından

uzak bir planlama yapılmıştır. Orta vadeli mali program hedefi tutmamış, kamu kesimi finansman dengesinde bozulmalar yaşanmıştır. Orta vadeli plan için istikrarlı tek hedef enflasyon oranları olmuştur. Bunun nedeni ise ekonomide yaşanan durgunluk olarak ortaya çıkmıştır. İstikrarsız büyüme nedeni ile reel kesimin ve tüketicilerin güveni azalmış buda beklentileri olumsuz olarak etkilemiştir.

Sıcak para girişleri ve uygulanan düşük kur politikası ithalatın daha ucuz olmasına, ihracatın daha pahalı olmasına neden olmuştur. Bu da Türkiye'nin rekabet gücünü olumsuz etkileyerek cari açıkları arttırmıştır. Ayrıca düşük kur (değerli TL) ithal malları için yerli üretime göre avantaj sağlamış ve bu nedenle üretimde kullanılan aramalı ve hammadde oranının yüzde 70'e çıkmıştır. Bu durum aramalı üreten işletmeleri, hammadde üreten tarım kesimini olumsuz etkilemiş ve bu da işsizliğin artışına neden olmuştur. Artan işsizlik oranları uygulanan politikaların etkisini azaltmış ve toplumsal refah sağlanamamıştır.

Yaşanan kriz sürecinde dünya piyasalarında finansal krizden etkilenen bankalar ve mali kuruluşlar olurken; Türkiye'de bu sürecin tam tersi durumla karşılaşılmıştır. Kriz finansal sektörden ziyade reel sektörü etkisi altına almış ve çıkmaza sürüklemiştir. 2000'li yıllarda yaşana kriz sonrası bankacılık sektörüne yapılan mali aktarımlar neticesinde güçlenen sektör, global krizi karlı bir şekilde değerlendirmişler ve olumsuzluklarla karşılaşmamışlardır. Bu süreçte reel sektör daralırken bankacılık sektörü büyümeye devam etmiştir. 2001 yılı krizinde bankalara yapılan kurtarma destekleri, vatandaşın cebine mal edilmiş ve sosyal refahı etkilemiştir. Bu sürecin yansıması olarak ileriki yıllarda vatandaşın karşısına her alanda artan vergi yükü şeklinde çıkmış olduğu görülmektedir.

Reel sektörü etkisi altına alan kriz sürecinde istihdam oranlarında önemli ölçüde azalmalar görülmüştür. İşsizlik oranlarında büyük ölçüde artışlar görülmüş, işten çıkarılan kişilerin sayısı gün geçtikçe artmıştır. Ayrıca işsizlik oranlarının artışına yapılan özelleştirmeler sonrası yaşanan işten çıkarmalarda etkili olmuştur. Şu noktaya da değinmek gerekir ki yapılan özelleştirmelerin devletin yararına olup olmadığının tartışmasını yapmakta belki başlı bir araştırma konusunu teşkil edecektir. İşsizlik oranlarında son yıllarda azda olsa bir düşüş görülmekle beraber, sokaktaki vatandaşın durumunu gözler önüne aldığımızda bu düşüşün çokta etkili olduğunu söyleyemeyiz.

Krize karşı uygulanan politikaların etkinliği noktasını değerlendirdiğimizde ekonominin karşı karşıya kaldığı durumu göz önüne almamız gerekmektedir. Gün geçtikçe artan borç yükü, sürekli artarak büyüyen cari açıklar, istihdam ve işsizlik sorunları, toplumun içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıların körüklediği maddi ve manevi sıkıntılar mevcut durumu göz önüne sermektedir. Alınan mali politikaların çeşitliliğini ve bu politikaların niteliğinin ülke ekonomisindeki etki alanını göz önüne aldığımızda, toplumun geneline hitap etmediğini, toplumsal yapıda ayrımlara neden olduğunu, ulusal faydasından ziyade bölgesel faydalar sağladığını görmekteyiz.

Günü kurtarma adına alınan kısa vadeli çözümlerden başarılı bir sonuç beklenmesi mümkün görünmemektedir. Siyasi çevrelerin siyasi rantlarını koruma ve devamlılığını sağlama adına yapılan geçici çözümler, ekonominin sahip olduğu temel yapıtaşlarını etkilemekte, bütçe açıklarını tetiklemekte, önüne geçilemeyen cari açık artışlarına neden olmaktadır. Bütçeden sosyal fonlara yapılan aktarımlar kriz sürecinde başlangıçta talebi arttırıcı etkiye neden olmuş, gelir dağılımı açısından azda olsa dengeleyici konuma gelmiştir. Bu noktada yapılan yardım ve desteklerin şeffaf olması, adaletli bölüştürülerek dağıtımının yapılması önem arz etmektedir. Sosyal yardımların siyasi istismara açık olmaması, yolsuzluk ve adam kayırmalara neden olmadan dağıtımın yapılması politikaların etkinliği açısından, sosyal adalet açısından önemli bir yere sahiptir.

Kriz sürecinden etkili bir şekilde kurtulmak ve neden olduğu yaraları sarmak, öncelikle krizin yapısını tanımaya ona uygun mali ve parasal politika araçlarını etkili bir şekilde kullanmaya bağlıdır. Güçlü bir ekonomiye sahip olma güçlü bir toplumsal birlikten geçmektedir. Alınan tedbirler ve uygulanan politikaların toplumsal yapıda hazmedilmesi ve kabul görmesi önemlidir. Toplumun genelini ihya edecek, sıkıntılarına çözüm getirecek tedbirler alınmalıdır. Krize karşı uygulan parasal politikaların krizin şiddetine karşı etkinliğini değerlendirmek ve gerekli olduğu durumlarda mali politikalarla desteklemek, ekonominin içinde bulunduğu durumdan normal seyrine dönme adına etkili olacaktır.

Başarılı bir ekonomi, güçlü ve etkili bağımsız yapıya kavuşmuş Merkez Bankasından geçmektedir. Merkez Bankası politikalarının gelişmiş ülkelerin sahip olduğu Merkez Bankalarının uyguladığı politikalarla eşdeğer uygulamalara, eş değer araçları kullanma konumuna getirilmelidir. Merkez bankasının para politikalarını

kamuoyunu bilgilendirerek şeffaf bir şekilde uygulamaya çalışması Merkez Bankanın itibarının artmasına neden olmaktadır. Ülkemizde görüldüğü üzere 2001 ve 2008 krizi sağlam bir bankacılık yapısının olması gerekliliğini gözler önüne sermiştir. Merkez bankası açısından sadece parasal politikalar ile fiyat istikrarını korumasının yanında finansal sistemin istikrarını da korumasının önemi anlaşılmaktadır.

Yaşamış olduğumuz global kriz ve diğer krizler, kapitalizm sisteminin hakim olduğu ekonomilerde ne ilk kriz ne de son kriz olacaktır. Küreselleşme ile birlikte farklı boyutlara taşınan kapitalizm ve ekonomik yapılar, birbirleri ile iç içe etkileşim içerisinde olduklarından yapılarda yaşan bir aksaklık, kısa sürede dünya genelini etki altına almakta ve ülkelerin alacakları tedbir oranında ve ekonomilerinin gücü oranında onları etkilemeye devam edecektir.

7. KAYNAKÇA

- Afşar Muharrem (2011), “Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Ekim 2011, 6(2).
- Akdis Muhammed (1991), “Rasyonel Beklentiler Okulu’nun Enflasyon Yaklaşımı ve Türkiye’deki Faiz Oranları Banka ve Ekonomik Yorumlar”, *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 29:6-7, Haziran/Temmuz 1992, 61-65.
- Akgüç Öztin, “Kriz Nedeni ve Çıkış Yolları”, Bahçeşehir Üniversitesi, İİBF., <http://journal.mufad.org.tr/attachments/article/239/1.pdf>, 20.12.2012
- Akın Faruk ve Nalan Ece (2009), “Küresel Finansal Kriz ve Bankacılık Sektörü İstihdamı Üzerindeki Etkileri”, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 27(2).
- Aktan Coşkun Can ve Sen Hüseyin (2001), **Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri**, Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı II, Semih Ofset, Ankara, s. 1225.
- Alptekin Erdem (2009), “Küresel Krizin Türkiye Ekonomisi ile Sanayisine Yansımaları ve Dipten En Az Zararla Çıkış Yolları”. İzmir Ticaret Odası Arge Bülteni.
- Apak Sudi (2008), “Küresel Finansal Kriz, G-20 Konferansı ve Türkiye” *Stratejik Araştırmalar Dergisi ve Türkiye*.
- Aras N. Osman (2010), Son Ekonomik Krizin Türkiye’de Enflasyon Hedeflemesine Etkisi, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, s., 102., http://www.sobiad.org/eJOURNALS/dergi_EBD/arsiv/2010_2/12osman_nuri_aras.pdf, 02.03.2011
- Arıcan Erişah (2002), **Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları: Türkiye**, İstanbul: Derin Yayınları, s.164.
- Aslan Hadiye (2008), *İpotekli Konut Finansman Sisteminde Kriz*, Houston Üniversitesi, BDDK 8.Kuruluş Yıldönümü Konferansı, Küresel ve Ulusal sistemde Yeni Mimari Arayışları, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Kurum_Bilgileri/Yil_Donumu/5309ASLAN-sunus.pdf,
- Başçı Erdem ve Kara Hakan (2011), “Finansal İstikrar ve Para Politikası”, **Merkez Bankası Çalışma Tebliği**, No. 11/08, <http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/2011/WP1108.pdf>, 02.05.2011
- Bayar Gültekin (2008), *İpoteğe Dayalı Konut Kredisi Uygulamasının Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s. 72.

- Çarıkcı Emin (1996), **Devletin İç Borç Çıkmazı, Türkiye’de İç ve Dış Ekonomik Gelişmeler**, Adım Yayıncılık, Ankara, s. 31.
- Çeçen A. Aydın ve Doğruel A. Suut (1996), **Türkiye’de Ekonomik Büyüme Yapısal Dönüşüm Ve Kriz**, Ege Yayınları, İstanbul, s. 124.
- Çolak Ö. Faruk (2009), “*Krizi Çözmede Maliye Politikaları Nasıl Kullanılmalı?*”, *İşveren Dergisi*, Mart, (<http://www.tisk.org.tr/isveren>).
- Eğilmez Mahfi (2008), “*Maliye Politikasının Tam Zamanıdır*”, *Radikal Gazetesi*, 13.11.2008.
- Eken H. Mehmet (2009), http://www.finanskulup.org.tr/Assets/Makale/Hasan_Eken_Dunyada_Finans_Krizi_Turkiyede_Ekonomik_Kriz.pdf, s.2., 05/05/2011
- Erdönmez P. Ataman (2009), TBB, Bankacılık ve Araştırma Grubu, Kıdemli Uzman, *Bankacılar Dergisi*, Sayı 68, s., 88
- Ergün Suzan (2008), “*Küresel Krizden Kurtulmanın Yolu Rasyonel Beklentiler Olabilir(mi)?*” <http://iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/1427/file/suzanergun.pdf>, s.1162-1165, 20.12.2012.
- Doğan Seyhun, “*Küreselleşme Sürecinde Finansal İstikrar-Para Politikası İlişkisi: Türkiye İçin Bir Değerlendirme (2001 Krizi Sonrası)*” <http://www.iudergi.com/tr/index.php/iktisatmeczua/article/viewFile/9178/8526>, 20.12.2012
- Gedik Melek A. (2010), “**Türkiye’nin Kriz Geleneği ve Küresel Krizin Türkiye Ekonomisine Yansımaları**”, içinde: **Küresel Kriz ve Türkiye**, Karahan Kitabevi, Adana, s., 94-96
- Günay Cafer, http://www.ekodialog.com/Konular/para_pol_arac.html, 05.05.2011
- Hazinedar Onur (2009), *1990 – 2009 Yılları Arasında Uygulanan Para Politikası Işığında Yaşanan Finansal Krizler ve Türkiye Örneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s., 49.
- Karacabey Münir ve Ekinci B. Mehmet (2008), *Türkiye Ve Dünya Ekonomisine İlişkin Bazı Değerlendirmeler*, Röportaj, http://www.akademiktisat.net/calisma/tr_iktisat_genel/tr_dunya_nroportaj.htm. 07.01.2012
- Karakurt Birol (2010), “*Küresel Mali Krizi Önlemede Maliye Politikasının Rolü Ve Türkiye’nin Krize Maliye Politikası Cevabı*”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 2, s. 171-190, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/IIBD/article/viewFile/6510/6088>, 20.12.2012

- Kasapoğlu Özgür (2007), *Parasal Aktarım Mekanizmaları: Türkiye İçin Uygulama*, <http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/ozgurkasapoglu.pdf>, 26.07.2011
- KEP (2008), *2008 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı*, Nisan Ankara.
- Kibritçioğlu Aykut (2001), “*Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler 1969-2001*”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 41, ss. 174-182.
- Kibritçioğlu Aykut (2011), “*2006-2011 Küresel Krizinin Bileşenleri ve Karmaşıklığı*”, http://mpr.ub.uni-uenchen.de/33515/1/MPRA_paper_33515.pdf.
- Koyuncu Murat ve Şenses Fikret (2004), “*Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri*”, <http://www.calismatoplum.org/sayi3/makale1.pdf>, 26.07.2011
- MB (2008), www.merkezbankasi.gov.tr/durmşyılmaz27aralık2008pdf, 05.05.2011
- MB (2009), “**Kriz Maliyetlerinin Bütçeye Maliyeti**”, Finansal İstikrar Raporu, Mayıs 2009, www.tcmb.gov.tr.
- Mishkin, Frederic S. (2009), “*Is Monetary Policy During Financial Crises*”, NBER Working Paper 14678, <http://www.nber.org>.
- Obstfeld Maurice and Kenneth Rogoff (2009), **Global Imbalances and the Financial Crisis: Products of Common Causes**, 2009, <http://elsa.berkeley.edu>.
- Orhan Osman Z. ve Erdoğan Seyfettin (2007), **Para Politikası**, Yazıt Yayın Dağıtım, s., 59-64.
- Önder Timur (2005), <http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/timuronder.pdf>, s. 42, 27.04.2011
- Özatay Fatih (2009), **Finansal Krizler ve Türkiye**, İstanbul: Doğan A.Ş.
- Özcan Enver (1981), **Ekonomik Bunalımlar**, Ankara, Ogun Kardeşler Matbaacılık, Ocak 1981, s., 1
- Özkan Gülçin (2009), **Küresel Mali Kriz: Makroekonomik Bir Yaklaşım**, BDDK Küresel ve Uluslararası Finansal Sistemde Yeni Mimari Arayışları Konferansı, 29 Ağustos 2008, İstanbul.

- Öztürk Serdar (2012), “*Küresel Ekonomik Kriz ve Türkiye'nin Para Politikaları Üzerine Etkileri*”, International Conference On Eurasian Economies, s., 300. <http://www.eecon.info/papers/536.pdf>, 20.12.2012
- Özyurt Hasan (2006), “**Para Teorisi ve Politikası**”, Kitap Yayıncılık, İstanbul, s., 60-276.
- Parasız İlker (1998), **Makro Ekonomi**, Ezgi Kitabevi, 7. Baskı, Bursa, s., 96.
- Parasız İlker (2007), **Para Teorisi ve Politikası**, Ezgi Kitapevi, Bursa, s., 297.
- Paya Merih (2007), **Para Teorisi ve Politikası**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Primoğlu Baki (1989), **Para Politikası**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, s., 11.
- Seyidoğlu Halil (1986), **Türkiye Ekonomisi ve İstikrar Politikaları 1980–1985**, İstanbul, 1986, s. 135.
- Sezgin Zafer (2012), “Küresel Krizin İkinci Perdesi: 2011 Avrupa Borç Krizi”, http://www.isarder.org/tr/2012cilt4no2/Vol.4_Issue.2-07_full_text.pdf, 20.12.2012
- Sönmez Cahit (2009), “*Küresel Krizin Çıkış Kaynağı: Mortgage Kredileri*”, *Güncel Ekonomik Sorunlar: Global Kriz*, Edt: Sadi Uzunoğlu, Literatür Yayınları, İstanbul
- Susam Nazan ve Ufuk Bakkal (2008), *Kriz Süreci Makro Değişkenleri ve 2009 Bütçe Büyüklüklerini Nasıl Etkileyecek?*, *Maliye Dergisi*, Sayı 155, Temmuz-Aralık 2008, s. 75., http://212.174.133.188/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/155/05.Nazan.SUSAM_Ufuk.BAKKAL.pdf, 07.01.2012
- TCMB Yayınları (2004), <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/enflasyon.pdf>, s. 11, 03.05.2011
- TCMB (2007), *2008,2009 Yılında Para ve Kur Politikası*, Basın Duyurusu http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2007/Baskan_2009Parapol.pdf, s., 4-10, 26.05.2011
- TCMB Yayınları (2008), **Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası**, Ankara, s., 12-18.
- TCMB Yayınları (2009), **2010 Yılında Para ve Kur Politikaları**, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, s., 34.

- TCMB (2009), *2010 Yılında Para ve Kur Politikası*, Basın Duyurusu, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2009/Baskan_ParaPol10.pdf, s.,16, 26/07/2011
- TEPAV (2008), “Küresel Krizden Çıkış Arayışları: G-20 Zirvesinde Türkiye Ne Yapmalı?”, Ankara (www.tepav.org.tr).
- TEPAV (2009), “Türkiye Ekonomisi için Kriz Önlemleri”, *Tepav Küresel Kriz Çalışma Grubu Raporu*, Mart, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271312275r7624.Kuresel_Krizden_Cikis_Arayislari_G_20_Zirvesinde_Turkiye_Ne_Yapmalı.pdf, 02.03.2011
- Tuncel Cem Okan (2012), “*Finansal Liberalizasyon ve Küresel Krizin Yapısal Nedenleri: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Dersler*”, Uludağ Üniversitesi, s., 24, http://mpa.ub.uni-muenchen.de/42422/1/MPRA_paper_42422.pdf, 20.12.2012
- Tümay A. Ertek, (2006); **Makroekonomiye Giriş**, Beta Basım Yayım Dağıtım, s., 253-255.
- Ural Mert (2003), “ *Finansal Krizler ve Türkiye* “, *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18(1).
- Ünal Ali ve Kaya Hüseyin (2009), **Küresel Kriz ve Türkiye**, Ekonomi ve Politika Araştırma Merkezi, İstanbul, Şubat 2009, 32, s., 11.
- Yakupoğlu Alper (2010), *Merkez Bankasının 2002-2009 Yılları Arasında Uyguladığı Para Politikası Ve Kur Rejiminin Genel Bir Analizi*, http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/88/MFY_88_Alper_Yakupoglu_Merkez_Bankasinin_2002-2009_Yillarinda_Uyguladigi_Para_Politikasi.pdf, s., 10,11, 02.03.2011
- Yeldan E. (2008) , “*Küresel kriz Türkiye’yi nasıl etkileyecek?*”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 8 Ekim 2008, 26.05.2011
- Yılmaz Durmuş (2011), *Gelişmekte Olan Ülkeler için Uygun Politika Bileşimi Arayışları: Küresel Finansal Krizi Sonrası Türkiye’de Para Politikası*, TCMB, Viyana, 2011, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2011/Euromoney.pdf>, 26.07.2011
- <http://www.hfx.com/tr-TR/World%20Interest%20Rates>, 05.08.2011
- http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/maliye_politikasi_nedir.html, 05.05.2011
- http://www.ekopolitik.org/images/cust_files/090317164507.pdf. 05.05.2011
- <http://evds.tcmb.gov.tr>., 26.07.2011

http://www.hazine.gov.tr/doc/Guncel/Politika_Tedbirleri.pdf , Hazine Müsteşarlığı (2009), “*Küresel Mali Krize Karşı Politika Tedbirleri*”, Basın Duyurusu, 22 Mayıs, Ankara., 26.07.2011

http://www.sobiad.org/eJOURNALS/dergi_EBD/arsiv/2010_2/12osman_nuri_aras.pdf, 02.03.2011

